

ОНОРЕ ДЪО БАЛЗАК МУЗЕЙ ЗА АНТИКИ

Част 0 от „Човешка комедия“

Превод от френски: Атанас Сугарев, 1983

chitanka.info

МУЗЕЙ ЗА АНТИКИ^[0]

*На господин барон Дьо Амер-Пюргстал, член на
върховния съд, автор на „История на Отоманската
империя“*

Дьо Балзак

ПЪРВА ГЛАВА

ДВАТА САЛОНА

В самия център на един от по-незначителните областни градове във Франция, на ъгъла на една улица се издига къща; имената на улицата и на града обаче трябва да останат неназовани. Всеки сам може да разбере, че благоприличието изисква те да бъдате премълчани. Когато един писател става летописец на своето време, той се докосва до много от неговите рани... Къщата се наричаше „Дворецът Д’Егриньон“; но приемете, че това име е условно и не означава нищо, така както не означават нищо имената Белвал, Флорикур и Дервил в комедиите или Адалбер и Монбрюз в романите. Имената на главните герои също са променени. В тази книга авторът желаше да събере противоречия и да натрупа анахронизми, за да скрие истината под куп от неправдоподобни и невероятни неща, но независимо от намеренията му тя ще покълва винаги така, както по недоизкоренената лоза в прекопано лозе напълват младите филизи.

Всъщност „Дворецът Д’Егриньон“ си беше най-обикновена къща, в която живееше един възрастен благородник на име Шарл-Мари-Виктор-Анж Карол, маркиз Д’Егриньон или Де Гриньон според правописа на старите звания. Търговците и гражданите язвително бяха кръстили дома му дворец, но от двадесетина години, когато говореха за жилището на маркиза, по-голямата част от жителите на града постепенно започнаха съвсем сериозно да го наричат „Двореца Д’Егриньон“.

Името Карол (братя Тиери^[1] биха го написали Кароул) беше прославеното име на един от най-могъщите военачалници, дошли някога от север, за да завладеят и покорят галите. Кароловци никога не бяха прекланяли глава нито пред укрепените градове, нито пред кралската власт, нито пред църквата, нито пред парите. Навремето им бе възложено да защитават една гранична област^[2] и оттогава маркизката им титла бе станала едновременно дълг и чест, а не

привидно изпълнение на предполагаеми задължения; феодалното владение на рода Д'Егриньон винаги е било източник на благосъстоянието им. Те бяха истински провинциални благородници, забравени от преди двеста години от кралския двор, но запазили се без примеси на чужда кръв, верни на държавата и суеверно почитани от съгражданите си, както се почита добрата девица, която цери зъбобол; техният род беше останал непроменен в затътената си провинция — подобно на почернелите подпори на някой мост, строен още по Цезарово време, които устояват върху речното дъно. От тринадесет столетия девойките винаги бяха омъжвани без зестра или бяха изпращани в манастир, а по-малките братя неизменно получаваха своята част от майчиното наследство и ставаха военни, епископи или се женеха за придворни дами. Един от тях, адмирал, по-късно стана херцог и пер и умря, без да остави поколение. Маркиз Д'Егриньон обаче, първороден син и потомък на най-старото разклонение на рода, никога не пожела да приеме титлата херцог^[3].

— Аз притежавам маркизството Д'Егриньон със същото право, с което кралят притежава Франция — заяви той веднъж на главнокомандувачия френските войски Дьо Люин, който тогава му изглеждаше съвсем незначителна личност.

Не трябва да се забравя също, че по време на вълненията някои Д'Егриньон загубиха главите си. Но гордата и благородна кръв на франките се запази до 1789 година. Сегашният маркиз Д'Егриньон не емигрира: той беше длъжен да защитава своята гранична област. Уважението, което хранеха неговите съграждани, му спаси главата от ешафода, но омразата на истинските санкюлоти^[4] бе толкова силна, че по времето, когато бе принуден да се крие, го смятаха за емигрант. В името на победилия народ съдебните власти иззеха земите на Д'Егриньон, а горите му бяха продадени като държавна собственост, въпреки личните протести на четиридесетгодишния тогава маркиз. Неговата сестра госпожица Д'Егриньон, която по това време беше непълнолетна, успя да спаси малка част от имението благодарение намесата на младия домоуправител на маркиза, станал междуременно нотариус, който поиска от името на своята довереница разпределяне на наследственото имущество: при разпродажбата, извършена от републиканските власти, ѝ бяха приписани замъкът и няколко ферми. Верният Шеснел беше принуден да закупи на свое име с дадени му от

маркиза пари някои имоти и сгради, на които благородникът особено държеше — църквата, дома на свещеника и градините край замъка.

Годината на Терора — шеметно бързи или тягостно бавни, отминаха и маркиз Д'Егриньон, чийто нрав му беше спечелил огромно уважение в родната област, пожела да се завърне в замъка със сестра си госпожица Д'Егриньон и да възстанови спасените имоти, с които дотогава се беше занимавал бившият му домоуправител Шеснел. Но уви, ограбеният и опустошен замък се оказа твърде просторен и скъп за един собственик, комуто бяха отнели всички феодални права и изсекли горите и който за момента не можеше да извлече повече от девет хиляди франка годишен доход от остатъците на бившето си имение.

Когато през октомври 1800 година заведе своя бивш господар в стария феодален замък, нотариусът не можа да се предпази от дълбокото вълнение, обзело го при вида на маркиза, застанал неподвижно по средата на двора пред засипаните ровове и загледан в срутените до равнището на покрива кули. Потомъкът на франките мълчаливо съзерцаваше ту небето, ту мястото, където някога се бяха издигали красивите ветропоказатели на готически кулички, като че ли питаше Бога кои са причините за това разместване на обществените слоеве. Единствено Шеснел можеше да вникне в дълбоката скръб на маркиза, наречен сега гражданина Карол. Гордият благородник дълго мълча, после вдъхна с пълни гърди познатата свежест на въздуха в семейното имение и изрече с тъга:

— Шеснел, когато размириците отшумят, ние пак ще се върнем, но докато не бъде сключено примирието, аз не искам да живея тук, защото те ми забраняват да възстановя герба си.

Той посочи замъка, обърна се, яхна коня си и потегли редом с бричката на нотариуса, в която бе дошла сестра му. Къщата на Д'Егриньон в града вече не съществуваше. Величественото здание беше разрушено и на неговото място бяха построени две манифактурни работилници. С последните пари на маркиза нотариусът Шеснел купи в дъното на площада една стара сграда с висок покрив, с ветропоказател, с кулички и гълъбарник, в която някога се помещаваше сеньориалният, а после и гражданският съд и която навремето също принадлежеше на Д'Егриньон. Срещу петстотин луидора службата за изкупуване на държавните имоти преотстъпи

старото здание на законния му притежател. Оттогава полушеговито, полусериозно тази къща беше наречена Дворецът Д'Егриньон.

Когато през 1800 година някои емигранти се завърнаха във Франция, зачеркването на редица имена от черните списъци вече не представляваше голяма трудност. Сред първите благородници, които се прибраха в града, бяха барон Дьо Нуастр и дъщеря му: те бяха разорени. Д'Егриньон великодушно ги приюти в дома си, където два месеца по-късно баронът почина, съсипан от мъка. Госпожица Дьо Нуастр беше на двадесет и две години, в жилите ѝ течеше чистата кръв на един от най-старите благороднически родове и за да продължи рода си, маркиз Д'Егриньон се ожени за нея; по време на раждането обаче тя почина, убита от некадърния лекар, като за щастие остави на Д'Егриньоновци син. Оттогава злочестият старец (въпреки че по това време маркизът беше едва петдесет и три годишен, непосилните страдания и изпитанията така го бяха съсипали, сякаш всяка година от живота му се бе обременила с повече от дванадесет месеца), оттогава този старец, видял да издъхва най-красивото от човешките създания — благородната жена, възкресила изчезналия спомен за женската красота от шестнадесетото столетие — загуби радостта на дните си. Той преживя един от тези съкрушителни удари, болката от които не заглъхва цял живот. След като постоя малко прав до леглото, маркизът целуна по челото жена си, която лежеше със скръстени ръце като светица, извади часовника си, скъса пружината му и го окачи над камината. Беше единадесет часа предиобед.

— Госпожице Д'Егриньон, да се помолим на Бога този час да не бъде все така злокобен за семейството ни. Моят чичо, негово преосвещенство епископа, беше убит в този час, в този час умря и баща ми...

Той коленичи и опря чело на леглото; сестра му го последва. След малко те заедно се изправиха: госпожица Д'Егриньон беше потънала в сълзи, а старият маркиз гледаше детето, стоята и мъртвата си съпруга със сухи очи. Непреклонността на франките се съчетаваше у него с християнска твърдост.

Това се случи през втората година от нашия век. Двадесет и седем годишната госпожица Д'Егриньон беше красива. Един новозабогатял буржоа, доставчик на републиканската армия, роден в града и с хиляда екю годишна рента, след дълги увещания склони

нотариуса Шеснел да ѝ направи от негово име предложение за женитба. Братът и сестрата бяха еднакво възмутени от тази нечувана дързост. Шеснел изпадна в отчаяние поради това, че се е оставил да го подмами някакъв си Дю Кроазие. От този ден нататък той никога вече не откри нито в поведението, нито в думите на маркиз Д'Егриньон ласкавата благосклонност, която би могла да се приеме дори за дружба. Оттогава маркизът проявяваше към него само благодарност. Тъкмо тази благородна и искрена благодарност причиняваше на нотариуса постоянни страдания. Съществуват възвишени сърца, за които признателността е изключително голяма награда и все пак те с удоволствие биха я заменили за сладкото равенство на чувствата, породено от сходството в мислите и от доброволното сливане на душите. Нотариусът Шеснел беше вкусил от сладостта на тази почтена дружба; по такъв начин маркизът го издигаше почти до себе си. За стария благородник този човечец беше нещо по-малко от дете, но повече от слуга, един доброволен роб, от сърце и душа предан на своя господар. Длъжността нотариус не играеше никаква роля в отношенията им; те се проявяваха като резултат на една искрена и взаимна привързаност. В очите на маркиза общественото положение на Шеснел не означаваше нищо; той по-скоро възприемаше бившия си прислужник преоблечен като нотариус. В очите на Шеснел маркизът неизменно си оставаше същество, принадлежащо към една богоизбрана раса; той се прекланяше пред благородническото съсловие и винаги без срам си спомняше, че баща му бе отварял вратите на салона и бе обявявал: „Господин маркиз, масата е сложена.“ Привързаността към разореното благородническо семейство не произтичаше от някаква вяра, а от известен егоизъм; той си въобразяваше, че е член на това семейство. Голяма беше мъката му. Един ден, когато въпреки забраната на маркиза той се осмели да му заговори за грешката си, старият благородник отвърна с важен глас:

— Шеснел, ти не би си позволил такива оскърбителни предложения преди размириците. Какви ли ще са тези нови доктрини, щом и тебе успяха да покварят?

Нотариусът Шеснел се ползуваше с доверието и уважението на целия град; затова допринасяха неподкупната му честност и голямото му богатство. След злополучното предложение той силно намрази господин Дю Кроазие и въпреки че не беше зложелателен, се постара

да внуши своята неприязън на доста семейства. Дю Кроазие, човек злобен и способен, ако се наложи, да изчаква и двадесет години мига на отмъщението си, затаи срещу нотариуса и рода Д'Егриньон такава глуха и страшна омраза, каквато може да възникне само в провинцията. Полученият отказ го унищожаваше в очите на язвителните провинциалисти, сред които беше решил да живее и да се издигне. Падението намери такъв отзвук, че последствията не закъсняха. В отчаянието си Дю Кроазие направи предложение на една стара мома, която също му отказа. Така себелюбивите му мечти рухнаха; първия път поради отказа на госпожица Д'Егриньон, връзката с която трябваше да му отвори вратите към провинциалното Сенжерменско предградие, а втория път — поради другия отказ, който така го унижи, че той с големи усилия успя да се задържи във второстепенните кръгове на градското общество.

През 1805 година господин Дьо ла Рош-Гюйон, големият син на едно от най-старите благороднически семейства в областта, което навремето се беше сродявало с рода Д'Егриньон, поиска чрез нотариуса Шеснел ръката на госпожица Д'Егриньон. Мари-Арманд-Клер д'Егриньон отказа дори да го изслуша.

— Скъпи Шеснел, би трябвало да се досетите, че аз вече съм майка — каза тя, приспивайки племенника си, красиво петгодишно дете.

Старият маркиз се изправи, застана срещу сестра си, която идваше откъм люлката, и почтително ѝ целуна ръка, после, сядайки отново на мястото си, едва намери сили да произнесе:

— Сестрице, вие сте истинска Д'Егриньон!

Благородната девица потръпна и зарида. На стари години Д'Егриньон, бащата на маркиза, се беше оженил повторно за внучката на един търговец, получил благородническа титла едва по времето на Луи XIV. Семейство Д'Егриньон осъди този брак като съвсем неравен, но не му придаде особено значение, тъй като от него се роди само една дъщеря. Арманд знаеше това. Въпреки че беше много внимателен, маркизът винаги гледаше на нея като на чужда и сега тези негови думи я реабилитираха. Та нима този отговор не идваше като прекрасен венец на нейното благородно поведение, продължило вече единадесет години, защото след навършване на пълнолетието ѝ всяка нейна

постъпка носеше знака на най-чиста привързаност! Тя боготвореше брат си.

— Аз ще си умра госпожица Д'Егриньон — обясни тя простичко на нотариуса.

— За вас не съществува по-достойно звание — отговори Шеснел, смятайки, че изрича някаква любезност.

Бедната девойка поруменя.

— Говориш глупости, Шеснел — отвърна маркизът, едновременно доволен от думите на бившия си прислужник и натъжен поради болката, която те причиниха на сестра му. — Една девойка Д'Егриньон винаги може да се омъжи дори за момък от рода Монморанси^[5]; нашата кръв е по-чиста и от тяхната. Родовият герб на Д'Егриньон е *златен с две червени ивици* и в него нищо не се е променило от деветстотин години; той е такъв още от първия ден и оттам произлиза девизът ни „*Cil est nostre*“^[6], който заедно със *златната* фигура на рицаря отдясно и червения лъв отляво е получен на един турнир по времето на Филип Август.

„Не си спомням някога да съм срещал друга жена, така силно поразила въображението ми, както госпожица Д'Егриньон — пише Блонде, комуто съвременната литература дължи, между другото, и тази история. Наистина аз бях съвсем млад, почти дете, и навярно образът, който тя остави в паметта ми, се откроява с толкова ярки цветове поради склонността ни в тази възраст да се увличаме по прекрасните неща. Когато играех с другите деца на улицата, веднага щом я зърнех да се задава в далечината, водейки племенника си Виктюрниен, аз изпитвах вълнение, което твърде много наподобяваше въздействието на галваничния ток върху мъртвите тела. Колкото и млад да бях, в този момент се чувствавах като възкръснал за нов живот. Русите коси на госпожица Арманд имаха червеникав оттенък, бузите ѝ бяха покрити с фин мъх със сребристи отблясъци, които наблюдавах с радостно вълнение, заставайки по такъв начин, че слънчевите лъчи да озаряват лицето ѝ, и като омагьосан попивах обаянието на замечтаните ѝ изумрудени очи, които ме хвърляха в треска всеки път, щом погледът ѝ паднеше върху мен. Преструвах се, че играейки, се търкалям по тревата пред нея, но всъщност аз се стремях да доближа малките ѝ крака, за да им се любувам по-отблизо. Меката белота на кожата, изящните черти, чистите линии на челото и тънката ѝ снага така ме

поразявах, че аз дори не забелязвах, че тялото ѝ е стройно, челото — красиво, а овалът на лицето — съвършен. Възхищавах ѝ се по начина, по който се молят на Бога в тази възраст — без да съзнавам ясно защо. Когато настойчивият ми поглед най-сетне привлече нейния и тя ми казваше с мелодичния си и според мен най-звънкия на света глас: «Малкият, какво правиш там? Защо ме гледаш така?» — аз се приближавах, тъпчех на едно място, хапех си палците, изчервявах се и произнасях: «Не знам.» А ако тя случайно прокараше бялата си ръка по косите ми, питайки ме на колко съм години, аз побягнах и отдалече ѝ отговарях: «На единадесет!» Когато в «Хиляда и една нощ» четях за принцеси и феи, аз винаги си ги представях с чертите и походката на госпожица Д'Егриньон. А когато учителят ни по рисуване ме накара да копирам антични глави, аз забелязах, че прическите им са същите като нейната. По-късно, когато тези наивни мисли ме напуснаха една по една, госпожица Арманд, на която мъжете правеха път по главната улица, като почтително се отдръпваха и съзерцаваха след нея полюляването на дългата ѝ кафява рокля, докато изчезнеше от погледа им, госпожица Арманд остана в съзнанието ми като смътен спомен за женската красота. Прелестните ѝ форми, чиято закръгленост понякога се подчертаваше от внезапния порив на вятъра и които умеех да откривам въпреки широките ѝ дрехи, възкръснаха отново в юношеските ми мечти. А още по-късно, когато усилено разсъждавах над някои тайни на човешката мисъл, реших, че уважението ми към госпожица Д'Егриньон е било внушено от чувствата, изписани върху лицето и изразени чрез държането ѝ. Възхитително спокойното изражение на това обладано от пламенни мисли лице, изящността и достойнството на походката ѝ, светостта, придобита от съзнанието за изпълнен дълг — всичко това ме трогваше и привличаше. Децата много по-ясно, отколкото ние предполагахме, възприемат невидимите проявления на мисълта: те никога не се подиграват на една наистина възвишена личност; неподправеното изящество ги трогва, красотата ги привлича, защото и те самите са красиви, а и защото съществуват загадъчни връзки между явленията от едно и също естество. Госпожица Д'Егриньон беше една от моите религии. Дори и днес, когато буйното ми въображение се носи по витите стълби на древен замък, госпожица Арманд винаги се появява в него като символ на рицарското средновековие. Когато чета старите хроники, тя изниква

пред очите ми в чертите на великите жени; ту е Аньес^[7], ту Мари Туше^[8], ту Габриел^[9] и аз я надарявам с цялата жар на тази любов, с която тя самата би обичала, но която остана заровена в сърцето ѝ. Този небесен образ, открояващ се през мъглявината на детските ми блянове, се появява и сега сред облаците на моите мечти.“

Запомнете този портрет, който съвсем вярно отразява нейните душевни и физически качества! Госпожица Д'Егриньон е един от най-поучителните герои на този роман и чрез него вие ще разберете, че когато липсва здравият разум, дори и най-добродетелните подбуди могат да причинят вреда.

През 1804–1805 година две трети от емигриралите семейства се завърнаха във Франция и почти всички, които бяха от областта на маркиз Д'Егриньон, отново се заселиха в родните си имения. Естествено имаше и изменници. Някои благородници постъпиха на служба било във войските на Наполеон, било в двора му, а други сключиха неравни бракове със семействата на новите богаташи. Тези, които се присъединиха към императора, благодарение на великодушието му възстановиха богатството си и получиха обратно своите гори; много от тях се установиха в Париж, но осем-девет благороднически семейства останаха верни на намиращата се в емиграция аристокрация и на срутилата се монархия; това бяха родовете Ла Рош-Гюйон, Нуастр, Верной, Кастеран, Троавил и т.н.: едни бяха бедни, други — богати, но за тези благородници парите нямаха толкова голямо значение, колкото древното потекло и чистотата на кръвта, които представляваха всичко за тях, така както за антикваря не е особено важно теглото на монетата, а четливостта на буквите, изображението и старинността на отпечатъка. Тези семейства избраха за свой предводител маркиз Д'Егриньон, а домът му стана мястото, където се събираха. Тук императорът и крал на Франция се наричаше просто господин Буонапарте, защото тези хора все още почитаха като свой владетел Луи XVIII, намиращ се по това време в Митава^[10]; тук департаментът си оставаше със старото название — област, а префектурата — интендантство. Достойното поведение, благородническата честност и безстрашието на маркиз Д'Егриньон предизвикваха искрено възхищение, а твърдостта при сполетелите го нещастия, както и непоколебимостта на възгледите му спечелиха всеобщото уважение на града. Тази благородническа отломка беше

съхранила цялото величие на разрушеното отминало великолепие. Рицарската му справедливост бе така известна, че в някои спорове биваше избран за едничък съдник и от двете страни. Всички поиздигнати хора от редовете на императорските привърженици, както и местните власти, се отнасяха снизходително към предразсъдъците му, а към личността му — почтително и с уважение. Но голяма част от новото общество, обхващаща хората, които по време на Реставрацията започнаха да се наричат „либерали“ и начело на които беше застанал тайно Дю Кроазие, се подиграваше с аристократичния оазис, в който се допускаха само чистокръвни и безупречни благородници. А злобата им се засилваше от факта, че множество почтени хора, уважавани дребни благородници и високопоставени личности в управлението на департамента продължаваха упорито да смятат салона на маркиз Д’Егриньон за единственото място, където се събира избрано общество. Дори префектът, шамбелан^[11] в императорския двор, правеше постъпки да бъде приет там и смирено пращаше в дома на маркиза жена си, произхождаща от рода Гранлийо. От омраза към това малко провинциално Сенжерменско предградие, отхвърлените кръстиха Музей за антики салона на маркиз Д’Егриньон, когото пък наричаха господин Карол, а бирникът винаги адресираше данъчните си известия до него с прибавеното в скоби (бивш де Гриньон). Понеже начинът, по който бе изписано името Д’Егриньон вече не се използваше, той съдържаеше в себе си подигравка.

„А аз — споделя Емил Блонде, — ако се върна към спомените от детството си, трябва да призная, че наименованието «Музей за антики» винаги ме е карало да се смея въпреки уважението или, по-точно казано, въпреки любовта ми към госпожица Арманд. Дворецът Д’Егриньон се намирал на ъгъла на две улици, така че два от прозорците на салона гледаха към едната, а два — към другата от тези улици, които бяха и най-оживените в града. А пазарният площад се намирал само на петстотин крачки от къщата. По този начин салонът приличал на стъклена клетка и всеки, който минавал оттам, поглеждаше вътре. На мен, дванадесетгодишното хлапе, тази стая винаги ми приличал на едно от онези редки чудеса, които по-късно можеш да видиш само в мечтите си, на границата между реалното и фантастичното, без да знаеш към кое повече се доближават. Този салон, в миналото зала за съдебни заседания, се издигал над

решетъчните прозорци на мазетата, в които някога са затваряли местните престъпници и където сега се намираше кухнята на маркиза. Не съм сигурен дали голямата прекрасна камина в Лувъра с прелестните ѝ скулптури е предизвиквала у мен такова удивление, каквото изпитах, когато за първи път видях изградената в салона грамадна камина, изпъстрена с шарки като пъпеш, над която в златна рамка беше поставен голям барелеф, изобразяващ Анри III на кон (при него тази провинция, някога самостоятелно херцогство, е била присъединена към Короната^[12]). Таванът беше общит с греди от кестеново дърво, които, пресичайки се, образуваха правоъгълници, украсени отвътре с арабески. Ръбовете по този прекрасен таван някога са били позлатени, но позлатата вече едва се забелязваше. Стените, покрити с фламандска тъкан, изобразяваха Соломоновия съд в шест картини, а платът беше обкован с резбовани златни рамки, по които се гонеха амурчета и сатири. Маркизът беше наредил салонът да се покрие с паркет. Сред останките от замъците, разпродавани от 1793 до 1795 година, нотариусът беше успял да се снабди с конзоли^[13] в стил Луи XIV, тапицирани мебели, маси, стенни часовници, полилеи и свещници, които великолепно допълваха огромния салон, който не съответствуваше по своите размери на къщата, но за щастие към него водеше едно помещение със същата височина — бившата приемна на президиалния съд, която от своя страна беше свързана с превърнатата сега в столова заседателна зала. Покрай овехтелите ламперии, запазили нещо от красотата на отминалите времена, най-напред минаваха деветдесет овдовели благороднички — едни с тресящи се глави, други съсухрени и почернели като мумии, трети неестествено изправени и прегърбени, но всички до една натруфени с необикновени, вече излезли от мода дрехи; имаха напудрени коси, завити на букли, обли шапчици и пожълтели дантели. Никаква рисунка — нито най-сполучливата карикатура, нито най-сериозният портрет не биха успели да предадат поезията в блуждаещия израз на тези жени, които се връщат в мислите ми и гримасничат в спомените ми винаги когато срещна някоя старица, чието лице или тоалет ми напомня нещо от тях. Но може би поради това, че нещастията ме посветиха в тайните на изпадналите в беда, и аз успях да вкуся от всички човешки чувства и най-вече от съжалението и горчилката на старостта, никога повече не открих нито у умиращите, нито у живите този угасващ поглед или

плащещ огън на сивите и черните очи, които виждах тук. Дори и двамата най-мрачни гении на нашето време — Матюрин и Хофман^[14], не всяваха у мен ужаса, който изпитвах, гледайки автоматичните движения на тези прегърбени тела. «Червилото на актьорите изобщо не може да ме учуди, след като съм видял това хванало кора, придобито като че по рождение червило» — казваше един мой приятел, същият палавник като мене. В салона се мяркаха плоски, издълбани от бръчки лица, които с вирнатата си брадичка наподобяваха главите на лешникотрошачките, изработвани в Германия. През прозорците виждах изгърбени тела и люлеещи се крайници, като никога не успях да си обясня тяхното устройство и връзките между отделните им части; различавах издадени напред квадратни челюсти, изпъкнали кости и пищни бедра. Когато ходеха, тези жени ми се струваха не по-малко ужасни, отколкото когато запазваха мъртвешка неподвижност при играта на карти. Лицата на мъжете в този салон се сливаха с посивелите и увехнали цветове на тапицериите, а животът им бе вече белязан от несигурността, но тяхното облекло повече от това на стариците се доближаваше до тогавашната мода и само белите коси, посърналите лица, восъчният тен, схлупените чела и угасналият поглед им носеха онова сходство с жените, което унищожаваше реалността, породена от дрехите. Увереността, че винаги в определения час ще видя тези хора насядали на масата или в салона, им придаваше в моите очи нещо театрално, изключително и свръхестествено. Оттогава винаги когато посещавах известните изложби на мебели в Париж, Лондон, Виена и Мюнхен, където остарели пазачи ви показват великолепието на отминалите времена, неизменно ги населявах с хората от Музея за антики. За развлечение аз и другарите ми, девет-десет годишни ученици, често се уговаряхме да отидем да погледаме тези редки екземпляри в стъкления им кафез. Но веднага щом забележех пленителната госпожица Арманд, аз потръпвах, а после, изгарящ от ревност, се любувах на прелестния Виктюрниен, който ни се струваше същество от по-висш от нас тип. Сред това преждевременно разбудено гробище младото и свежо момче ни поразяваше с нещо необяснимо. Без да си даваме точна сметка за нашите мисли, ние се чувствавахме недодялани гражданчета пред този високомерен салон.“

Катастрофалните събития от 1813–1814 година, които събориха Наполеон, вдъхнаха у посетителите на Музея за антики нов живот и най-вече вярата, че ще си възвърнат миналото положение, но събитията от 1815 година^[15], чуждестранната окупация, а после и правителствените колебания отсрочиха до падането на господин Деказ^[16] надеждите на тези така добре описани от Блонде хора. По този начин истинското повествование на романа започва едва от 1822 година.

През 1822 година богатството на маркиз Д'Егриньон все още не се беше увеличило въпреки облагите, които Реставрацията донесе на емигрантите. Нито един благородник не беше оцетен от революционните закони толкова много, колкото него. До 1789 година по-голямата част от доходите му се основаваше на феодалните права върху поземлените владения; както беше прието тогава, много благороднически семейства се стараеха да разделят на колкото се може по-малки части имотите си, за да получат от своите васали по-високи данъци. Всички, оказали се в подобно положение, бяха разорени без каквато и да е надежда за възстановяване на състоянието си; указът, издаден от Луи XVIII за възвръщане на непродадените земи на емигрантите, нямаше за тях никакво значение, а и по-късно законът за обезщетяването^[17] изобщо не можа да ги обезщети. На всички беше известно, че земите са изети в полза на държавата и дори вече се наричаха „държавни имоти“. Естествено, маркизът принадлежеше към онази фракция на роялистката партия, която не желаше никакво съглашателство с тези, които наричаше дори не и революционери, а бунтари или, по-парламентарно казано, либерали и конституционалисти. Начело на роялистите, прекръстени от опозицията „крайни“, стояха талантивите и храбри оратори от десницата като например господин Дьо Полиняк^[18], който още на първото кралско заседание се опита да протестира срещу издадената от Луи XVIII харта, обявявайки я за неудачен указ, приет по силата на моментните обстоятелства, който трябва да се преразгледа от краля. И така, непожелал да се присъедини към подетото от Луи XVIII движение за обновление на порядките, маркизът остана спокойно настрана, готов винаги да подкрепи крайната десница, изчакващ възстановяването на огромното си богатство, без изобщо да допуска мисълта за обезщетението, с което така усилено се занимаваше

министерството на господин Дьо Вилел^[19], целящо по този начин да укрепи трона и да премахне все още съществуващото въпреки издадените закони фатално неравенство между различните владения. Чудесата по време на Реставрацията от 1814 година, още по-необичайното завръщане на Наполеон през 1815 година, странните събития около новото бягство на Бурбоните и повторното им появяване на власт — всички тези почти невероятни епизоди от съвременната история изненадаха маркиза на шестдесет и седем годишна възраст. На тази възраст дори и най-непокорните хора на нашето време, не толкова пречупени, колкото изтощени от промените, съпътстващи Революцията и Империята, вече бяха се оттеглили в глухата провинция и бяха заменили действието със страстта и постоянството в идеите; те всички се бяха окопали в съществуващия там отегчителен и спокоен живот. А нима най-голямото нещастие за една партия не е тя да бъде представлявана от старци, и то когато и самите ѝ намерения вече са белязани от знака на старостта? Затова през 1818 година, когато кралската власт беше окончателно укрепена, маркизът с право се и пита какво ли би могъл да прави в двора един седемдесетгодишен старец, какви служби и какви задължения би могъл да изпълнява там? Гордият и благороден Д'Егриньон се задоволи, а нищо друго не можеше да направи, с триумфа на монархията и религията, изчаквайки резултатите от тази неочаквана и съмнителна победа, която всъщност се оказа само едно примирие. Както и преди той продължи да царува в салона си, който така сполучливо беше наречен Музей за антики. По времето на Реставрацията, когато победените през 1793 година се оказаха победители, в безобидната шега се промъкна и озлоблението.

Този град, подобно на повечето провинциални градове, също не беше предпазен от злобата и завистта, пораждащи се в борбата между различните партии. Противно на очакванията Дю Кроазие се ожени за богатата стара мома, която отначало му беше отказала, ожени се, въпреки че имаше за съперник любимеца на местната аристокрация, един благородник, чието славно име ще запазим в тайна, но според стария обичай на града ще го назовем с титлата му: тук всички го наричаха КАВАЛЕРА, така както в двореца наричаха граф Д'Артоа просто ГОСПОДИНА. Тази женитба не само че разпали една от тези безпощадни вражди, които се срещат само в провинцията, но и ускори

разцеплението между едрите и дребни аристократи, между буржоазията и благородническото съсловие, които се бяха обединили за кратко време под натиска на големия Наполеонов авторитет; това внезапно разединение причини много страдания на нашата страна. Най-характерната национална черта на французите е тщеславието. Жаждата за равенство се обяснява именно с множеството оскърбени себелюбия, въпреки че по-късно дори и най-ревностните новатори стигнаха до извода, че равенството е невъзможно. Роялистите уязвяваха сърцата на либералите в най-чувствителните им места. А в провинцията двете партии много повече, отколкото другаде си приписваха една на друга всякакви отвратителни неща и безогледно се клеветяха. В политиката се извършваха най-долни машинации, за да се привлече общественото мнение и за да се спечелят гласовете на глупавата тълпа, която сама протягаше ръце към хората, достатъчно хитри, за да я въоръжат. Тази борба се отразяваше и в човешките отношения — политическите врагове веднага ставаха и лични врагове. В провинцията лесно се стига до ръкопашен бой заради въпроси или интереси, които в столицата се разглеждат само в общата им теоретична форма, което придава тежест на участниците в споровете, и поради това господин Лафит например или Казимир Перие уважават човека в господин Дьо Вилел и господин Дьо Пероне^[20]. Господин Лафит, който бе наредил да стрелят срещу министрите, спокойно би ги укрил в двореца си, ако бяха потърсили убежище там на 29 юли 1830 година. Бенжамен Констан изпрати своята книга върху религията на виконт Дьо Шатобриан^[21], придружена с ласкателно писмо, в което признаваше, че е получил известна помощ от министъра на Луи XVIII. В Париж хората са олицетворение на системите, докато в провинцията системите се превръщат в хора, в хора със силни страсти, стоящи винаги на нож един срещу друг, шпиониращи се и в най-съкровените си мисли, критикуващи изказванията си, наблюдаващи се като двама дуелисти, готови и при най-малкото невнимание да забият по шест пръста острие в хълбока на противника, стараещи се едновременно и да предизвикат това невнимание, изцяло обзети от омразата като безмилостни врагове. Епиграмите и клеветите засягаха човека под претекст, че се засяга партията. Тази война, в която остроумната шега и превъзходството на ума бяха на страната на аристократите, се водеше вежливо и без злоба от Музея за антики, докато в дома на Дю Кроазие

се използваха дори и отровните стрели на диваците. Запомнете добре: от всички рани неизлечими са само тези, които са нанесени чрез дума или поглед, чрез подигравката или презрението. От момента, в който напусна салоните със смесено общество и се укрепил в Свещената планина на аристокрацията, кавалерът насочи остроумието си срещу групата на новозабогателия доставчик и раздуха огъня на войната, без да се замисля докъде може да стигне обзетият от жажда за мъст салон на Дю Кроазие в борбата срещу Музея за антики. В Двореца Д'Егриньон влизаха само чистокръвни аристократи — почтени благородници и сигурни една в друга жени; клюкарството и злобата тук бяха непознати. И затова изказванията и убежденията, били те добри или лоши, правилни или грешни, красиви или смешни, никога не даваха повод за подигравки. По този начин, за да осмее благородниците, либералите бяха принудени да критикуват само политическата им дейност, докато в същото време посредниците — хората от администрацията и всички, които угодничеха пред високоблагородията, донасяха от либералния лагер на аристократите вести и клюки, предизвикващи насмешки и подигравки. Това ясно изразено пренебрежение увеличаваше и жаждата за мъст сред привържениците на Дю Кроазие. През 1822 година Дю Кроазие застана начело на индустриалците в областта, така както маркиз Д'Егриньон беше предводителят на дворянството. Всеки един от тях представляваше своята партия. Вместо да се обяви без преструвки за привърженик на крайната левица, Дю Кроазие открито прие възгледите, формулирани по-късно от Двеста двадесет и единият. По този начин той се надяваше да привлече на своя страна съдийското съсловие, администрацията и финансовите служби на департамента. Салонът на Дю Кроазие беше почти равен по сила на Музея за антики, но по-многоброен, по-млад и по-предприемчив, така че успя да раздвижи департамента; а в същото време аристократите си оставаха спокойни като придатък към властта, на която тяхната партия често пречеше, като допускаше грешки, някои от които се оказаха фатални за Монархията. Либералите, които все още не бяха успели да издигнат свой кандидат в този противопоставящ се на намеренията им департамент, знаеха, че след избирането си Дю Кроазие щеше да застане в центъра на левицата, но колкото се може по-близо до крайните ѝ сили. Представителите на Дю Кроазие в столицата бяха

братята Келер, трима банкери, най-старият от които блестеше сред Деветнадесетте^[22] на левицата, фаланга, славена от всички либерални вестници; братята преуспяваха благодарение на родството си с граф Дьо Гондрьовил, пер-конституционалист, който се ползуваше с благосклонността на Луи XVIII. Така конституционната опозиция винаги можеше да прехвърли в последния момент гласовете си, привидно определени за друг кандидат, на Дю Кроазие, ако той спечелеше достатъчно роялистки гласове, за да си подсигури мнозинство. След всеки избор, на който роялистите отблъскваха Дю Кроазие, кандидат, чието поведение беше удивително точно предсказано, анализирано и обсъдено сред аристократичните върхове, към които принадлежеше и маркиз Д'Егриньон, омразата на новозабогателия и на партията му все повече и повече се засилваше. Нищо не настройва така силно групировките една срещу друга, както ненужността на поставената с толкова големи усилия клопка.

В 1822 година враждебните страсти, които бяха ясно изразени през първите четири години на Реставрацията, като че ли се поуталожиха. Салонът на Дю Кроазие и Музеят за антики, след като бяха опознали взаимно силите и слабите си страни, очакваха знак от провидението на партиите — случая. Посредствените умове се радваха на привидното спокойствие, което заблуждаваше дори и властта; но приближените на Дю Кроазие знаеха, че у него, както и у всички хора, чийто живот е подчинен на разума, жаждата за отмъщение е неутолима, особено когато се опира на политически амбиции. По това време Дю Кроазие, който някога преbledняваше и се изчервяваше пред имената на Д'Егриньоновци и кавалера, този Дю Кроазие, който потръпваше, когато произнасяше или чуеше названието Музей за антики, сега се опитваше да си придава важност също като някой дивак. Усмиваше се на омразните си неприятели и с всеки изминал час усилваше наблюдението си над тях. Преструваше се, че е решил да живее по-спокойно, като че ли вече се е отчаял в победата си. Един от хората, участващи в кроежите на тази стаена ярост, бе председателят на съда господин Дьо Ронсьоре, дребен благородник, който напразно се беше стремил към честта да бъде приет в Музея за антики.

Малкото богатство на Д'Егриньон се съхраняваше грижливо от нотариуса Шеснел, но едва стигаше за покриване разходите на достойния аристократ, който живееше като истински благородник,

макар и без никакъв блясък и излишъци. Наставник на надеждата на семейството — граф Виктюрниен д'Егриньон, беше един бивш монах ораторианец, препоръчан от епископа; наистина той живееше в дома на маркиза, но и на него трябваше да се плаща нещо. Заплатата на готвачката, на домашната прислужничка, необходима на госпожица Арманд, на стария камериер — за господин маркиза, и на двамата други слуги, храната за четиримата господари и разходите по възпитанието, за което не жалеха нищо, изчерпваха напълно приходите въпреки пестеливостта на госпожица Арманд, разумността на Шеснел и предаността на прислугата. Старият нотариус все още не можеше да започне ремонта на напуснатия замък; той чакаше да изтече срокът на договорите, сключени с арендаторите още през 1809 година, като се надяваше да увеличи доходите било чрез нови селскостопански методи, било чрез понижение в курса на парите. Маркизът изобщо не беше посветен в работите по управлението на стопанството си. Ако случайно узнаеше крайните предпазни мерки, които се вземаха, за да „вържат двата края“, както казваха стопанките, той би останал ударен като от гръм. Но тъй като беше вече в заника на живота си, никой не се решаваеше да премахне заблудението му. Величието на забравения от двора и краля род Д'Егриньон, вече съвсем неизвестен извън пределите на града и близките области на департамента, пазеше все още блясъка си единствено в очите на маркиза и неговите привърженици. Те вярваха, че семейство Д'Егриньон ще достигне по-голямо великолепие чрез Виктюрниен тогава, когато ограбените аристократи отново възвърнат владенията си и красивият наследник отидеше в двора, за да постъпи на служба при краля, а впоследствие се и оженеше, както правеха навремето Д'Егриньоновци, за някоя девойка от родовете Наварен, Кадинян, Юксел, Босеан или Бламон-Шоври, съчетаваща в себе си всички отличителни благороднически черти — чиста кръв, богатство, красота, ум и добродетелен нрав. Постоянните посетители, които идваха вечер да поиграят на карти, като кавалера, семействата Троавил (произнасяйте Тревил), Ла Рош-Гюйои, Кастеран (произнасяйте Катеран) и херцог Дьо Вернъой, отдавна бяха привикнали да смятат благородния маркиз за важна и значителна личност и споделяха мислите му. В техните надежди нямаше нищо необичайно, но те можеха да се сбъднат само ако се зачеркнеха последните четиридесет години от историята на Франция.

Дори и най-похвалните и човечни закони, които Луи XVIII се опита да утвърди в хартата, датираща от двадесет и първата година от царуването му, нямаха никаква сила, докато не получиха всеобщо одобрение: и така, на Д'Егриньон липсваше основният двигател в днешната политика — парите, които са отличителното качество на съвременната аристокрация; освен това този род не поддържаше и славата на историческото си минало, а тези заслуги, които сега се постигаха с еднаква леснина и в двора, и на бойното поле, и в дипломатическите салони, и от ораторската трибуна, и с помощта на някоя книга или авантюра, бяха необходими за всяко ново поколение, така както е необходимо свещеното миропомазване. Знатният род, изпаднал в бездействие и забвение, е като момиче, белязано с четирите печата на нещастieto — да бъде глупаво, грозно, бедно и добродетелно. Бракът на една девойка от рода Тревил с генерал Монкорне не само че не поучи Музея за антики, но едва не причини разрыв между Тревил и салона на Д'Егриньон, който заяви, че „Тревил са се опозорили“.

Сред приближените на маркиза само един човек не споделяше тези заблуди. Необходимо ли е да посочим, че това беше старият нотариус Шеснел? Въпреки че доказаната му с това повествование вярност към тримата живи представители на древния род беше безгранична, въпреки че приемаше всички мисли на маркиза и ги намираше за правилни, Шеснел имаше достатъчно здрав разум и опит, придобит в работата му с делата на много семейства от департамента, за да почувствува мощното движение на мисълта и да признае големите промени, предизвикани от новите нрави и от развитието на промишлеността. Бившият управител видя как Революцията мина през разрушителните събития от 1793 година, когато въоръжаваше мъже, жени и деца, издигаше ешафоди, режеше глави и печелеше битки по европейските полета, за да пристъпи сега към мирното осъществяване на идеите, осветили тези събития. След оранта и сеитбата беше дошло времето да се прибира реколтата. Шеснел разбираше, че революцията е променила съзнанието на сегашното поколение, откриваше делата ѝ под хилядите рани и чувствуваше, че миналото безвъзвратно си е отишло. Отрязаната глава на краля, мъките на кралицата и отнемането на земята от благородниците представляваха за него залог, в който се преплитаха твърде много интереси, за да позволят заинтересованите

премахването на резултатите от техните усилия. Шеснел разсъждаваше съвсем трезво. Фанатичната му преданост към Д'Егриньон беше безгранична, но не и сляпа и това придаваше допълнителна красота на чувствата му. Вярата, която кара младия монах да вижда ангелите в рая, е несравнимо по-слаба от тази на стария монах, който му ги показва. Бившият управител приличаше на този стар монах и той би дал дори и живота си, за да спаси някое проядено от червеи сандъче със свети мощи. Всеки път, когато Шеснел се опитваше с хиляди предпазливости да обясни на бившия си господар „новостите“, използвайки било иронията, било удивлението и негодуванието, той се сблъскваше с пророческата усмивка върху устните на маркиза и с твърдото му убеждение, че и тези безумия ще отминат както всички други. Никой не забеляза колко много помогнаха тези събития на гордите защитници на миналото, за да запазят вярата си. Какво би могъл да отговори Шеснел, когато старият маркиз му казваше с величествен жест:

— Господ помете Бонапарт заедно с войските и могъщите му васали, разруши тронове и грандиозните им замисли. Той ще ни спаси и от всичко останало!

Шеснел навеждаше глава, без да се осмели да отговори: „Господ не би допуснал да се помете от лицето на земята цяла Франция!“

В този момент и двамата представляваха великолепно гледка: единият, опълчващ се срещу потока от факти, наподобяваше обрасъл с мъх отломък древен гранит, стърчащ над алпийска бездна; другият наблюдаваше течението на водите, мислейки как да го използва. Добрият и почтен нотариус тежко въздъхваше, виждайки опустошенията, които тези разбирания оказваха върху ума, нравствените принципи и възгледите на младия граф Виктюрниен д'Егриньон.

Боготворен от леля си, боготворен и от баща си, младият наследник беше в истинския смисъл на думата разглезено дете, което впрочем оправдаваше бащините и майчините надежди — майчини, защото леля му се грижеше за него като истинска майка; но колкото и нежна и предвидлива да е една девица, в нея винаги ще липсва нещо от истинското майчинство. Майчината интуиция не се придобива. Една леля като госпожица Арманд, така безгранично привързана към племенника си, е способна да обича детето толкова силно, колкото би

го обичала и майка му; да бъде също така внимателна, добра, нежна и снизходителна, но в строгостта ѝ винаги ще липсва истинската майчина предвидливост и тактичност, а сърцето ѝ ще остане чуждо на внезапните и смътни тревоги на майката, в която дори и след като бъдат прекъснати, нервните и душевни връзки с рожбата ѝ все още трептят и тя възприема както сътресенията, причинени от мъката, така и трепетите на щастието у своето дете като събития от собствения си живот. Ако природата, погледнато от физическа гледна точка, е създала жената като неутрална почва за развитието на детето, то тя е дала на майката и възможността в определени случаи да се слива изцяло със своето творение и когато духовното и физическото майчинство съвпадат, ставаме свидетели на онова възхитително, по-скоро необяснено, отколкото необяснимо явление, което съставлява същността на майчинските чувства. Катастрофата, описана в този роман, още веднъж потвърждава всеизвестната истина, че никой не може да замести майката. Една майка би предусетила бедата отдалече, докато девица като госпожица Арманд не би я забелязала дори когато вече е дошла. Първата предчувствува нещастията, втората само се опитва да помогне, след като то вече е станало. Неестественото майчинство у девойката е придружено от сляпо обожание, което ѝ пречи да смърти както трябва едно красиво момче.

Житейският опит и дългата практика в деловите отношения бяха развили у стария нотариус едно особено недоверие, което, примесено с неговата наблюдателност и прозорливост, много се доближаваше до майчиното предчувствие. Но в този дом той беше толкова незначителна личност, особено след изпадането му в немилост поради предложението от него брак между госпожица Д'Егриньон и Дю Кроазие, че си беше обещал да следва сляпо възгледите на семейството. Той беше прост войник, стоящ вярно на своя пост и готов да отдаде, ако трябва, дори и живота си, но в мнението на когото не биха се вслушали и при най-голяма опасност; това би станало само ако случаят го поставеше в положението на кралския просяк от „Антикварят“^[23], оказал се край морския бряг в минутата, когато лордът и дъщеря му са изненадани от прилива.

Дю Кроазие съзираше възможността за едно ужасно отмъщение именно в безсмислието на полученото от младия благородник възпитание. Според една сполучлива мисъл на цитирания автор той се

надяваше да удави агнето в майчиното му мляко. Тази надежда го правеше мълчалив и покорен и предизвикваше на устните му злокобна усмивка.

---

[0] Началото на романа е написано през ноември 1833 година, но за първи път части от него са публикувани на 6 март 1836 година във вестник „Кроник дьо Пари“. Като цяло романът излиза в подлистници на вестник „Конститусионел“ от 22 септември до 7 октомври 1838 година под заглавието „Провинциалните съперници“. В 1839 година, след като е претърпял големи изменения, романът е публикуван в два тома под името „Музей за антики“. А през 1844 година „Старата мома“ и „Музей за антики“ са включени под общото заглавие „Съперниците“ в трети том от третото издание на „Сцени от провинциалния живот“. Но през 1845 година Балзак разделя двата романа и решава да обедини „Музей за антики“ с ненаписания роман „Жак от Мец“ под надслов „Провинциалистите в Париж“.

Романът „Музей за антики“ е започнат преди „Старата мома“, но е довършен много по-късно. Връзката между двата романа е очевидна и въпреки промените в някои имена лесно се разбира, че се касае за почти едни и същи места, събития и герои. ↑

[1] *Братя Тиери* — *Огюстен* (1795–1876) и *Амадей* (1797–1879) — френски буржоазни историци. ↑

[2] На френски език думата *marche* означава „гранична област“. От нея произлиза и титлата маркиз, която се присвоявала с получаването на определена територия — маркизство. ↑

[3] *Херцог* — най-високата благородническа титла във Франция. ↑

[4] *Санкюлоти* — прозвище, с което аристокрацията е наричала по времето на Конвента революционерите. ↑

[5] *Монморанси* — древен благороднически род, от който са произлезли много бележити и високопоставени личности във Франция. ↑

[6] *Cil est nostre!* (ст. фр.) — Този е наш! ↑

[7] *Сорел, Аньес* — любовница на Шарл VII. ↑

[8] *Туше, Мари* — любовница на Шарл IX. ↑

[9] *Д’Естер, Габриел* — любовница на Анри IV. ↑

[10] *Митава* (сега Елгавия) — град в Латвия. От 1561 до 1725 година е бил столица на Курландското херцогство. През 1795 година е присъединен към Русия и става център на Курландската губерния. Луи XVIII е живял в този град от 1789 до 1807 година. ↑

[11] *Шамбелан* — почетна титла на придворен чиновник. ↑

[12] Събитието, което има предвид Балзак, е станало в 1584 година. ↑

[13] *Конзола* — красива масичка, вид тоалетка. ↑

[14] *Матюрин*, *Чарлз Роберт* (1782–1824) — ирландски писател, автор на романи на ужаса; *Хофман*, *Ернст-Теодор Амадеус* (1776–1822) — немски поет, писател, художник и музикант, известен главно с фантастичните си произведения. ↑

[15] Наполеон избягва от остров Елба и от 20 март до 22 юни 1815 година отново управлява Франция. ↑

[16] *Деказ* (1780–1860) — френски политически деец, министър при Луи XVIII. Отличавал се е с либералните си възгледи. ↑

[17] През април 1825 година е издаден закон, според който благородниците-емигранти, чиито имения са били конфискувани по време на Френската буржоазна революция, получават обезщетение на обща сума до един милиард франка. Най-крупни суми са получили приближените на краля. ↑

[18] *Полиняк*, *Жюл-Арман* (1780–1847) — през 1829–1830 година е възглавявал министерския кабинет на Франция. ↑

[19] *Вилел*, *Жозеф* (1773–1854) — един от лидерите на крайните роялисти. От 1821 до 1827 година е възглавявал министерския кабинет на Франция. ↑

[20] *Жак Лафит* и *Казимир Перие* са били либерални депутати, а *Жозеф Вилел* и *Шарл Пероне* — министри от крайната десница. ↑

[21] *Констан*, *Бенжамен* (1767–1830) — френски писател, буржоазен либерал. Има се предвид книгата му „За религията“; *Шатобриан*, *Франсоа Рьоне* (1768–1848) — френски писател, известно време е бил министър на външните работи при Луи XVIII. ↑

[22] По това време във френския парламент е имало и група леви депутати. ↑

[23] „*Антикварят*“ — роман от Уолтър Скот. ↑

ВТОРА ГЛАВА

ЛОШОТО ВЪЗПИТАНИЕ

Мисълта за превъзходство над останалите беше внушавана на граф Виктюрниен още от най-ранното му детство. С изключение на краля той беше равен на всички останали високоблагородия. За него хората, стоящи под аристокрацията, бяха низши същества, с които той нямаше нищо общо и към които с нищо не беше задължен; те представляваха само победени неприятели, роби, с които не биваше да се съобразява и които дори трябваше да го уважават, а мненията им нямаха никакво значение за един благородник. За съжаление у Виктюрниен тези разсъждения отиваха твърде далече, поддържани от необоримата логика, която довежда децата и младежите до крайни заключения за доброто и злото. Неговите разбирания се подкрепяха и от привлекателната му външност. Дете с рядка красота, той стана най-съвършеният младеж, който един баща би могъл да пожелае за свой син. Среден на ръст, с правилно развито тяло, Виктюрниен изглеждаше слабичък и нежен, но всъщност беше доста силен. Той бе наследил от рода Д'Егриньон искрящите сини очи, красиво очертания орлов нос, безупречния овал на лицето, русите с пепеляв оттенък коси, бялата кожа, грациозната походка, изящните ръце с дълги тънки пръсти и фините китки и глезени — щастливите признаци, които при хората, както и при конете разкриват чистата раса. Ловък и пъргав във физическите упражнения, той стреляше великолепно с пистолети, фехтуваше се като свети Георги и яздеше като странствуващ рицар. Младият граф ласкаеше изцяло гордостта, която изпитват родителите от външността на децата си, като в случая това чувство се опираше на правдиви впечатления и на изключителното въздействие на красотата му. Привилегия, подобна на благородническия произход, красотата не се придобива, но навсякъде получава признание, а често пъти се цени повече от богатството и таланта; достатъчно е само да бъде показана, за да победи, и от нея се иска единствено да съществува. Освен с тези две големи преимущества — знатния произход и красотата, съдбата бе

надарила Виктюрниен д'Егриньон с буден ум, с великолепна наклонност да усвоява бързо всичко и с удивителна памет. Благодарение на способностите си той получи солидно образование. Умствено беше много по-издигнат, отколкото са обикновено младите провинциални благородници, които по-късно се превръщат в ловци, пушачи и елегантни земевладелци, но които се отнасят твърде високомерно към науката, литературата, изкуството и поезията и към всички дарования, чието превъзходство над тях самите ги обижда. Маркиз Д'Егриньон се надяваше да осъществи амбициите си благодарение на вродените заложби и на полученото от сина му образование: той си представяше Виктюрниен като маршал на Франция, в случай че младежът пожелаеше да стане военен; като посланик, ако го привлечеше дипломатическата кариера, или като министър, ако се посветеше на държавните дела; всичко в кралството му принадлежеше. Бащата дори се ласкаеше от мисълта, че даже и да не беше роден граф Д'Егриньон, синът му благодарение на собствените си способности пак би си пробил път в обществото. В щастливото си детство и в златната си младост Виктюрниен никога и за нищо не срещна отказ. Той беше господарят в къщата и никой не смееше да обуздае прищевките на този малък принц, който като всеки истински принц по-късно стана пълен егоист; графът притежаваше непреклонността на най-буйния средновековен кардинал, беше дързък и нахален — пороци, които всеки боготвори, защото вижда в тях отличителните качества на благородника.

Кавалерът беше представител на доброто старо време, когато сивите мускетари^[1] опустошаваха парижките театри, пердашеха нощната стража и портиерите, погаждаха хиляди смели номера, но ако лудориите завършеха весело, те предизвикваха само усмивката на краля. Този красив прелъстител и бивш уличен герой допринесе много за трагичната развръзка на нашето повествование. Любезният старец, който отдавна нямаше подходяща компания, беше много щастлив, че срещна прекрасния бъдещ Фоблас^[2], който му напомняше отминалата младост. Без да се съобразява с разликата във времето, той насади в тази млада душа принципите на покварените енциклопедисти: разказваше анекдоти още от времето на Луи XV и възвеличаваше нравите от 1750 година; описваше лудешките оргии и безумствата, вършени заради куртизанките, разиграването на кредиторите, с две

думи, всички онези порядки, които даваха храна на комедиите на Данкур^[3] и на епиграмите на Бомарше. За съжаление тази поквара, прикрита зад прекомерното изящество, се кичеше и с волтериански дух. Ако понякога кавалерът отиваше твърде далече в разказите си, той се оправдаваше със законите на приятната компания, пред които един благородник беше длъжен винаги да отстъпи. Но от неговите разкази Виктюрниен възприемаше само онова, което разпалваше страстите му. Освен това той виждаше, че и старият му баща се смее при разговорите си с кавалера. Според двамата старци вродената гордост на рода беше надеждна преграда срещу всяко неблагоприличие и никой в къщата не можеше да допусне, че един Д'Егриньон би извършил нещо, което да опетни честта. *Честта* — този основен монархически принцип, проникнал дълбоко в сърцата на всички от семейство Д'Егриньон, осветяваше като фар всяка тяхна постъпка и вдъхновяваше всяка тяхна мисъл. Само издържаното в този дух възпитание можеше да запази аристокрацията. Думите „Един Д'Егриньон не бива да върши това и това, защото той носи име, което не прави разлика между бъдеще и минало“ бяха напевът, с който старият маркиз, госпожица Арманд, Шеснел и постоянните гости в дома залюляха детството на Виктюрниен. По този начин в младата му душа доброто и злото съжителствуваха в равни части.

Когато осемнадесетгодишният Виктюрниен се появи сред градското общество, той забеляза, че между външния свят и този в Двореца Д'Егриньон съществуват известни дребни противоречия, но не потърси причините за тези различия. А причините бяха в Париж. Графът все още не знаеше, че хората, които вечер в бащината му къща са толкова смели в мислите и изказванията си, в действителност бяха крайно предпазливи пред враговете си, с които интересите им ги задължаваха да поддържат връзка. Наистина баща му си беше извоювал правото да говори открито. Но пък никой не мислеше да противоречи на един седемдесетгодишен старец и всички охотно прощаваха на разорения човек верността към старите порядки. Без да вниква в същността на нещата, Виктюрниен се прояви по такъв начин, че скоро настрои цялата местна буржоазия против себе си. По време на лов имаше различни неприятности, които поради невъздържания му характер се превърнаха в съдебни процеси, но Шеснел бързо ги потуши с парични помощи; за тях никой не смееше да каже нищо на

маркиза. Сами можете да си представите удивлението му, ако Д'Егриньон разбереше, че неговият син е подведен под отговорност за това, че ловува в своите владения, в собствените си земи и гори, и то когато на престола седи един от синовете на Великия Луи. „Би било много рисковано, ако узнаеше за тези неприятности“ — казваше Шеснел. Младият граф си позволи в града и някои други прегрешения, които според кавалера бяха само „леки флиртове“, но те струваха на Шеснел няколко зестри, дадени на девойките, които бяха съблазнени чрез необмислени предложения за женитба; освен това Виктюрниен беше заплашен и от процеси по обвинение в прелъстяване на малолетни и тези процеси поради строгостта на днешния съд можеха да му струват скъпо, ако не беше благоразумната намеса на Шеснел. Победите над буржоазното правосъдие одързостиха Виктюрниен. Свикнал да се измъква от всякакви затруднения, младият граф не отстъпваше пред никаква лудория. Струваше му се, че съдиите са страшни само за народа, но не и за него. Това, което той осъждаше у простолудието, беше само невинно забавление, когато станеше дума за самия него. Държането му, характерът му и склонността да се надсмива над новите закони, като съблюдава само правилата на благородническия кодекс, бяха изучени, анализирани и проверени от няколко ловки привърженици на Дю Кроазие. Опирайки се на тези факти, те представяха пред народа либералните си измислици като разкрития и уверяваха, че правителствените кръгове тайно подготвят окончателното завръщане на стария ред. Цяло щастие беше за тях, че имаха някакви полудоказателства за лъжливите си твърдения. Председателят на съда Дю Ронсьоре, подобно на кралския прокурор, охотно се съгласяваше на всички отстъпки, съвместими със служебните му задължения; даже понякога умишлено прехвърляше границата, щастлив, че ще даде повод на либералната партия да крещи срещу прекалено снизходителното му отношение към благородническото съсловие. По този начин той възбуждаше страстите срещу семейство Д'Егриньон, като същевременно се преструваше, че му помага. Този подлец се надяваше тайно, че един ден, когато притежава доказателства за извънредно тежко нарушение и подкрепата на общественото мнение, ще може с успех да изиграе ролята на неподкупен съдия. Лошите наклонности на графа коварно се поощряваха от двама-трима младежи, които съставяха неговата свита и

печелеха благосклонността му чрез ласкателства и подмазване; те се съгласяваха с всяка негова прищявка и се стараеха да затвърдят вярата му в превъзходството на благородниците, и то тъкмо по времето, когато аристокрацията бе успяла да запази властта си само като от петдесетина години насам се ползуваше от нея с изключителна предпазливост. Дю Кроазие се надяваше да докара рода Д'Егриньон до просешка тояга и очакваше деня, когато ще види замъка разрушен, а земите им обявени на търг и продадени на части именно поради тяхната слабост към този вятърничав младеж, чиито лудории трябваше да предизвикат това падение. Докато новозабогателият буржоа се задоволяваше само с това, председателят Дю Ронсьоре вярваше, че някога ще види Виктюрниен изправен пред съда. Отмъщението на тези двама души беше подпомогнато извънредно много от изключителното себелюбие на Виктюрниен и от влечението му към удоволствията. Синът на председателя Дю Ронсьоре, седемнадесетгодишен младеж, комуто напълно подходеше ролята на агент-провокактор, беше най-коварният ласкател в групата на графа. Издръжката на този шпионин от нов тип бе поета от Дю Кроазие, който същевременно с жар го обучаваше как да преследва добродетелите на красивия млад благородник и с насмешка го ръководеше в изкуството да разпалва лошите наклонности на жертвата си. Фабиен дю Ронсьоре беше умен и завистлив млад софист и тази игра му допадна много, защото в нея той откри изтънчените развлечения, които обикновено липсват на надарените хора в провинцията.

От осемнадесет до двадесет и една годишната си възраст Виктюрниен струваше на нещастния нотариус около осемдесет хиляди франка, като нито госпожица Арманд, нито маркизът разбраха за това. По-голямата част от сумата бе погълната от предотвратените дела, а останалите пари бяха прахосани от разточителния младеж. От десетте хиляди ливри годишен доход на маркиза пет хиляди бяха необходими за поддържането на дома; разходите на госпожица Арманд и на маркиза въпреки пестеливостта им възлизаха на повече от две хиляди франка и по този начин за бъдещия красив наследник оставаше сумата от сто луидора. Но какво са две хиляди франка за човек, който иска да живее в разкош? Та тези пари отиваха само за тоалета му. Бельото, дрехите, ръкавиците и парфюмите на Виктюрниен пристигаха от Париж. Той пожела да притежава красив английски кон за езда, кон за

кабриолет и кабриолет. Господин Дю Кроазие вече имаше английски кон и кабриолет. Нима аристокрацията ще допусне да бъде надмината от буржоазията? По-късно младият граф пожела лакей, който да носи ливрея с гербовете на рода. Ласкаещ се, че дава тон в модата на младежта от града и департамента, Виктюрниен бе навлязъл в света на разкоша и странните хрумвания, които изключително много подхождат на красивите и умни младежи. Шеснел плащаше всичко, като не забравяше, подобно на стария парламент, правото си на препоръки^[4], но вършеше това с ангелска доброта.

— Колко жалко, че този добър човек е толкова досаден! — си казваше Виктюрниен всеки път, когато нотариусът покриваше с необходимата сума новата зейнала рана.

Вдовец без деца, Шеснел беше приел дълбоко в сърцето си като свой сина на бившия си господар и се радваше, когато виждаше красивия и строен младеж, на когото всички завиждаха, да пресича главната улица, кацнал върху двойната възглавница на кабриолета си с камшик в ръка и с роза в петлика. Когато беше загубил на карти било у Тревил или у херцог Дьо Верной, било у префекта или у главния бирник и спешно се нуждаеше от пари, Виктюрниен отиваше с тих глас, изплашен поглед и покорно държане при своя ангел-хранител — стария нотариус, в скромната му къща на улица Беркай и още с появяването си получаваше всичко.

— Кажете, господин графе, какво има? Какво се е случило? — питаше развълнувано старикът.

В по-тежки случаи Виктюрниен, като се превземаше, седнаше с тъжен и замислен вид и се оставяше да бъде разпитван. След като наплашеше до смърт добрия човечец, който вече се страхуваше от последиците на това непрестанно разсипничество, Виктюрниен си признаваше някое невинно прегрешение, което можеше да се оправи с хилядафранкова банкнота. Освен кантората си Шеснел притежаваше и около дванадесет хиляди ливри рента. Но неговите средства не бяха неизчерпаеми. Осемдесетте хиляди прахосани франка представляваха спестяванията му, които той пазеше за времето, когато маркизът щеше да изпрати сина си в Париж, или за да подпомогне сключването на евентуален изгоден брак. В отсъствието на Виктюрниен Шеснел трезво гледаше на нещата и губеше една по една илюзиите, които все още ласкаеха маркиза и сестра му. Виждайки, че този юноша е

напълно неспособен да води разумен и достоен живот, нотариусът се надяваше да го ожени колкото се може по-скоро за някоя умна и добродетелна благородническа девойка. Чудеше се как е възможно този младеж да разсъждава така добре и да постъпва толкова неправилно, като го виждаше на следващия ден да върши обратното на онова, което беше обещавал вечерта. Впрочем нищо хубаво не може да се очаква от младежите, които признават грешките си, разкайват се, но после пак ги повтарят. Хората със силни характери признават своите грешки само на себе си и сами се наказват за тях. Слабите обаче отново падат в коловоза на привичките си, тъй като им е много трудно да вървят по новия път. Виктюрниен, у когото познатите ни вече възпитатели, приятели и навици бяха отслабили съпротивлението на присъщата на великите хора прикрита гордост, беше обхванат внезапно от безволието на сластолюбието тъкмо в този период от живота си, когато, за да укрепне, силата му се нуждаеше от онази борба с противоречията и трудностите, която бе оформила железния характер на принц Евгений^[5], Фридрих II и династията на Наполеоновци. Шеснел откриваше у Виктюрниен необузданата страст, присъща на надарените с големи способности хора, които чувствуват необходимостта да уравновесят изморителния умствен труд с равни по сила удоволствия, но тази страст отвежда към гибел тези, които се отдават само на сладострастието. Понякога добрият човечец изпадаше в ужас, но острият ум и обширните познания, с които се отличаваше младежът, понякога го и успокояваха. И той си казваше думите, които произнасяше маркизът, щом слухът за някоя нова лудория достигнеше до ушите му:

— Младостта си иска своето!

А когато Шеснел се оплакваше на кавалера от склонността на графа да прави дългове, благородникът го изслушваше с подигравателна усмивка и смръкваше щипка тютюн:

— Скъпи Шеснел, бихте ли ми обяснили какво всъщност представляват държавните дългове? По дяволите! Щом като една Франция има дългове, защо и Виктюрниен да няма? И днес, както и преди принцовете имат дългове; всички благородници имат дългове. А вие да не би да искате Виктюрниен да ви носи спестяванията си? Знаете ли какво направи нашият велик Ришельо, но не онзи нещастник кардиналът, който погубваше аристокрацията, а маршалът, когато

неговият внук, принц Дьо Шинон, последната издънка на техния род, му показал, че не е похарчил парите, определени за дребните му удоволствия в университета?

— Не, господин кавалер.

— Ами той просто хвърлил кесията през прозореца на един метач в двора и казал на внука си: „Тук не те ли учат да се държиш като принц?“

Шеснел мълчаливо навеждаше глава. А вечер, преди да заспи, почтеният старец си мислеше, че в настоящия момент, когато изправителната полиция е еднаква за всички без изключение, тези възгледи могат да се окажат гибелни и в тях той съзираше кълновете, които предвещаваха падението на славния род Д'Егриньон.

Без тези обяснения, които разкриват изцяло една страна от историята на провинциалния живот по време на Империята и Реставрацията, би било трудно да се разбере сцената, с която започна това приключение и която се случи към края на октомври 1822 година в Музея за антики една вечер след играта на карти, когато ежедневно идващите на гости благородници, стари графини, млади маркизи и скромни баронеси вече бяха уредили сметките си. Докато госпожица Д'Егриньон лично гасеше свещите по масите за игра, възрастният аристократ, придружен от кавалера, се разхождаше напред-назад в салона. Двете отломки от миналия век разговаряха за Виктюрниен. Кавалерът беше натоварен да направи по този повод известни предложения на маркиза.

— Да, маркизе — каза той, — синът ви погубва тук силите и младостта си; крайно време е вече да го изпратите в двора.

— Винаги съм мечтал, че ако възрастта ми попречи да отида в двора, където, между нас казано, като виждам сегашните порядки, не знам и какво бих могъл да правя сред новите хора, които приема кралят, ще изпратя там сина си, за да поднесе почитанията ми на негово величество. Кралят трябва да даде нещо на графа, да речем полк, някаква длъжност в двореца или поне възможност да спечели сам шпорите си. Моят чичо, архиепископът, понесе жестоки страдания; самият аз се сражавах, без да напусна бойното поле, като онези, които сметнаха, че техен дълг е да последват принцовете, защото според мен, щом кралят остава във Франция, и аристокрацията трябва да е около него. А сега никой не се сееща за нас, докато Анри IV

вече щеше да ни е писал: „Елате, приятели, ние спечелихме битката!“ В края на краищата ние сме нещо повече от рода Тревил, а ето, че вече двама негови членове са избрани за перове на Франция и един друг е депутат, представител на аристокрацията (маркизът погрешно смяташе, че Висшата избирателна колегия е събрание на неговото съсловие). Наистина вече никой не мисли за нас, като че ли изобщо не сме съществували! Очаквах пътуването, което принцовете трябваше да направят оттук, но щом като те не дойдоха, то ние трябва да отидем при тях...

— Радостен съм да узная, че се каните да въведете скъпия ни Виктюрниен в обществото — каза лукаво кавалерът. — Този град е яма, в която той не бива да погребва дарованията си. Единственото, което може да му се случи тук, е да срещне „някавя“ „многу“ проста, „многу“ недодялана и богата нормандка. „И кво ще я прави?“... Своя жена? Ах, Боже мой!

— Надявам се, че няма да се ожени, преди да е получил хубава длъжност в кралството или в двореца — каза старият маркиз. — Но съществуват и големи трудности.

А ето и единствените трудности, пред които според стария маркиз беше изправен синът му при навлизането в новото поприще.

— Моят син — подхвана той след кратко прекъсване, предизвикано от въздишка, — граф Д'Егриньон, не може да се представи като някой голтак; ще трябва да му набавим всичко необходимо. Уви, ние вече нямаме тази свита, която преди два века са притежавали благородниците от рода ни. Ах, кавалере, въпреки че беше отдавна, ние все още не можем да се оправим от тежкия удар, който ни нанесе господин Мирабо. Днес най-важното е да имаш пари, това е единственото, което ясно разбирам от благодеянията на Реставрацията. Кралят вече не ви пита дали произхождате от рода Валоа или от рода из някой от завоевателите на Галия, а можете ли да платите хиляда франка данък. Така че, ако нямам двадесетина хиляди екю, не ще мога да изпратя Виктюрниен в двореца.

— Да, с тази сумичка той би могъл да се яви в напълно приличен вид — съгласи се кавалерът.

— Знаете ли — намеси се госпожица Арманд, — аз помолих Шеснел да дойде тази вечер тук. Кавалере, смятате ли, че Шеснел, след като ми предложи да се омъжа за онзи нещастник Дю Кроазие...

— Ах, това беше много непочтена постъпка, госпожице — извика кавалерът.

— Непростима — допълни маркизът.

— Така е — продължи госпожица Арманд, — но брат ми никога не би се решил да поиска каквото и да било от Шеснел.

— От бившия ви слуга ли? — каза кавалерът. — Ах, маркизе, но по този начин вие ще му окажете такава чест, че той ще ви бъде признателен до последния си дъх.

— Не — отвърна благородникът, — смятам, че това е недостойно.

— Освен че е достойно, то е и необходимо — продължи кавалерът, като се поизвърна леко.

— Никога! — извика маркизът и направи такъв категоричен жест, че кавалерът реши да склони стареца, като заложи всичко на един рискован ход.

— Добре де — каза той, — ако все още не го знаете, аз сам ще ви го кажа. Шеснел вече е дал нещичко на сина ви, една сумичка от...

— Моят син е неспособен да приеме каквото и да било от Шеснел — извика старецът, като се изправи и прекъсна кавалера. — Той би могъл да поиска например от вас двадесет и пет луидора...

— ... една сумичка от сто хиляди ливри — довърши изречението си кавалерът.

— Граф Д'Егриньон дължи сто хиляди ливри на някой си Шеснел! — изстена старецът и по лицето му се изписа остра болка. — Ах, ако не ми беше единствен син, още тази вечер щеше да отплува към островите с капитанско удостоверение в джоба! Бих могъл да го разбера, ако беше задлъжнял на лихварите и трябваше да се разплаща с високи лихви, но да зависи от човек като Шеснел — никога!

— Да, скъпи маркизе, нашият очарователен Виктюрниен е изял сто хиляди ливри — подхвана кавалерът, като изтърсваше тютюневия прах, паднал по жилетката му — и това естествено не е чак толкова много. Аз на неговите години... но да оставим настрана спомените. Наистина графът живее в провинцията, но като направим съпоставката, резултатът не е лош, младежът ще отиде далече, защото в него усещам разюздаността на хората, които по-късно извършват велики неща...

— И сега той спи спокойно горе в стаята си, без да е казал нищо на своя баща! — извика маркизът.

— Той спи с невинното съзнание на младеж, който е причинил известни неприятности само на пет-шест девойки от местната буржоазия, но на когото вече са нужни херцогини — отвърна кавалерът.

— Но той може да си навлече писмото с печата^[6].

— Те вече отмениха тези писма — каза кавалерът. — Не си ли спомняте как се развикаха при опита да се въведе извънредният съд. Ние не успяхме да запазим също така и полевия съд, който господин Дьо Бонапарт нарече „военни комисии“.

— Добре, но какво да правим, ако децата ни се окажат безумци или негодници? Нима вече не ще можем да ги прашаваме в затвора? — попита маркизът.

Кавалерът погледна отчаяния баща, но не посмя да му отвърне: „Ще бъдем принудени да ги възпитаваме по-добре.“

— Госпожице Д’Егриньон, и вие не сте ми казали нищо за тези неща!? — обърна се благородникът към сестра си.

Това обръщение също издаваше раздражението му, защото обикновено той я наричаше „сестрице“.

— Господине, но какво според вас би могъл да прави един здрав и буен младеж, който е оставен да безделничи в град като нашия? — отвърна госпожица Д’Егриньон, без все още да разбира напълно причините за гнева на брат си.

— По дяволите дълговете — намеси се кавалерът, — та той играе на карти, има си любовни истории, ловува, а в наши дни всичко това струва много скъпо.

— Ето какво — каза маркизът, — време е да го изпратим в двореца. Утре ще прекарам предиобеда в писане на писма до нашите родственици.

— Аз се познавам малко с херцозите Дьо Наварен, Дьо Льононкур, Дьо Мофриньоз и Дьо Шолийо — обади се кавалерът, като тайно в себе си отлично съзнаваше, че те вече отдавна са го забравили.

— Скъпи кавалере — прекъсна го маркизът, — за представянето на един Д’Егриньон в двора не са необходими чак толкова много препоръки. „Сто хиляди ливри — помисли си той, — този Шеснел е доста смел. Ето последиците от революцията. Моят слуга Шеснел да

покровителствува сина ми!? И все пак трябва да му поискам...“ — Не, сестрице, заемете се вие с тази работа. Нека имотът ни да послужи като залог за получената сума. А после хубавичко си поговорете с този млад разсипник, защото иначе той ще ни разори.

Тези думи, които за всеки друг биха били смешни, се сториха на кавалера и на госпожица Д'Егриньон съвсем естествени и уместни. Освен това двамата бяха дълбоко развълнувани и от почти страдалческият израз, изписан върху лицето на стареца. В този миг господин Д'Егриньон беше обхванат от някакви зловещи предчувствия и като че ли напълно вникваше в същността на своята епоха. Той седна в едно дълбоко кресло до огъня, почти забравил за Шеснел, който трябваше скоро да дойде и от когото не желаше да иска нищо.

По това време маркиз Д'Егриньон притежаваше именно тази външност, която би допаднала на хората с малко по-поетично въображение. Отзад на почти плешивата му глава все още се беше запазила бяла, копринена коса, която се спускаше на прави, накъдрени само по краищата кичури. Неговото красиво благородническо чело, подобно на това, от което се възхищаваме в портретите на Луи XV, на Бомарше и на маршал Дьо Ришельо, не привличаше погледа нито с квадратната широта на Саксонския маршал, нито с малкото, твърдо и съвсем кръгло чело на Волтер, а с изящно оформената си красива изпъкналост и с меките позлатени слепоочия. От искрящите му очи бликаше тази смелост и този огън, който дори и възрастта не можеше да угаси. Имаше носа на принцовете Конде и приятно очертаната уста на Бурбоните, от която, според израза на граф Д'Артоа, винаги се чуваха само умни и добри слова. Неговите по-скоро хлътнали, отколкото просташки закръглени бузи хармонираха със сухото му тяло, със стройните му крака и пълничките му ръце. Вратовръзката, която стягаше врата на Д'Егриньон, беше вързана като вратовръзките на маркизите, изобразени по гравюрите, които украсяваха съчиненията от миналия век; подобни вратовръзки можете да видите у Сен-Прьо и Лъвлейс^[7], както и у героите на буржоата Дидро и на елегантния Монтескьо (виж първите издания на техните творби). Маркизът винаги беше облечен в голяма, обшита със злато бяла жилетка, върху която блестеше лентата на ордена „Свети Луи“, и в син фрак с дълги подгънати поли, украсени с цвета на лилията — един своеобразен костюм, който беше въведен от краля; старият благородник все още не

се беше отказал и от късите бухнали панталони^[8], белите копринени чорапи и перуката и след шест часа той се появяваше в тези одежди. Д'Егриньон четеше само „Котидиен“ и „Газет дьо Франс“ — два вестника, които конституционният печат обвиняваше в мракобесие и в хиляди монархически и религиозни прегрешения, докато в същото време маркизът намираще, че те са пълни с ереси и революционни идеи. Колкото и крайни възгледи да застъпва един печатен орган, те винаги си остават умерени за най-десните привърженици на неговата партия; така както навярно и авторът, описал този колоритен герой, ще бъде обвиняван, че е преувеличил истината, докато в действителност той е затъмнил някои от по-силните тонове и е омекотил по-ярките черти на своя модел.

Маркиз Д'Егриньон подпря лакти на коленете и обхвана главата си с ръце. Докато той размишляваше, госпожица Арманд и кавалерът само се споглеждаха, без да разговарят за нещата, които ги вълнуваха. Дали маркизът не страдаше от това, че бъдещето на неговия син ще бъде подпомогнато от бившия му домоуправител? Подозираше ли приема, който щяха да окажат на младия граф? Съжеляваше ли, че изобщо не се е подготвил за въвеждането на своя наследник в блестящия дворцов свят, като е живял в затънтената провинция, задържан от бедността, която му е пречела и сам да отиде в двора? Той въздъхна тежко и повдигна глава. В ония години така въздъхваха само представителите на истинската и все още вярна на трона аристокрация, а именно отдавна забравените провинциални благородници, както и по-голямата част от онези, които по време на бурята се бяха съпротивявали с шпага в ръка.

— Как се отблагодариха на Дю Геник, на Фердинадовци, на Фонтеновци и на Монторановия брат — хората, които до края не се покориха? — каза маркизът с глух глас като на себе си. — На тези, които най-храбро се сражаваха, им бяха подхвърлени просяшки пенсии, ниски офицерски чинове в някоя крепост край границата или лотарийно бюро — както например постъпиха с графиня Дьо Бован, чиято енергия поддържаше силите на Шарет и Монторан.

Явно беше, че вярата на маркиза в кралската власт е разколебана. Госпожица Д'Егриньон се опита да увери брат си в благополучния изход на предстоящото пътуване, но в това време под самите прозорци, по сухата паважна настилка на улицата се чува стъпките на Шеснел.

Скоро нотариусът се показва на вратата, която Жозефен, старият камериер на маркиза, отвори, без да доложи за идването му.

— Шеснел, момчето ми...

Нотариусът беше на шестдесет и девет години, с побеляла глава и квадратно благообразно лице; носеше толкова широки панталони, че те заслужаваха епичното описание на Стърн^[9], вълнени чорапи, обувки със сребърни токи, фрак, подобен на църковна одежда, и жилетка като тези на учителите.

— ... ти си постъпил доста самонадеяно, като си заел пари на граф Д'Егриньон и заслужаваш веднага да ти ги върна и никога повече да не те погледна, защото с тях ти си подбуждал пороците му. — За миг настъпи тишина както в двора, когато кралят публично порицава някой придворен. Старият нотариус имаше смирен и дълбоко разкаян вид. — Шеснел — продължи с по-мек тон маркизът, — този младеж ме безпокои и аз реших да го изпратя в Париж на служба при краля. Поговорете със сестра ми за това, което ще е необходимо за неговото представяне там... Сметките ще бъдат уредени...

Маркизът небрежно кимна на Шеснел за довиждане и се оттегли с достойнство.

— Благодаря ви за добрината, господин маркизе — каза старецът, който все още стоеше прав.

Госпожица Арманд стана, за да придружи брат си; тя вече беше позвънила и камериерът чакаше на вратата със свещ в ръка, за да помогне на господаря си в спалнята.

— Седнете, Шеснел — каза старата мома, като се върна.

С женския си усет за такт госпожица Арманд успя да заглади грубостта, която прояви маркизът при разговора си с бившия домоуправител, въпреки че и под тази грубост Шеснел чувствуваше неговата силна обич. Обичта на маркиза към бившия му слуга беше подобна на привързаността, която изпитва господарят към кучето си и заради която е готов да се бие с всеки, който би посмял да ритне животното му, защото той гледа на своя пес като на неразделна част от своето съществуване, която, без да се отъждествява напълно с него, го представя чрез най-скъпото му — чувствата.

— Госпожице, графът отдавна трябваше да напусне този град — каза наставнически нотариусът.

— Да — съгласи се тя. — Да не е извършил някоя нова лудория?

— Не, госпожице.

— Добре, тогава защо го обвинявате?

— Аз не го обвинявам, госпожице. Не го обвинявам. Далеч съм от тази мисъл. Каквото и да извърши, аз никога не бих го обвинил!

Разговорът замря. Кавалерът, който беше извънредно тактичен, започна да се прозява като човек, налегнат от дрямка. Извини се учтиво, че ще напусне салона, и излезе, въпреки че желанието му да спи беше равно на това да се удави, защото демонът на любопитството пулеше очите му и вадеше с нежната си ръчица памука, който благородникът обикновено поставяше в ушите си.

— Е, Шеснел, има ли нещо ново? — запита разтревожено госпожица Арманд.

— Да — отвърна Шеснел, — това са неща, за които е невъзможно да се говори пред маркиза — те биха го убили.

— Говорете — каза тя, като положи красивата си глава върху облегалката на креслото и отпусна ръцете си покрай тялото подобно на човек, който очаква смъртта, без да се защитава.

— Госпожице, въпреки че е много умен, господин графът е станал оръдие в ръцете на долни хора, които жадуват страшно отмъщение — те искат да ни видят разорени и унижени! Както знаете, председателят на съда господин Дю Ронсьоре има претенции, че принадлежи към благородническото съсловие...

— Дядо му беше обикновен прокурор — каза госпожица Арманд.

— Знам — отвърна нотариусът, — затова и не го приехте у вас; не го приемат също и Дьо Тревил, херцог Дьо Верной и маркиз Дьо Катеран, но този човек стана един от стълбовете в салона на Дю Кроазие. Господин Фабиен дю Ронсьоре, с когото племенникът ви може да дружи, без особено да се компрометира (все пак графът има нужда от приятели), му е главен съветник във всевъзможните лудории, но той заедно с още двама-трима други младежи от компанията на Виктюрниен принадлежи към лагера на вашия неприятел, който е също така неприятел и на кавалера и живее само с надеждата за отмъщение към вас и към цялото дворянство. Злосторниците се надяват да ви разорят чрез вашия племенник, а него да опозорят. Начело на този заговор стои клеветникът Дю Кроазие, който се представя за роялист. Жена му, вие я познавате добре, не подозира

абсолютно нищо; ако тя имаше очи и уши за злото, аз щях да разбера всичко много по-рано, и то от самата нея. Доскоро и младежите не знаеха нищо, тъй като не бяха посветени в тайната, но конспираторите така се издадоха чрез подигравките си, че даже и глупак би разбрал за какво се касае; освен това след последните прояви на графа хората на Дю Кроазие се изпуснали да кажат някоя и друга дума в пияно състояние. Тези думи ми бяха донесени от лица, които са огорчени, като виждат как един толкова красив, благороден и очарователен младеж се погубва с разгулния си живот. Засега те все още го съжаляват, но след някой ден ще го... не смея...

— Ще го презират, нали? Но говорете, говорете, Шеснел — извика жално госпожица Арманд.

— Уви, нима можеш да попречиш дори и на най-уважаваните жители в града да следят постъпките на близките си, когато те от сутрин до вечер се чудят какво да правят? Сумите, които графът е загубил на карти, вече са изчислени. За два месеца той е прахосал тридесет хиляди франка и всеки се пита откъде ги е взел. Когато някой ми заговори по този въпрос, веднага го срязвам. Какви хора! Как си мислите, питах ги тази сутрин, като са отнели земите и феодалните права на семейство Д'Егриньон, то нима са отнели и скъпоценностите им? Младият граф може да прави каквото си ще и щом не ви дължи нищо, по-добре си мълчете.

Госпожица Арманд протегна ръката си и старият нотариус я целуна почтително.

— Добрият ми Шеснел! Приятелю, бихте ли могли да намерите пари за това пътуване? Виктюрниен не може да се яви пред краля в неотговарящ за званието му вид.

— О, госпожице! Аз вече заложих имението си в Жард.

— Какво! — извика тя. — Вие вече нямате нищо? Господи, как ще ви се отплатим?

— Като приемете стоте хиляди франка, които пазя за вас. Разбира се, заема склучих тайно, за да не опетня доброто ви име. В града смятат, че аз също принадлежа към семейство Д'Егриньон.

В очите на госпожица Арманд се показаха сълзи; виждайки ги, Шеснел се наведе и целуна крайчеца на роклята на благородната девица.

— Всичко ще се оправи — продължи той, — на младите е присъщо да вършат лудории. А бъдещите познанства в блестящите парижки салони ще променят мислите на младежа, докато тук вашите стари приятели, въпреки че са най-благородните и достойни хора, не са най-приятната компания за графа. За да се развлича, той е принуден да дружи с хора, стоящи под него, и накрая съвсем ще пропадне.

На другия ден старата пътническа кола на семейство Д'Егриньон отново се появи на бял свят и беше изпратена за поправка при сарача. След закуска маркизът тържествено уведоми сина си за своето решение — младият граф ще замине в двора и ще постъпи на служба при краля, като по време на пътуването си ще трябва само да избере коя ще е неговата бъдеща професия. Флотата или сухопътните войски, министерствата, посолствата или кралския дворец — всички врати ще бъдат широко отворени за него; от графа се иска само да избира. Естествено кралят ще се отнесе с уважение към рода Д'Егриньон, който, желаейки да запази благоволенieto му за своя наследник, до този момент не е искал нищо.

По време на лудориите си младият Д'Егриньон почна да се досеща за нравите на парижкото общество и успя да си изгради известни представи за истинския живот. Но тъй като ставаше дума да напусне провинцията и родната къща, той внимателно изслуша кратката реч на уважавания си баща, без да му отговори, че няма да постъпи нито във флотата, нито в армията, както е било прието някога; че за да получи чин младши лейтенант в кавалерията, без да е минал през специалните учебни заведения, трябва да е служил поне като паж; че синовете и на най-знатните семейства сега постъпват в „Сен-Сир“^[10] или в Политехниката наравно със синовете на хората от простолюдието, и то след публични изпити, при които благородниците рискуват да бъдат победени от селяндурите. Ако обяснеше тези неща на баща си, нямаше да получи средствата, необходими му за пребиваването в Париж, затова младежът остави маркиза и леля си да живеят с вярата, че той ще се вози в кралските каляски, че достойно ще носи името Д'Егриньон и че ще се движи само с хора от най-благородните семейства. Огорчен, че може да даде на сина си само един слуга за придружител, маркизът му отстъпи своя стар камериер Жозефен — предан човек, който щеше да се грижи за графа и честно

да следи сметките му, като нещастният баща се надяваше да го замести с някой по-млад слуга.

— Синко — каза маркизът, — спомняйте си винаги, че сте от рода Карол, че в жилите ви тече най-чиста благородническа кръв, че гербът ви има девиз: „Този е наш!“, който ви дава правото да ходите винаги с гордо вдигната глава, и че можете да претендирате дори за ръката на кралица. Бъдете признателен за това на баща си, така както аз бях признателен на своя баща. На свято опазената от дедите ни чест ние дължим правота да гледаме всекиго открито в очите и да подгъваме коляно само пред любимата жена, краля и Бога. Това е най-голямата ни привилегия.

Добрият Шеснел присъствува на обед, без да вземе участие в хералдическите наставления и в посланията до силните на деня личности, но затова пък беше прекарал нощта в писане на писмо до някогашния си приятел — един от най-старите парижки нотариуси. Без това писмо, което може да бъде сравнено само с напътствията на Дедал към Икар, ние не бихме могли да разберем искреното, макар и по-късно придобито чувство на бащина обич, което изпитваше Шеснел към Виктюрниен. Единствено в митологията могат да се открият примери, достойни за античната преданост на този човек!

„Скъпи и дълбоко уважаван Сорбие,

С голяма радост си спомням, че направих своите първи стъпки в почтената ни професия при твоя баща, където ти се привърза към мен — малкия и беден тогава писар. И в името на тези тъй мили на сърцата ни спомени от времето на нашето обучение аз се обръщам към теб, за да те помоля за едничката услуга, която съм искал от теб през дългия ни живот, белязан от тези политически катастрофи, на които може би дължа честта да стана твой колега. Приятелю, вече съм с единия крак в гроба и те моля да направиш тази услуга заради белите ми коси, които ще опадат от мъка, ако ти не чуеш молбата ми. Сорбие, не се касае нито за мен, нито за близките ми. Бедната госпожа Шеснел почина, а нямам и деца. Уви, касае се за нещо по-важно дори от семейството ми, ако все още го имах; касае

се за единствения син на господин маркиз Д'Егриньон, при когото имах честта да бъда домоуправител, след като приключих обучението си в кантората, където на свои разносики ме беше изпратил неговият баща с намерението да ми даде хляба в ръцете. И това семейство, в което аз бях отгледан, изпита всички нещастия, причинени от Революцията. Наистина аз успях да спася нещичко, но то е съвсем малко в сравнение с предишния им разкош. Сорбие, не бих могъл да ти обясня колко съм привързан към този благороднически род, който за малко не пропадна пред очите ми в бездната на времето поради изгнанието, конфискациите, старостта и липсата на деца! Много са техните нещастия! Господин маркизът се беше оженил, но съпругата му умря при раждането на младия граф и сега това благородно, скъпо и прекрасно момче е единственият жив продължител на рода. Съдбините на семейството са в ръцете на този младеж, който при своите забавления тук направи някои дългове. И наистина как би могъл да живееш добре в провинцията само със сто нещастни луидора! Да, приятелю, сто луидора — сто докъде стигна славният род Д'Егриньон. Доведен до крайна нужда, баща му реши, че е необходимо да го изпрати в Париж, за да измоли там покровителството на краля. А Париж е твърде опасен за младежите. За да живее човек там прилично, е необходимо да притежава благоразумието, което направи от нас нотариуси. От друга страна, ще бъда много отчаян, ако разбера, че бедното дете търпи тези лишения, които някога изпитахме ние с теб. Помниш ли удоволствието, с което сподели моя къшей хляб в партера на «Театър-Франсе», където чакахме почти цяло денонощие, за да гледаме «Сватбата на Фигаро»^[11]? Ама че безразсъдни сме били! Ние бяхме бедни и щастливи, но един благородник не би могъл да се чувства щастлив в нищета. Нищетата е нещо противоестествено за благородника. Ах, Сорбие, когато човек е имал щастието да възпре със собствените си ръце упадъка на едно от най-знатните родословни дървета в кралството, съвсем естествено е той да се привърже към

него, да го обича и да го полива, за да го види един ден отново разцъфнало; затова не се учудвай на мерките, които вземам, както и на факта, че се обръщам към твоите знания за помощ. Всички тези неща ги върша за доброто на нашия младеж. Семейство Д'Егриньон определи за предстоящото пътуване на господин графа сумата от сто хиляди франка. Ти ще го видиш и сам ще се убедиш, че в Париж няма младеж, който би могъл да се сравнява с Виктюрниен! Грижи се за него като за свой собствен и единствен син. Уверен съм също, че и госпожа Сорбие не би се поколебала да ти помага в моралната опека, която ти възлагам. Издръжката на господин графа е определена на две хиляди франка месечно, но за първоначалните разходи ти му отпусни десет хиляди франка. Семейството е обезпечило Виктюрниен за двегодишен престой в столицата, но ако той предприеме някое пътуване в чужбина, ние ще потърсим допълнителни средства. Заеми се с това дело, скъпи приятелю, но не му отпускай много кесията. Не дотягай на графа с нравоучения и го убеждавай само с разумни доводи; въздържай го, доколкото можеш, и следи да не тегли предварително сумата за идващия месец без уважителни причини, но и гледай да не го довеждаш до отчаяние, когато се касае за честта му. Наблюдавай постъпките му: какво прави, с кого се среща, следи и за познанствата му. Кавалерът ми каза, че понякога една балерина от Операта струва по-евтино от придворна дама. Разучи добре този въпрос и след това ми отговори. А ако ти си много зает, то и госпожа Сорбие би могла да се интересува къде ходи и какво прави младежът. Може би тя с радост ще приеме да стане ангел-хранител на едно толкова благородно и очарователно дете? Бог ще я възнагради за тая свята постъпка. Сърцето ѝ навярно ще подскочи, когато разбере какви опасности заплашват господин графа в Париж; вие ще го видите: той е толкова красив, колкото и млад, и толкова умен, колкото и доверчив. Ако той се свърже с някоя лека жена, мисля, че госпожа Сорбие би го предупредила по-добре от теб за

опасностите, които го дебнат. Виктюрниен се придружава от един стар слуга, който би могъл да ти разкаже още много неща. Поговори подробно с Жозефен, аз от своя страна го посъветвах да се обръща към теб при по-особени случаи. Но защо ти обяснявам всичко това, стари приятелю, нима ние самите не сме били писари и луди глави, припомни си немирствата ни и пристъпи към това начинание с част от младежката си жар. Един господин от нашия град, който често идва в Париж, ще ти предаде чек за шестдесет хиляди франка, изплатими в хазната“ и т.н.

Ако възрастното семейство се беше вслушало в наставленията на Шеснел, то трябваше да плаща на трима шпиони, за да следят граф Д'Егриньон. И все пак при избора на довереник за сумата Шеснел прояви голямо благоразумие. Обикновено банкерът изплаща пари на човека, който си е открил при него кредит, дотогава, докато в касата не се изчерпа вложената сума, а младият граф в случай на нужда трябваше да се явява лично при нотариуса, който навярно щеше да се възползува от правото си да го укори и възпре. Виктюрниен едва не подскочи от радост, когато разбра, че ще получава по две хиляди франка на месец. Той изобщо не познаваше Париж и си мислеше, че с тази сума ще може да живее като принц.

Младият граф замина на по-следващия ден, сподирян от благословиите на всички редовни гости в Музея за антики; беше обсипан с целувки и благопожелания от старите вдовици и изпроводен извън града от баща си, госпожица Арманд и Шеснел; очите и на тримата плуваха в сълзи. Няколко вечери подред главната тема за разговори в града беше това внезапно заминаване, което предизвика силни вълнения в препълнените със злоба сърца на хората от салона на Дю Кроазие. След като се бяха заклели да погубят рода Д'Егриньон, сега бившият доставчик, председателят на съда и техните привърженици виждаха как жертвата им се изплъзва. Те се надяваха да си отмъстят чрез пороците на прахосника, но той вече не беше в тяхна власт.

- [1] *Сиви мускетари* — наречени така заради цвета на конете си. ↑
- [2] *Фоблас* — виж бел. № 1, II глава към „Йожени Гранде“. ↑
- [3] *Данкур, Флоран* (1661–1725) — второстепенен френски комедиограф. ↑
- [4] Реч, произнесена в парламента, с която се напомняло на краля за неудобството от издадените декрети. Това право е отменено при Луи XVI. ↑
- [5] *Евгений Савойски* (1663–1736) — виж бел. № 5, III глава към „Старата мома“. ↑
- [6] *Писмото с печата* — кралско писмо за заточение или затваряне, използвано във Франция до 1789 година. ↑
- [7] *Сен-Прьо и Лъвлейс* — герои от романите „Новата Елоиза“ на Жан-Жак Русо и „Клариса“ на Самюъл Ричардсън. ↑
- [8] *Къси бухнали панталони* — носени до 1789 година. ↑
- [9] *Стърн, Лорънс* (1713–1768) — английски писател-сатирик. ↑
- [10] *Сен-Сир* — военно училище. ↑
- [11] Представлението е било на 27 април 1784 година. ↑

ТРЕТА ГЛАВА

ДЕБЮТЪТ НА ВИКТЮРНИЕН

Една от присъщите на човешката природа особености, която често пъти прави развратница дъщерята на някоя благочестива жена и монахиня — дъщерята на някоя развратница, е законът за противоположностите, който несъмнено произлиза от закона за подобие и така неудържимо привличаше Виктюрниен към Париж, че младежът рано или късно щеше да се подчини на тази сила. Възпитан в старо провинциално семейство, заобиколен от внимателни, спокойни и усмихнати хора, от слуги, които бяха дълбоко предани на господарите си и напълно се сливаха с античните тонове на живота в дома, графът беше срещал само отзивчиви и доброжелателни другари. С изключение на престарелия кавалер всички останали имаха изискани маниери и говореха само благоприлични и поучителни неща. Галеха го и го глезеха вече описаните от Блонде жени в сиви рокли и бродирани ръкавици. Бащината му къща беше обзаведена с поостарял лукс, който изобщо не можеше да внуши безразсъдни мисли. А наставник на графа беше един дълбоко набожен абат, изпълнен с благостта на всички онези, които, доживели смяната на двата века, донесоха в нашето столетие изсъхналите рози на многогодишния си опит и повехналото цвете на нравите от своята младост. Но Виктюрниен, когото всичко това трябваше да приучи към сериозни занимания и да му внуши необходимостта да продължи славата на своя исторически род, като приеме живота си подобно на едно велико и красиво дело, се намираше в плен на опасни идеи. Той виждаше в благородническия си произход само стъпалото, което го издигаше над останалите хора. А когато се докосна до възхвалявания в неговото семейство идол, Виктюрниен почувствува кънтящата му пустота. И оттогава графът постепенно се превърна в представител на една от най-ужасните, но и най-разпространените обществени групи — тази на пълните егоисти. Привикнал вследствие на аристократичния култ към собственото „аз“ да следва единствено прищевките си, които в

началото бяха поощрявани от тези, които се грижеха за неговото детство, а по-късно и от първите му приятели в младежките лудории, той се научи да оценява нещата само според удоволствието, което му носеха, и да се обгражда с добри хора, готови винаги да оправят извършените от него неблагоприятия; именно тяхната вредна снизходителност щеше да го погуби. Въпреки че възпитанието му беше много добро и благочестиво, то имаше недостатъка, че остави Виктюрниен напълно изолиран, без да му даде представа за съвременния начин на живот, който доста се различаваше от живота в провинциалното градче — а предопределената му съдба го водеше към висшите кръгове. Той привикна да оценява явленията не по общественото им значение, а от собствена гледна точка и започна да определя правилността на постъпките си според ползата, която му носеха. Подобно на деспотите той създаваше за всеки отделен случай свой закон, една система, която в действията на порока се явява също както и фантазията в произведенията на изкуството като постоянна причина за отклоненията и крайностите. Надарен с проникателен и бърз ум, Виктюрниен разсъждаваше правилно и точно, но действуваше необмислено и лошо. На постъпките му се отразяваше много зле едно вътрешно непостоянство, което трудно можеше да се обясни, по което се среща у доста млади хора. Въпреки бързата му и поразяваща с проявленията си мисъл достатъчно беше да заговори чувственото усещане и замъгленият му мозък като че ли преставаше да съществува. Графът би удивил с познанията си мъдреците, но едновременно с това можеше да предизвика изумлението и на безумците. Неговата страст се разразяваше като буреносен вятър и бързо покриваше бистрите и ясни части на съзнанието му, а след дните на безпътен живот, срещу който беше съвсем безсилен, Виктюрниен страдаше от пълно изнемогване на тялото и духа, което го довеждаше почти до слабоумие: подобен характер може да завлече човека в калта, когато е оставен сам на себе си, или да го изведе до върховете на държавата, когато е подкрепян от ръката на строг приятел. За съжаление нито Шеснел, нито бащата или лелята успяха да проникнат в тази душа, изпълнена с толкова много поезия, но поразена в основата си от ужасно безволие.

Когато родният град остана на няколко левги^[1] назад, Виктюрниен вече не изпитваше никаква тъга, нито пък се сещаше повече за стария си баща, който като че ли въплъщаваше обичта на

цели десет поколения, както и за леля си, чиято привързаност към него граничеше с безразсъдство. Подтикван от фаталната си страст, той винаги се беше стремил към Париж, а мисълта му отдавна вече се беше пренесла в този приказен свят, където щяха да се сбъднат най-прекрасните му мечти. Графът вярваше, че там също ще заеме това първенстващо положение, което заемаше в градчето и департамента благодарение на името на баща си. Той беше изпълнен не с гордост, а със суетност и мечтите му за бъдещите удоволствия се увеличаваха с приближаването на огромния град. Пътят беше изминат с голяма скорост. Каретата, подобно на мисълта му, просто прелетя разстоянието между схлупения провинциален хоризонт и огромния бляскав свят на столицата. Виктюрниен отседна в един приличен хотел на улица Ришельо, близо до булеварда, и се втурна да завладява Париж подобно на изгладнял жребец, който се е устремил към ливадата. Графът веднага почувствува разликата между двата града.

По-скоро изненадан, отколкото уплашен от тези различия, Виктюрниен разбра с присъщата на мисълта му бързина каква пращинка е той сред това вавилонско стълпотворение и колко безразсъдно би било от негова страна да се опълчи срещу течението на новите идеи и нрави. Един-единствен факт му беше достатъчен. Вечерта той занесе писмото от баща си на херцог Дьо Льонокур, френски благородник, който се ползуваше с най-височайшата кралска благосклонност, и го намери тънещ от аристократичен блясък, във великолепия му дворец; а на другия ден го срещна да се разхожда пеш по булеварда, с чадър в ръка, като по нищо не се различаваше от останалите, даже не носеше синята лентичка^[2], която по-рано кавалерите на ордена нямаха право да свалят. Този херцог, пер и Първи кралски камериер, въпреки своята учтивост и такт не можа да сдържи усмивката си, докато четеше писмото на своя роднина — маркиза. Тази усмивка подсказа на Виктюрниен, че разстоянието между Музея за антики и Тюйлери вече не е само шестдесет левги, а няколко века.

При всяка епоха кралят и дворът се обкръжават с любимци, които нямат нищо общо нито с имената, нито с качествата на фаворитите от предишните царувания. Тук се повтарят само фактите, но не и личностите. Тази констатация би изглеждала невероятна, ако не я потвърждаваше историята. В двора на Луи XVIII бяха издигнати хора, съвсем различни от тези, които украсяваха свитата на Луи XV —

това бяха родовете Ривиер, Блакас, Д'Аваре, Дамбре, Воблан, Витрол, Д'Отишан, Ларошжаклен, Паские, Деказ, Лене, Дьо Вийел, Ла Бурдоне и т.н. Ако сравните двора на Анри IV с този на Луи XIV, вие не бихте открили в него и пет запазили се знатни фамилии: Вилроа, фаворитът на Луи XIV, беше внук на обикновен секретар, издигнал се при Шарл IX. А племенникът на Ришелъо вече нямаше почти никакво влияние. Д'Егриньоновци, които при Валоа се държаха съвсем като принцове и бяха всемогъщи при Анри IV, напълно загубиха положението си в двора на Луи XVIII, където дори не се сецаха за тях. Днес много известни имена като тези на могъщите някога родове Фоа-Грайи и Д'Ерувил са в сянка, почти равна на унищожението, само защото не притежават единствената сила на нашето време — парите. Веднага щом си даде сметка за новия обществен ред, а той го прецени във връзка с казаното по-горе, Виктюрниен се почувствува дълбоко засегнат от парижкото равенство, това чудовище, което при Реставрацията погълна и последните остатъци от бившите социални съсловия; и затова младият граф пожела отново да завоюва мястото си, като използва опасните, макар и притъпени оръжия, които новият век беше предоставил на благородниците: започна да подражава на тези, върху които Париж спираше своето скъпо струващо внимание; почувствува необходимостта да има коне, хубави карети и всички атрибути на съвременния разкош. Или както му каза Дьо Марсе, първият денди, когото срещна още в първия салон, в който бе представен, графът трябваше „да се издигне до висотата на своята епоха“. За свое нещастие Виктюрниен попадна в обществото на парижките хитреци Дьо Марсе, Ронкьорол, Максим Дьо Трай, Де Люпо, Растиняк, Вандьонес, Ажюда-Пинто, Боднор, Рош-Югон и Манервил, които срещаше у маркиза Д'Еспар, у херцогините Дьо Гранлийо, Дьо Карияно и Дьо Шолийо, у маркизите Д'Егльомон, Дьо Листомер, у госпожа Фирмиани, у графиня Дьо Серизи, в Операта и в посолствата, навсякъде, където го отвеждаха доброто му име и мнимото му състояние. В Париж едно благородническо име, признато и одобрено от Сенжерменското предградие, което познаваше като петте си пръста своите провинциални аристократи, е документ, който лесно отваря вратите, които обикновено са заключени за непознатите и за героите от по-второстепенното общество. Всички роднини бяха любезни и гостоприемни към Виктюрниен дотогава, докато той не се

прояви като просител, така младият граф бързо разбра, че единственият начин да не получиш нищо, е именно като поискаш нещо. Ако у парижанина първата подбуда е да се представи за покровител, то втората, по-трайната, е да се отнася с презрително високомерие към протежето си.

Но гордостта, суетността и надменността на младежа, както и останалите му добри и лоши качества, го предпазиха от подобно положение и дори го подтикнаха да се държи дръзко. Едва тогава херцозите Дьо Верной, Д'Ерувил, Дьо Льононкур, Дьо Шолийо, Дьо Наварен, Дьо Гранлийо, Дьо Мофриньоз, както и принцовете Дьо Кадинян и Дьо Бламон-Шоври, си позволиха удоволствието да представят на краля тази очарователна отломка от древния род. Виктюрниен пристигна в Тюйлери във великолепен екипаж, украсен с родовия герб, но от това посещение той извлече поука, че народът създава прекалено много грижи за краля, за да може той спокойно да мисли за своите благородници. Графът веднага осъзна безправното положение, на което Реставрацията, поддържана от престарелите си избраници и бившите си придворни, беше осъдила младите благородници. Той разбра, че за него не може да се намери подходящо място нито в двора, нито в държавния апарат, нито във войската — с една дума, никъде. И тогава Виктюрниен се хвърли в изпълнения с удоволствия свят. При посещенията си в Елизе-Бурбон^[3], у херцогиня Д'Ангулем или в двореца Марсан^[4] графът неизменно се сблъскваше с изблиците на това преувеличено внимание, с което обикновено посрещат наследника на един стар род, за който се сещаха едва след като видеха младежа. Но в този случай нещата не опираха само да спомена. На Виктюрниен бяха оказани почести и за това, че в негово лице виждаха един бъдещ пер и евентуално подходяща партия за брак, но суетата му попречи да признае своето положение и той продължи да живее под сянката на привидното си богатство. Впрочем той беше толкова ласкан за своята елегантност и толкова щастлив от първия си успех, че един срам, присъщ на много млади хора, срамът да се отрекат от завоюваното вече положение, го накара да запази поведението си. Графът нае на улица Бак един малък апартамент, снабден с конюшня, сайвант и всички останали придобивки, необходими за светския живот, на който той още от самото начало се беше осъдил.

За това обзавеждане бяха необходими петдесет хиляди франка и младият граф ги получи благодарение на непредвиденото стечение на обстоятелствата въпреки взетите от Шеснел мерки. Писмото наистина пристигна в кантората на неговия приятел, но той вече беше починал. А виждайки писмо, третиращо делови въпроси, госпожа Сорбие — една съвсем не поетично настроена вдовица, го предаде на приемника на покойния. Новият нотариус Кардо обясни на младия граф, че чекът не може да бъде осребрен, докато върху него фигурира името на Сорбие. И в отговор на дълго обмисляното от стария провинциален нотариус послание Кардо написа писмо, състоящо се само от четири реда, с което целеше да достигне не до сърцето, а до парите на Шеснел. Шеснел попълни в чека името на младия нотариус, който обаче не пожела да сподели сантименталността на своя кореспондент и очарован от възможността да се постави в услуга на граф Д'Егриньон, даде всичко, което му поиска Виктюрниен.

Тези, които познават живота в Париж, добре разбират, че не са необходими много мебели, карети, коне и разкошни дрехи, за да се похарчат петдесет хиляди франка, но те трябва да имат предвид, че Виктюрниен веднага задлъжня с двадесетина хиляди франка при доставчиците си, които отначало охотно му отпускаха кредит, защото благодарение на общественото мнение и на Жозефен — този истински Шеснел в ливрея, привидното богатство на графа бързо се беше увеличило.

Един месец след пристигането си Виктюрниен беше принуден да вземе от Кардо още десетина хиляди франка. Той чисто и просто беше играл на вист у херцозите Дьо Наварен, Дьо Шолийо, Дьо Льононкур и в клуба. Отначало спечели няколко хиляди франка, но скоро след това загуби пет-шест хилядарки и почувствува необходимостта да има в себе си винаги пари за игра.

Виктюрниен притежаваше ум, който допадаше на хората и позволяваше на младежите от благородническите родове да се издигат високо в обществото. Той не само че веднага беше приет като интересна личност в тайфата на младите аристократи, но стана и обект на завист. Когато разбра, че му завиждат, графът изпита онова опияняващо удоволствие, което трудно можеше да го вдъхнови за разумни промени. Даже напротив, държанието му стана съвсем безразсъдно. Без да мисли много за парите, той бъркаше в кесията си,

като че ли тя винаги щеше да бъде пълна, и сам си забрани да разсъждава за последствията от този начин на живот. Сред водовъртежа от празници в това лекомислено общество облечените във великолепни дрехи главни действащи лица бяха приемани, без никой да се интересува от богатството им; разговорите по тези въпроси се смятаха за проява на извънредно лош вкус. Както в природата всеки трябваше да се грижи за състоянието си тайно. Беше прието да не се говори за отминало безпаричие или на смях да се проявява загриженост за богатството на непознати хора, но обикновено разговорът спираше дотук. Когато един младеж като Виктюрниен е покровителствувай от всесилните благородници на Сенжерменското предградие, които сами му приписват състояние, по-голямо от действителното (макар и да вършат това само за да се отърват от него, те го правят много внимателно и елегантно — било чрез намек, било чрез подхвърлено изречение), и той е от благородническо потекло, неженен, красив, начетен и остроумен, а баща му все още притежава старото си имение и родовия си замък, този младеж винаги е посрещан с отворени обятия във всички семейства, в които има млади сучаещи жени, майки с дъщери за женене или лекомислени красавици без зестра. Затова висшето общество с усмивка настани графа на първите редове на своя театър. В Париж, където се променят имената, но не и същността на порядките, и до днес съществуват креслата, които в миналото се били поставяни на сцената за маркизите.

Сред обитателите на Сенжерменското предградие, които се славеха със сдържаността в отношенията си, Виктюрниен срещна в лицето на видам^[5] Дьо Памие двойника на кавалера. Видамът беше кавалер от Валоа, издигнат до десета степен, и се ползуваше от всички преимущества на богатството и на високото си положение. Този внимателен старец служеше на предградието като хранилище за всевъзможни изповеди и като вестник, но беше много дискретен и като всички вестници казваше само това, което можеше да се публикува. На Виктюрниен се наложи да изслуша още веднъж теориите, които навремето му бяха проповядвани от кавалера. Видамът без всякакви заобикалки посъветва Виктюрниен да си подбира жени само от висшето общество и му разказа какво е вършил сам на неговите години. А това, което някога си беше позволявал видамът, е толкова далече от сегашните нрави, в които сърцето и страстта играят

изключителна роля, че не е нужно да говорим за тези неща пред хора, които няма да ни повярват. Оказа се обаче, че добрият видам, освен да говори, можел да върши и полезни неща; под формата на заключение той каза на Виктюрниен:

— Каня ви утре на вечеря в ресторант. А след Операта, където ще останем, докато ни се смели храната, ще ви заведе в едно семейство, където ви очакват хора, изгарящи от желание да се запознаят с вас.

Видамът даде на Виктюрниен превъзходна вечеря в „Роше дьо Канкал“; на нея освен графа присъствуваха още само трима гости: Дьо Марсе, Растиняк и Блонде. Емил Блонде, писател и съгражданин на младия граф, беше получил достъп до висшето общество чрез връзката си с една очарователна млада жена, пристигнала от департамента на Виктюрниен, бившата госпожица Дьо Тревил, омъжена за граф Монкорне, един от Наполеоновите генерали, преминали към Бурбоните. Видамът изпитваше дълбоко презрение към вечерите, на които сътрапезниците бяха повече от шест. Според него в такива случаи разговорът не вървял, а виното и храната не се възприемали така, както подобавало на истинските познавачи.

— Скъпи мой, но аз все още не съм ви обяснил къде ще ходим тази вечер — каза Дьо Памие, като хвана ръцете на Виктюрниен и внимателно потупа дланите му. — Ще ви заведе у госпожица де Туш, където в тесен кръг ще бъдат събрани всички красиви млади жени с интелектуални претенции. Там се почитат литературата, изкуството, поезията и изобщо всички проявления на таланта. Това е един от нашите стари духовни центрове, но и той вече е лакиран от монархическия идеал, който всъщност е показното лице на нашето време.

— Понякога в този салон се чувствуваш отегчен и изморен, като че ли си обул нови ботуши, но затова пък разговаряш с жени, с които само там можеш да се срещнеш — отбеляза Дьо Марсе.

— Ако поетите, които идват там, за да очовечават музата си, приличаха поне малко на нашия приятел — каза Растиняк и тупна фамилиарно Блонде по рамото, — бихме се забавлявали добре. Но всички тези оди, балади, поетични излияния на дребни душици и романи с широки бели полета вече почнаха премного да замърсяват умовете и канапетата.

— Стига тези писачи да не разглезват жените и да развъртават девойките — подметна Дьо Марсе, — аз нямам нищо против тях.

— Господа — каза с усмивка Блонде, — но вие май си присвоявате правото да се разпореждате в моята област.

— Млъквай, щастливецо — извика Растиняк, — ти ни откъсна най-прелестната светска красавица, така че не виждам защо и ние да не откъснем някои от по-малко гениалните ти мисли.

— Да, върви му на негодника — каза видамът, като изви ухото на Блонде, — но може би тази вечер Виктюрниен ще бъде още по-щастлив...

— Вече? — извика Дьо Марсе. — Та той е само от един месец тук и още не е успял както трябва да изчетка праха от стария замък и да се измие от саламурата, в която го е киснала леля му; едва преди няколко дни се снабди с що-годе чистокръвен английски кон, моден кабриолет, лакей и...

— Не, той няма истински лакей — каза Растиняк, като прекъсна Дьо Марсе, — а някакъв селяк, който е довел от „своята област“ и за когото Бюисон, шивачът, който знае всичко по въпросите за ливреята, заяви, че не умее да носи дори и сако...

— Струва ми се — обади се важно видамът, — че вие всички трябва да взимате пример от Боднор, който има това преимущество, че притежава истински английски „тигър“^[6]...

— Господа, ето докъде стигнаха френските благородници! — извика Виктюрниен. — За тях най-важното сега е да имат „тигър“, английски кон и разни дрънкулки...

— Я го виж ти! — каза Блонде, като сочеше Виктюрниен. „Умът на този мъж понякога ме плаши.“ — Да, млади моралисте, дотам стигнахте. Вие вече не може да се похвалите дори с разточителната щедрост, която прослави преди половин век скъпия ни видам! Сега ние развратничим на втория етаж на една кръчма от улица Монторгъой. Приключи войната с кардинала, изчезна и лагерът „Дра д’ор“^[7]. Ето например вие, граф Д’Егриньон, сега вечеряте с някой си Блонде, по-малкия син на един жалък провинциален съдия; на този Блонде вие дори не бихте подали ръка във вашия край, но след десетина години той може би ще седне до вас сред перовете на кралството. И след всичко това, ако все още можете, вярвайте във вашето превъзходство.

— Вижте какво — обади се Растиняк, — ние вече преминахме от фактите към мисълта, от физическата към духовната сила и сега разговаряме за...

— Хайде, да не говорим за нещастията си — каза видамът, — взех решение да изживея весело последните си дни. Ако нашият приятел все още не се е снабдил с „тигър“, то е, защото той самият е от породата на „лъвовете“^[8] и няма нужда от подобен прислужник.

— Не може да мине без него — обади се Блонде, — но тъй като е пристигнал съвсем отскоро...

— Въпреки че графът току-що е придобил своя елегантен блясък, ние го приемаме — продължи Дьо Марсе. — Той е достоен за нашата компания, защото добре разбира духа на времето и е умен, благороден и мил, а ние от своя страна ще го обичаме, ще му помагаме и ще го насочваме...

— Накъде? — обади се Блонде.

— Много си любопитен! — отвърна Растиняк.

— С кого ще го запознаете тази вечер? — попита Дьо Марсе.

— С цял харем — каза видамът.

— По дяволите! — възкликна Дьо Марсе. — Заради коя ли особа скъпият видам ни държи в неведение? Ще се поболея, ако не разбере коя е тя...

— Навремето и аз бях такъв безочлив глупак — каза видамът, като посочи Дьо Марсе.

След приятната вечеря, преминала в тона на очарователното злословие и изящния цинизъм, Растиняк и Дьо Марсе придружиха видама и Виктюрниен в Операта, за да могат после да отидат заедно с тях у госпожица де Туш. След като направиха необходимите изчисления, двамата хитреци пристигнаха точно когато привършваше четенето на една трагедия, защото смятаха, че това е най-нездрословната храна, която може да се поеме между единадесет часа и полунощ. Те дойдоха само за да наблюдават Виктюрниен и да го смущават с присъствието си — една хлапашка хитрина, в която обаче се долавяше и ненавистта на завистливите дендита. Виктюрниен притежаваше дързостта на паж и това много му помогна да запази непринуденото си държание. Растиняк наблюдаваше неговата увереност и удивен от бързината, с която графът бе усвоил модните светски маниери, се обърна към приятеля си:

— Този млад Д'Егриньон ще отиде далеч, нали?

— Зависи — отвърна Дьо Марсе. — Но като начало не е лошо.

Видамът представи младия граф на една от най-прелестните и лекомислени херцогини по онова време, чиито авантюри станаха известни едва пет години по-късно. Сега тя беше в пълния блясък на славата си — вече подозирана в някои любовни увлечения, но все още без доказателства — и притежаваше ореола, който парижката мътва придава както на мъжа, така и на жената. Мълтвата никога не се занимава с посредствените хорица и това ги довежда до ярост. Тази жена беше херцогиня Дьо Мофриньоз, родена Д'Юксел; нейният свекър все още беше жив и затова тя стана принцеса Дьо Кадинян едва по-късно. Приятелка на двете вече повехнали красавици, херцогиня Дьо Ланже и виконтеса Дьо Босеан, госпожа Дьо Мофриньоз беше много близка и с маркиза Д'Еспар, на която в момента оспорваше нетрайното звание „Царица на модата“. Херцогинята дълго време беше подкрепяна от влиятелния си род, но тя принадлежеше към този тип жени, които, без да разберем за какво, къде и как, са в състояние да разпилеят цялото земно богатство, та дори и това на луната, стига само да има кой да им го предостави. Дьо Марсе първи бе предугадил нейния все още оформящ се бъдещ характер. Затова, виждайки, че видамът отвежда Виктюрниен при тази прелестна жена, опасният денди се наведе към Растиняк и му прошепна на ухото:

— Скъпи мой, та тя ще го глътне наведнъж, както кочияшът гаврътва чаша ракия.

Това вулгарно сравнение удивително точно предсказа развитието на зараждащата се любов.

След като огледа внимателно Виктюрниен, херцогиня Дьо Мофриньоз се влюби до полуда в него. А ангелският поглед, с който тя благодари на видам Дьо Памие, можеше да предизвика ревността на всеки влюбен. Когато жените се намират в присъствието на мъже като видама, от които не се страхуват, те приличат на коне, пуснати на воля из широката степ; тогава стават естествени и дори понякога с радост ни даряват част от скритата си нежност. Нито едно огледало не би могло да отрази този бърз и потаен поглед и в действителност никой не го забеляза.

— Виж само как се е нагласила! — каза Растиняк на Дьо Марсе.
— Какво девиче облекло, каква лебедова грация се крие в

белоснежната ѝ шия! Ами този поглед на непорочна мадона и тази бяла рокля, стегната с коланче като у девойчетата! Кой би повярвал, че ти вече си минал оттам?

— Тя тъкмо заради това изглежда така — отвърна Дьо Марсе с тържествуващ вид.

Младежите размениха по една усмивка. В този миг госпожа Дьо Мофриньоз ги погледна и се досети за темата на техния разговор. Тогава тя стрелна двамата безсрамници с един от онези погледи, които францужойките не познаваха до сключването на мира и които бяха въведени от англичанките заедно с различните видове сребърни съдове, впрегатни принадлежности, коне и типично британския леден характер, който разхлажда всеки салон, когато в него се намират няколко ladies^[9]. Двата младежи веднага придобиха сериозното изражение на чиновници, които са били мъмрени от своя началник и сега очакват да им се прости.

Херцогинята, влюбена до полуда във Виктюрниен, реши да се превъплъти в образа на романтична Аньес, образ, който за нещастие на съвременните младежи намира много почитателки сред жените. Госпожа Дьо Мофриньоз незабавно започна да играе ролята на ангел небесен, защото бе решила, че след четиридесетата си година ще се посвети на литературата и науката, а не на религията. Херцогинята се стараеше да не прилича на никого. Винаги сама си измисляше нови роли и рокли, шапки и мнения, тоалети и маниери. След женитбата си, все още почти девойка, тя се опитваше да играе ролята на опитна и покварена жена; дори си позволяваше да подхвърля двусмислици пред леконравни личности, което за истинските развратници беше признак за нейната невинност. Тъй като споменът от нейното бракосъчетание беше още жив и ѝ пречеше да скрие от околните дори и една-единствена от двадесет и шестте си години, херцогинята реши да приеме израза на пълна непорочност. Когато се движеше, тя като че не стъпваше по земята, а ръкавите ѝ трепкаха като същински крила. При всяка по-нескромна дума, мисъл или поглед херцогинята повдигаше очи към небето. Дори и Мадоната на великия генуезки художник Пиола, убит от завист, когато е бил на път да повтори шедьовъра на Рафаел, дори и тази най-целомъдрена мадона, чийто небесен лик сега едва се забелязва под стъклото, което я покрива на една уличка в Генуа, сравнена с херцогиня Дьо Мофриньоз, би изглеждала като

Месалина^[10]. Дамите се питаха как тази лекомислена жена само с помощта на един тоалет успя да се превърне в неземан херувим, чиято душа според един моден израз беше по-чиста и от последния сняг, паднал върху най-високия алпийски връх; по какъв начин бе намерила толкова бързо най-сполучливото решение на йезуитския въпрос — как, уж прикривайки с дантели, да изложи на показ още по-бялата и от душата си гръд; как успяваше да изглежда толкова безплътна и същевременно да хвърля такива влудяващи погледи. На човек му се струваше, че нейният похотлив поглед обещава хиляди наслаждения, но от устата ѝ веднага се отронваше аскетична въздишка, изпълнена с вярата в друг, по-добър свят, и убиваше всяка породена надежда. Наивни младежи, каквито по това време все още имаше в Кралската гвардия, се питаха дали е възможно дори и при най-интимна близост един мъж да се обърне на „ти“ към тази белоснежна царкиня, към това звездно видение, дошло тук от Млечния път. Този похват, който господствува в течение на няколко години, беше особено удобен за жените, чийто красив бюст се съчетаваше с непоколебими възгледи и които прикриваха под благочестивото си държане неизмерими претенции. Всички тези небесни създания отлично разбираха какви блага може да им донесе естественото желание на всеки порядъчен мъж да ги върне отново на земята. Тази мода им позволяваше да витаят в своя полукатолически, полуосианистически^[11] небосвод и благодарение на нея те можеха и желяеха да избягнат грозните страни на живота, което в редица случаи им спестяваше много неприятности. Дьо Марсе вече беше отгатнал играта на херцогинята и това обяснява думите, които той прошепна на Растиняк, виждайки го, че започва едва ли не да я ревнува от Виктюриен:

— Приятелю, не напускай мястото си. Малката Нюсенжан ще ти помогне да натрупаш състояние, докато херцогинята би те разорила. Тя е много скъпа жена.

Растиняк познаваше добре парижките нрави и затова не каза нищо на тръгващия си Дьо Марсе. Парвенюто отлично знаеше, че дори и най-изисканата, най-благородната и най-безкористната жена, която би си позволила да приеме като подарък само един букет, е също толкова опасна за младия човек, колкото и някогашните леконравни момичета от Операта. Наистина тези момичета вече отдавна бяха минали в сферата на преданията. Съвременните театрални нрави

превърнаха балерините и актрисите в доста забавно явление; те станаха нещо като олицетворение на „Декларацията за правата на жената“ — истински кукли, които сутрин се разхождат с изражение на добродетелни и уважавани съпруги и майки, а вечер, играещи в мъжки роли, показват краката си, обути в плътно прилепнали панталони, Шеснел много вярно беше предугадил една от подводните скали, която можеше да причини крушението на младия граф.

Поетичното сияние, което госпожа Дьо Мофриньоз беше надянала върху себе си, заслепи Виктюрниен и той още от първия час попадна в плен на това очарование, без да може повече да помести погледа си от момичешкото коланче и от навитите като от ръка на вълшебница къдри. Развратният младеж напълно повярва на това обвито в муселин изобилие от целомъдреност и на този пленителен образ, който бе обмислен в пълни подробности, подобно на закон, обсъждан в двете камари на Парламента. Нима не е най-важното, че този, на когото е съдено да повярва в женските хитрини, рано или късно пада в клопката им? Останалата част от света не означава за двамата влюбени нищо повече от шарките на тапетите. Наистина без преувеличение можем да кажем, че херцогинята беше една от първите десет общопризнати красавици в Париж. Но вие добре знаете, че в света на влюбените има толкова „най-красиви жени в Париж“, колкото и „най-хубави съвременни книги“ в литературата.

Виктюрниен беше в тази възраст, в която лесно се поддържа разговор, подобен на този, който той води с херцогинята. А младостта му и недостатъчното познаване на парижкия живот го избавиха от необходимостта постоянно да е нащрек и да премисля всеки свой израз и поглед. Съвременният религиозен сантиментализъм, проявяващ се у всеки от събеседниците чрез лукави задни мисли, изгони напълно милата непринуденост и духовития тон от старите френски разговори; по този начин днешните влюбени като че ли разговарят между два облака. Виктюрниен притежаваше точно толкова провинциално простодушие, колкото беше необходимо, за да изпадне веднага в искрен възторг, който много допадна на херцогинята, защото жените вече не са ония глупачки от комедиите, които лесно могат да бъдат лъгани от мъжете. Госпожа Дьо Мофриньоз с вълнение прецени, че заблуддението на младия граф ѝ обещава поне шест месеца чиста любов. Тази гълъбица беше толкова прелестна и така умело

прикриваше блясъка на своите очи зад позлатените си мигли, че маркиза Д'Еспар, когато дойде да се сбогува с нея, ѝ прошепна на ухото: „Добре! Много добре, скъпа!“ После красивата маркиза остави съперницата си да пътешествува по съвременната карта на страната на Нежността, като това определение не е толкова смешно, колкото се струва на някои хора. От век на век тази карта се покрива с нови и нови имена, но нейните пътища винаги водят към една и съща столица.

След едночасов задушевен разговор, проведен пред очите на всички на един диван в ъгъла, херцогинята доведе Д'Егриньон до Сципиновско великодушие, до Амадисова преданост^[12] и до рицарската самоотверженост на Средновековието, което вече показваше своите ками, бойници, ризници, доспехи, островърхи обувки и всички останали принадлежности от тази романтична бутафория. Госпожа Дьо Мофриньоз беше неотразима и с недомлъвките си, които тя забиваше една по една, неочаквано и небрежно като игли в кълбо в сърцето на Виктюрниен. Тя беше великолепа с привидното си колебание и очароваше с лицемерието си; даваше щедро нежни обещания, които едва породили надеждата, и вече се разтапяха като лед под слънчевите лъчи, и коварно пораждаше у Виктюрниен тези желаниа, от които бе обхваната самата тя. В края на тяхната прекрасна среща тя ловко му метна примката чрез една покана за посещение, която направи по толкова лукав начин, че печатното слово е безсилно да я опише.

— Вие ще ме забравите! — казваше тя. — Ще срещнете толкова много жени, които ще се впуснат да ви ухажват, вместо да ви поучават... и вие ще се върнете при мен разочарован. Дали ще дойдете преди това? Едва ли. Както желаете. И все пак съвсем откровено ви признавам, че вашите посещения ще ме радват. Днес толкова рядко се срещат хора с богата душевност, а вие сте един от тях. Но стига толкова, сбогом, ако още продължаваме да говорим, и другите ще започнат да говорят за нас.

И тя бързо-бързо отлетя. След като херцогинята си тръгна, Виктюрниен остана в салона само няколко минути, но те бяха напълно достатъчни, за да се забележи радостта му, проявена чрез това държане на щастливите хора, което има нещо общо едновременно и със спокойната сдържаност на инквизиторите, и с блажената

съсредоточеност на набожните жени, които излизат опростени от изповедалнята.

— Тази вечер госпожа Дьо Мофриньоз постигна много бързо целта си — отбеляза херцогиня Дьо Гранлийо, когато в салона на госпожица де Туш останаха само шестима души: де Люпо — докладчик в Държавния съвет, който се ползуваше с височайше благоволение, Вандьонес, виконтеса Дьо Гранлийо, Каналис и госпожа Дьо Серизи.

— Д'Егриньон и Мофриньоз са две имена, които трябваше да се харесат — отвърна госпожа Дьо Серизи, която имаше претенции, че се изразява много остроумно.

— От няколко дни тя си почива под зелената сянка на платонизма — каза де Люпо.

— Херцогинята ще разори тоя нещастен наивник — намеси се и Шарл дьо Вандьонес.

— В какъв смисъл? — попита госпожица де Туш.

— И морално, и материално. Това е съвсем ясно — каза виконтесата, като ставаше.

В тези жестоки думи се съдържаше жестоката действителност, която очакваше граф Д'Егриньон.

На другата сутрин той написа на леля си писмо, в което обрисова първите си стъпки във висшето общество на Сенжерменското предградие с ярките цветове, които притежава светогледът, отразен през призмата на любовта. Младежът обясняваше приема, който му оказваха навсякъде, по такъв начин, че да поласкае гордостта на своя баща. Маркизът накара да му прочетат два пъти това дълго писмо, като потриваше от радост ръце, когато слушаше пасажа за вечерята, дадена от стария му познайник видам Дьо Памие, и за срещата на сина му с херцогинята, но се губеше в догадки и недоумяваше какво би могъл да търси в тяхното общество по-големият син на съдията Блонде, който по време на Революцията беше обществен обвинител. Тази вечер в Музея за антики настъпи празник: говореше се само за успехите на младия граф. Въпреки всичко единственият човек, с когото Д'Егриньоновите споделиха новината за госпожа Дьо Мофриньоз, беше кавалерът. Писмото завършваше без парично искане — това неприятно заключение, отнасящо се до главния двигател в живота, което всеки младеж прибавя в подобни случаи. Госпожица Арманд преразказа

писмото и на Шеснел. Нотариусът беше щастлив и не изпита никакви съмнения. Кавалерът и маркизът бяха уверени, че младежът, който е заслужил любовта на херцогиня Дьо Мофриньоз, ще стане един от героите на двора, където, както и по-рано, всичко се постигаше чрез жените. Младият граф се беше ориентирал правилно. Знатните вдовици си разказаха всички любовни приключения на рода Дьо Мофриньоз от времето на Луи XIII до Луи XVI, като, слава богу, пощадиха по-ранните епохи, и останаха възхитени. Госпожа Дьо Мофриньоз беше превъзнасяна до небесата заради благосклонното си отношение към Виктюрниен. Кръжецът в Музея за антики заслужаваше да бъде подслушан от някой драматург, който след това, ако поискаше, можеше да напише великолепна комедия. Виктюрниен получи вълнуващи писма от баща си, леля си и кавалера, който го молеше да напомни за него на видама, с когото се били запознали през 1778 година, когато заедно съпровождали до Спа^[13] една известна унгарска принцеса. Шеснел също му писа. От всяка тяхна страница бликаше ласкателството, на което сами бяха приучили този нещастен младеж. А госпожица Арманд се чувствуваше така, като че ли и тя самата взимаше участие в развлеченията на госпожа Дьо Мофриньоз.

---

[1] Една левга е приблизително равна на четири километра. ↑

[2] Лентичката на ордена „Свети дух“. ↑

[3] Дворец, принадлежал на херцогиня Дьо Бери. ↑

[4] Собственост на граф Д'Артоа — бъдещия Шарл X. ↑

[5] *Видам* — старинна благородническа титла във Франция. ↑

[6] „Тигър“ — слуга. ↑

[7] *Лагерът „Дра д'ор“* — през 1520 година Франсоа I посреща в този лагер английския владетел Хенри VIII. Лагерът е издигнат от златотъкани палатки и обзаведен с голям разкош. ↑

[8] „Лъв“ — денди. ↑

[9] *Ladies* (англ.) — госпожи. ↑

[10] *Месалина* — римска императрица, известна с развратния си живот. ↑

[11] *Осианизъм* — романтическо течение от началото на XIX век.

↑

[12] *Амадис* — герой от средновековните романи, странстващ рицар, символ на силната и предана любов. ↑

[13] *Spa* — град в Белгия, прочут с минералните си извори. ↑

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

КРАСИВАТА МОФРИНЪОЗ

Младият граф, щастлив от одобрението на семейството си, смело се впусна по гибелната и разорителна пътечка на дендизма. Той имаше пет коня, но смяташе, че това е съвсем скромно, тъй като Дьо Марсе притежаваше четиринадесет. Върна на видама, на Дьо Марсе, на Растиняк и даже на Блонде вечерята, която те бяха дали по-рано в негова чест. Това му струва петстотин франка. От своя страна тези господа устроиха на младия провинциалист не по-малко блестящо чествуване. Виктюрниен играеше много и без късмет на модния по това време вист. Организира безделието си така, че винаги да бъде зает. Всеки предиобед от дванадесет до три часа ходеше у херцогинята, а след това отново се срещаха в Булонския лес, той на кон, тя в карета. Когато утрините бяха хубави, прелестната двойка яздеше из околностите. А вечер детските приеми, баловете, празненствата и спектаклите си поделяха времето на графа. Виктюрниен блестяше навсякъде, тъй като навсякъде пръскаше перлите на своето остроумие, а преценките му за хората, вещите и събитията се отличаваха със своята дълбочина и прозорливост; с две думи, той приличаше на плодно дръвче, което дава само цвят. Младият граф водеше този изтощителен живот, при който се разпиляват много повече душевни сили, отколкото пари и в който са погребани най-ярките таланти; този живот, в който загива и най-неподкупната честност и който може да отслаби и най-закалената воля. На херцогинята, това тъй бяло, нежно и невинно създание, допадеше лекомисленият живот на младежите — обичаше да гледа премиерите и намираше най-голямо удоволствие в смешните и неочаквани забавления. Тя все още не беше ходила в кръчма и Д'Егриньон организира едно великолепно веселие в „Роше дьо Канкал“ в компанията на симпатични разсипници, на които тя чете морални проповеди, пълни със закачки, хумор и веселие, които по своя блясък бяха равни на цената на вечерята. Този гуляй беше последван и от други. По това време Виктюрниен все още изпитваше чиста

ангелска любов. И наистина госпожа Дьо Мофриньоз винаги си оставаше този ангел, когото земната поквара не можеше да достигне, тя беше ангел и в театъра „Варие“ , където непристойните и груби фарсове я размиваха, ангел и сред кръстосания огън на прелестните шеги и скандалните хроники, които се разказваха на изисканите приеми, ангел дори когато беше сладостно отпусната в закритата ложа на театър „Водевил“, ангел, когато следеше движенията на танцьорките от Операта и ги критикуваше с опитността на стар женкар от свитата на кралицата, ангел в театъра до арката „Порт Сен-Мартен“ и в малките театри по булеварда, ангел и на баловете с маски, където се забавляваше като ученик, ангел, който жадуваше за любов, покълнала сред лишенията, героизма и саможертвите, но който същевременно караше Виктюрниен да сменя коня си, ако цветът му не ѝ допаднеше, и да се облича с елегантността на английски лорд, притежаващ поне един милион годишна рента. Тя беше истински ангел в играта на карти. Нито една еснафка не би могла да каже така ангелски нежно като нея на Виктюрниен: „Заложете вместо мен!“ Тя беше толкова божествено безумна в лудориите си, че човек би продал дори и душата си на дявола, за да поддържа у този ангел влечението към земните наслади.

След първата си зима в Париж младият граф беше взел от господин Кардо, който не възнамеряваше да се възползува от правото си на забележки, тридесет хиляди франка над изпратената от Шеснел сума. При следващото посещение на Виктюрниен един извънредно учтив отказ на нотариуса уведоми графа за съществуващия дефицит; отказът беше още по-неприятен, защото младежът току-що беше загубил в Клуба шест хиляди франка и без тях не можеше да се върне обратно там. След като в началото се обиди от отказа на Кардо, който не само че изчисляваше доверието си към него на тридесет хиляди франка и дори вече беше писал за това на Шеснел, но и нагло продължаваше да се хвали с привидното си доверие в любимеца на красивата херцогиня Дьо Мофриньоз, Д'Егриньон се видя принуден да му поиска съвет, тъй като в края на краищата се касаеше за дълг на честта.

— Напишете няколко полици от името на бащиния ви banker и ги занесете в банката, с която той поддържа връзки. Там навярно ще ви

ги осребрят, а после уведомете семейството си, за да внесе изтеглената сума при банкера.

В безизходицата си графът чу някакъв вътрешен глас, който му нашепна името на Дю Кроазие, за чието враждебно отношение към аристокрацията младежът, който го беше виждал само да пълзи на колене пред нея, изобщо и не подозираше. Тогава той изпрати на Дю Кроазие едно съвсем лекомислено писмо, в което го уведомяваше, че е написал от негово име полица за десет хиляди франка, които ще му бъдат изплатени от господин Шеснел или от госпожица Арманд след получаването на настоящото писмо. После той написа и две трогателни писма до Шеснел и до леля си.

Когато трябва да се хвърлят в бездната, младите проявяват изумителна ловкост и съобразителност, а и късметът им помага в това начинание. На другия ден с помощта на Дю Марсе Виктюрниен откри името и адреса на парижките банкери, свързани с Дю Кроазие — това бяха братята Келер. Дю Марсе явно знаеше всичко в Париж. Тъй като бяха длъжници на Дю Кроазие, Келер без възражение изплатиха на Д'Егриньон срещу разписка сумата, посочена в полицата, но дългът на карти беше нищо в сравнение с разходите около жилището. Сметките валяха като дъжд върху Виктюрниен.

— Какво! И ти ли обръщаш внимание на тези неща? — каза един ден през смях Растиняк на Д'Егриньон. — Ти, скъпи, дори си губиш времето да ги подреждаш? Не те смятах за такъв еснаф!

— И все пак, драги ми господинчо, трябва да се помисли за тези неща. Тук има сметки за двадесет и няколко хиляди франка.

Дю Марсе, който току-що беше дошъл, за да отведе Д'Егриньон на едно конно състезание с препятствия, извади от джоба си малък елегантен портфейл, взе оттам двадесет хиляди франка и му ги подаде.

— Това е най-добрият начин да не ги загубя — каза той. — Днеска съм двойно щастлив, защото вчера ги спечелих от почитаемия си баща, милорд Дъдли.

Повярвал в приятелството, Д'Егриньон беше напълно пленен от тази чисто френска любезност и вместо да изплати сметките си, използва парите за развлечения. Дю Марсе, който според един израз от езика на дендитата гледаше с неизказана радост „затъването“ на Д'Егриньон, дори изпитваше удоволствие под прикритието на приятелството да натиска с ръка неговото рамо, за да му натези и да го

прати по-скоро на дъното, тъй като младежът завиждаше, че херцогинята толкова открито показва отношението си към Виктюрниен, докато за него вратата ѝ вече беше затворена. Той впрочем беше от онези жестоки присмехулници, на които сторената злина доставя същото удоволствие, каквото банята доставя на туркините. Затова, когато всички приятели, залагали по време на състезанието, се събраха за обяд в една крайпътна кръчма и вече бяха изпити няколко бутилки с вино, спечелилият облога Дьо Марсе каза през смях на Д'Егриньон:

— Май че сметките, за които се притесняваш, не са твои?

— Но тогава защо ще се безпокои за тях? — намеси се и Растиняк.

— А на кого са те според теб? — запита Д'Егриньон.

— Нима не знаеш какво е положението на херцогинята? — каза Дьо Марсе, като яхаше коня си.

— Не! — отвърна заинтригуваният Д'Егриньон.

— Добре тогава, слушай: тя дължи тридесет хиляди франка на Викторин, осемнадесет хиляди франка на Убиган, има дългове към Ербо, Натие, Нуртие и сестричките Латур — общо сто хиляди франка.

— Този ангел? — промълви Д'Егриньон, вдигайки очи към небето.

— Това е стойността на крилцата му! — грубо се разсмя Растиняк.

— Драги мой, тя дължи тази сума именно защото е ангел — отвърна Дьо Марсе, — но ние всички сме виждали ангели, изпаднали в подобно положение — продължи той, като погледна Растиняк. — Чарът на жените е в това, че изобщо не разбират от пари и не се бъркат в тези работи, те дори не ги и интересуват. Жените просто са гости на „пиршеството на живота“, както казваше един поет^[1], чието име съм забравил и който по-късно пукна в болницата.

— Откъде научихте тези неща? Та дори и аз самият нищо не знам за тях? — попита наивно Д'Егриньон.

— Ти щеше да узнаеш последен, така както и тя последна ще узнае, че имаш дългове.

— Мислех, че херцогинята получава сто хиляди ливри годишна рента — каза Д'Егриньон.

— Съпругът ѝ — продължи Дьо Марсе — се е разделил с нея и живее икономично в полка си, защото и той има някой и друг дълг. Горкият херцог! А вие да не падате от луната? Научете се като нас да следите дълговете на приятелите си. Когато госпожица Диан (бях влюбен в нея заради името ѝ), Диан д'Юксел, се омъжи, тя притежаваше шестдесет хиляди ливри годишна рента, но сега семейството ѝ живее на толкова широка нога, че не биха им стигнали дори и двеста хиляди ливри годишно; повече от ясно е, че нейните земи вече са ипотекирани за суми, по-високи от стойността им, и накрая един прекрасен ден ангелът ще бъде подгонен от... необходимо ли е да го казвам — от съдебните пристави, които са толкова нагли, че ще сграбчат ангела така, както биха задържали кой да е от нас.

— Бедният ангел!

— Да, драги — каза Растиняк, — животът в парижкия рай струва доста скъпо, всеки ден трябва да избелваш лицето и крилцата си.

Д'Егриньон няколко пъти беше възнамерявал да признае своите затруднения на скъпата си Диан, но сега потръпна, като си помисли, че освен шестдесетте хиляди франка, с които беше задлъжнял, очакваше да пристигнат и други сметки за още десет хиляди франка. Прибра се много угрижен. Младежите забелязаха зле прикритото му безпокойство и по време на вечерята говориха само по негов адрес:

— Това хлапе вече затъва! Явно не е свикнал с парижкия живот и накрая ще си пръсне черепа. Какъв глупак... — и т.н.

Но младият граф се утеши бързо. Камериерът му донесе две писма.

Първото беше от Шеснел и макар че това писмо предизвика у графа известно уважение, той го остави за вечерта, защото му предвещаваше поостаряла наставническа вярност и изречения, пълни с искреност и напътствия.

После взе второто писмо, в което с безкрайно задоволство прочете вежливите цицероновски фрази, с които Дю Кроазие, подобно на коленичилия пред Жеронт Сганарел^[2], го молеше за в бъдеще да му спести обидата, като внася предварително парите срещу полиците, които ще благоволи да издаде от негово име. Заключениеето на писмото толкова много приличаше на препълнена със злато каса, предоставена за ползуване на благородническия род Д'Егриньон, че Виктюриен

направи същото, което биха направили Сганарел, Маскарий^[3] и всички онези, които много-много не се замислят, когато се касае за пари.

И знаейки, че вече разполага с неограничен кредит при братята Келер, той весело разпечата писмото от Шеснел, в което очакваше да намери четири страници, преливащи от предупреждения, дори му се стори, че вече вижда съвсем познатите думи — благоразумие, чест, поведение и т.н., и т.н. Зави му се свят, когато прочете следното:

„Господин графе,

От цялото ми богатство останаха само двеста хиляди франка. Моля ви, не надхвърляйте тази сума, която, надявам се, ще благоволите да приемете от най-предания слуга на вашето семейство, който ви поднася и своите почитания.

Шеснел“

„Това е човек, достоен да бъде описан от Плутарх — си каза Виктюрниен и хвърли писмото върху масата. Обхвана го яд, чувствуваше се жалък пред проявеното великодушие. — Време е да се поправя“ — помнели си той.

Вместо да отиде на ресторант, където при всяко хранене прахосваше по петдесет-шестдесет франка, Виктюрниен направи икономия и вечеря у херцогиня Дьо Мофриньоз, на която разказа историята с писмото.

— Бих искала да се запозная с този човек — каза тя и очите ѝ заблестяха като две неподвижни звезди.

— За какво ви е той?

— Ще му възложат да води делата ми.

Диан беше облечена в приказни одежди, защото ѝ се искаше дори и чрез тоалета си да доказва своята обич към Виктюрниен, който остана поразен от лекотата, с която тя се отнасяше към делата си, точно казано, към дълговете си. Прелестната двойка се отправи към Италианската опера. Никога досега тази хубава и съблазнителна жена не беше изглеждала тъй феерична и неземна. Никой в залата не би повярвал, че дълговете ѝ достигат сумата, която същата сутрин бе съобщена на Виктюрниен от Дьо Марсе. Нито една земна грижа не

помрачаваше това прекрасно чело, което излъчваше най-възвишените женски добродетели. Нейният замечтан вид като че таеше отблясъка на облагородената ѝ от чистота земна любов. По-голямата част от мъжете бяха готови да се обзаложат, че красивият Виктюрниен е използван само за покриване на разходите ѝ, докато жените бяха уверени в поражение на съперницата си и ѝ се възхищаваха така, както Микеланджело се е възхищавал на Рафаел *in petto*^[4]! Според някои дами Виктюрниен харесваше Диан заради косите ѝ, защото тя притежавала най-красивите руси коси във Франция; според други най-голямото ѝ достойнство беше нейната бяла кожа, защото тя нямала добре сложено тяло, а само добре се обличала; трети смятаха, че Виктюрниен я харесва заради краката ѝ — единственото хубаво нещо у нея, тъй като фигурата ѝ била съвсем плоска. Най-точна представа за тогавашните парижки нрави може да ни даде следният факт: от една страна, мъжете мислеха, че херцогинята обезпечава скъпия живот на графа; от друга страна, жените намекваха, че както се беше изразил Растиняк, Виктюрниен плаща крилата на този ангел.

На връщане Виктюрниен, когото дълговете на херцогинята тревожеха много повече от неговите собствени, се опита поне двадесет пъти да заговори на тази тема, но всеки път думите му замираха на устата, възпрени от спокойното лице на това неземно създание, което под светлината на фенерите в купето изглеждаше изключително съблазнително и изпълнено с тези чувствени наслади, които като че бяха придадени насила към непорочността ѝ на мадона. Херцогинята никога не би допуснала грешката да говори за своята добродетел или за ангелската си чистота, както правеха някои подражаващи ѝ провинциалистки; тя беше много по-лукава и просто само с държането си внушаваше подобни мисли на човека, заради когото принасяше тези саможертви. Дори подир шестмесечна любов тя още си даваше вид, че невинното целуване на ръката ѝ изглежда като смъртен грях и с такава ловкост принуждаваше да изтръгват благосклонността ѝ, че след грехопадението изглеждаше още по-чиста, отколкото преди. Единствено парижанките са способни да откриват винаги ново очарование в луната и нова романтичност в звездите, само те могат да се ваят в една и съща кал и винаги да излизат все по-чисти от нея. Това е най-висшата степен на духовната парижка култура. Жените от другата страна на Рейн или на Ла Манша сами си вярват на

измишльотините, докато парижанките карат любовниците си да вярват в тях и за да ги направят още по-щастливи, ласкаят всячески светската им суета. Няколко души се опитаха да омаловажат постигнатото от херцогинята, като разпространиха слуха, че тя като последната глупачка първа се е уплела в собствените си магии. Това беше гнусна клевета! Херцогинята не вярваше в нищо друго освен в себе си.

До зимата на 1823–1824 година Виктюрниен вече беше натрупал у братята Келер дефицит от двеста хиляди франка, като нито Шеснел, нито госпожица Арманд знаеха нещо по този въпрос. За да прикрие по-добре източника, от който черпеше средства, графът от време на време искаше пари от Шеснел, който му беше изпратил още две хиляди екю; понякога пишеше пълни с измислици писма до бедния си баща и до леля си, които живееха спокойно като всички щастливи хора, които не подозират, че са мамени. Един-единствен човек знаеше тайната за ужасната катастрофа, на която ослепяващата привлекателност на парижкия живот обричаше този стар благороднически род.

Минавайки вечер покрай Музея за антики, Дю Кроазие потриваше радостно ръце и се надяваше скоро да постигне целта си. А той целеше не само разоряването, но и опозоряването на семейство Д'Егриньон и инстинктът му подсказваше, че часът на отмъщението приближава. Дю Кроазие окончателно се убеди в предчувствията си, когато научи за направените от графа огромни дългове, под чиято тежест трябваше да загине младата му душа. За своя първа жертва доставчикът избра най-омразния си противник — дълбоко уважавания Шеснел.

Добрият старец живееше на улица Беркай в една къща с остър покрив и малък, покрит с плочки двор, покрай чиято ограда растяха розови храсти, които достигаха на височина чак до втория етаж на зданието. Зад къщата имаше малка провинциална градинка, заобиколена от влажни и мрачни стени. Лехите на градинката бяха очертани от редове чемшир. Посивялата, но чиста вратичка имаше малко решетесто прозорче със звънче, което толкова ясно, колкото и надписът, казваше: „Тук живее нотариус“. Беше пет и половина часът следобед, времето, по което старецът храносмилаше обяда си. Шеснел седеше пред огъня в голямото си старо кресло, обшито с черна кожа, и за да предпази от топлината краката си, ги беше покрил с картон във формата на ботуш. Докато се смилала храната му, добрият човечец

имаше навика да протяга краката си върху рамката на камината и да подклажда огъня, защото той обичаше вкусните ястия и винаги ядеше по много. Уви, без този малък недостатък той би бил по-съвършен, отколкото е допустимо за един жив човек. Нотариусът току-що беше изпил кафето си и старата му прислужница отнесе подноса, с който си служеха от двадесет години насам; преди да отиде да поиграе на карти, Шеснел чакаше писарите си и си мислеше... Има ли смисъл да питате за кого и за какво? Рядко минаваше ден, без да си каже: „Къде ли е той? Какво ли прави?“ Сега той смяташе, че Виктюрниен е заминал с красивата Мофриньоз в Италия.

Едно от най-големите удоволствия за хората, притежаващи състояние, придобито със собствен труд, а не чрез наследство, е споменът за мъките, с които са го събирали, и мисълта за бъдещата му употреба; това състояние им носи радост във всички възможни глаголни времена. И този човечец, чиито чувства се сливаха в една силна привързаност, изпитваше двойно задоволство от мисълта, че земите му, избрани и обработвани с голямо желание и закупени с цената на толкова лишения, един ден ще увеличат владенията на семейство Д'Егриньон. Удобно разположен в старото си кресло, нотариусът се беше отдал на приятни мечти и поглеждала ту купчинката пламтящи въгленчета, издигната с машата, ту открояващата се в мислите му картина на бъдещото благополучие на семейство Д'Егриньон, възстановено с негова помощ, и въобразявайки си, че сега младият граф е щастлив, сам се хвалеше за смисъла, който бе дал на живота си. Шеснел не беше глупав и душата му съвсем не се подчиняваше сляпо на тази привързаност; той имаше своята гордост и приличаше на онези благородници, които след като издигнеха в старите катедрали колони, пишеха по тях имената си; така и неговото име щеше да бъде вписано в паметта на рода Д'Егриньон. Дълго щеше да се говори за стария Шеснел.

В този момент в стаята се втурна силно изплашена старата прислужница.

— Да не е избухнал пожар, Брижит? — запита Шеснел.

— Нещо подобно — отговори тя. — Господин Дю Кроазие иска да говори с вас...

— Господин Дю Кроазие? — повтори старецът, засегнат толкова жестоко в сърцето от студеното острие на съмнението, че изпусна

машата. „Господин Дю Кроазие — помисли си той, — нашият най-голям враг, да дойде тук!?“

Дю Кроазие влезе с походката на котка, която е надушила мляко, поздрави, пое креслото, което премести към него нотариусът, седна съвсем на крайчеца и представи една сметка от двеста двадесет и седем хиляди франка заедно с лихвите, което беше общата сума, изплатена на господин Виктюрниен срещу полици, издадени от името на Дю Кроазие, който сега искаше парите да му бъдат възстановени под заплахата, че ще започне незабавно с цялата необходима строгост съдебно дирене срещу бъдещия наследник на семейство Д'Егриньон. Шеснел разгледа едно по едно тези гибелни книжа и помоли врага на благородническия род да запази всичко в тайна. Той обеща да мълчи, ако му бъде платено в срок от четиридесет и осем часа; бил притеснен, трябвало да връща пари на фабрикантите... Дю Кроазие подхвана тази поредица от лъжи за парични затруднения, които обикновено не могат да заблудят нито хората, молещи за заем, нито нотариусите. Очите на стареца се замъглиха и той едва сдържаше сълзите си; Шеснел би могъл да изплати дълга само ако ипотекира земите си за остатъка от тяхната стойност. След като разбра, че заплащането ще бъде придружено с много трудности, Дю Кроазие престана да играе ролята на човек, изпитващ нужда от пари, и внезапно предложи да купи имотите на стария нотариус. Документите по тази продажба бяха оформени и подписани за два дни. Бедният Шеснел не би могъл да преживее мисълта, че галеникът на семейството ще бъде затворен за пет години поради дългове. След няколко дни на стария нотариус му останаха само кантората, клиентелата и къщата. Съвсем разорен и съсипан, Шеснел се разхождаше между облицованите с черен дъб стени на кабинета си и поглеждаше ту към резбованите греди от кестеново дърво, ту към лозницата под прозореца, без обаче да мисли нито за фермите си, нито за любимото си имение в Жард.

— Какво ли ще стане с него? Трябва да го извикаме тук и да го оженим за някоя богата наследница — казваше си той със сълзи на очи и натезжала глава.

Нотариусът не знаеше нито как да започне разговора с госпожица Арманд, нито с какви думи да ѝ обясни случилото се. Той, който, за да спаси честта на рода, бе изплатил дълговете на графа, изтръпваше от предстоящия му разговор за тези неща. Тръгвайки от

улица Беркай към Двореца Д'Егриньон, добрият старец трепереше като девойка, която напуска бащината си къща, за да се върне скоро, но вече отчаяна и с дете на ръце.

Госпожица Арманд току-що беше получила едно изпълнено с прелестно лицемерие писмо, от което личеше, че нейният племенник е най-щастливият човек на земята. След като беше ходил с госпожа Дьо Мофриньоз на минерални бани и в Италия, Виктюрниен изпращаше дневника си от това пътуване. Любовта бликаше от всяко негово изречение. Ту прелестно описание на Венеция и затрогващи размисли за шедьоврите на италианското изкуство, ту божествени страници, посветени на Миланската катедрала и Флоренция; тук — картинна обрисовка на Апенините, съпоставени с Алпите, а там — селца, подобни на Киавари^[5], където щастието съществува независимо от нас; всичко това омайваше бедната леля и на нея ѝ се струваше, че над описаните райски кътчета на любовта витае ангел, чиято нежност придава трогателен вид на всички тези прекрасни места. Госпожица Арманд чете писмото дълго и с наслаждение, както подобава на една смирена девица, преминала през огъня на смътните и приглушени страсти и принесла с радост бляновете си в жертва пред олтара на семейството. Тя не притежаваше ангелското очарование на херцогинята, а приличаше на една от правите, тънички и стройни пожълтели от времето статуетки, които изкусни ваятели поставяха в някой от ъглите на катедралите, а влагата под поставките им позволяваше на виещите се растения да покълват, така че някой хубав ден над главите им се разпукваше синя камбанка. В момента подобна камбанка разцъфтяваше и пред очите на тази девица; госпожица Арманд обичаше безпределно красивата двойка и не намираше за осъдителна любовта на една омъжена жена към Виктюрниен, въпреки че при всички други случаи би я порицала; но сега тя дори би го счела за престъпление, ако херцогинята не беше влюбена в племенника ѝ. Лелите, майките и сестрите си имат свое собствено, малко по-особено правосъдие, когато се касае за техните племенници, синове и братя. И тъй, на нея ѝ се струваше, че е попаднала сред разкошни палати, издигнати от вълшебници по двете страни на Големия венециански канал. Плаваше в гондолата на Виктюрниен и той ѝ доверяваше колко е щастлив, че чувствува в ръката си нежната длан на херцогинята, която също го обича; колко е щастлив, че двамата заедно се носят

върху развълнуваната гръд на влюбената царица на италианските морета. В тази минута на ангелско блаженство от дъното на алеята се показва Шеснел. Уви, пясъкът скриптеше под стъпките му като онзи, който се сипе от пясъчния часовник на Смъртта и тя го стрива с босите си нозе. Този шум и излъчващото се ужасяващо отчаяние от лицето на Шеснел предизвикаха у старата мома мъчителното вълнение, което изпитва човек, внезапно изтръгнат от царството на мечтите и върнат към действителността.

— Случило ли се е нещо? — извика тя като ранена в сърцето.

— Всичко е загубено! — отвърна Шеснел. — Ако не вземем мерки, господин графът ще опозори семейството.

Той покажа полиците и с прости, но силни и затрогващи думи описа мъките, които бе изпитал през последните четири дни.

— Нещастникът, нима ни е лъгал! — възкликна госпожица Арманд, като сърцето ѝ за малко не се пръсна от прилива на кръвта, която вследствие на силното вълнение прииждаше на талази.

— Нека да кажем *mea culpa*^[6], госпожице — подхвана с твърд глас старецът, — ние сами го научихме да върши всичко, което му хрумне, а на него му трябваше строг настойник; за съжаление това не можехте да бъдете нито вие — защото сте девица, нито аз — тъй като за него не значех нищо. Той се нуждаеше от майка.

— Ужасна е ореста на западналите благороднически родове — каза през сълзи госпожица Арманд.

В тази минута се появи маркизът. Старецът се прибираше от разходка и четеше писмото, което синът му бе изпратил след завръщането си. В него графът описваше пътуването си от гледна точка на аристократическите традиции. Виктюрниен бил приет от най-знатните италиански семейства в Генуа, в Торино, Милано, Флоренция, Венеция, Рим и Неапол; ласкаещият сърдечен прием му е бил оказан поради славното родово име, а донякъде и поради херцогинята. Представил се великолепно, така както подобавало на един истински Д'Егриньон.

— Шеснел, ти също можеш да се гордееш — обърна се маркизът към стария нотариус.

Госпожица Арманд направи на Шеснел знак и този изпълнен с гореща молба и ужас знак беше напълно понятен и на двамата. Нещастният баща, този истински образец на рицарската чест,

трябваше да запази своите илюзии до смъртта си. И само с едно леко кимване на глава между благородния нотариус и благородничката бе сключен договор за мълчание и преданост.

— Ех, Шеснел, Д'Егриньоновци са пътували по малко по-различен начин из Италия през петнадесети век. Тогава маршал Тривулций^[7] е служил на Франция под заповедите на един Д'Егриньон, който е командувал и Баяр^[8]. Нови времена, нови нрави! Впрочем херцогиня Дьо Мофриньоз по нищо не отстъпва на маркиза Дьо Спинола.

И старецът, възседнал родословното си дърво, се зарея из спомените с такъв самодоволен вид, като че ли в миналото е бил любовник на маркиза Дьо Спинола, а сега притежаваше херцогинята. Когато двамата заговорници останаха сами на пейката, те макар и обхванати от една и съща мисъл, дълго време си разменяха празни и незначителни думи, като гледаха щастливия баща, който се отдалечаваше, жестикулирайки, като че ли си говори сам.

— Какво ще стане с него сега? — запита накрая госпожица Арманд.

— Дю Кроазие е заповядал на братята Келер да изплащат на Виктюрниен суми само ако им представи документ с неговия, на Дю Кроазие, подпис — отвърна Шеснел.

— Той сигурно има и други дългове — продължи госпожица Арманд.

— Боя се, че е така.

— Но какво ли ще направи, като разбере, че няма откъде да взема повече пари?

— Дори не смея да си помисля за това.

— Трябва на всяка цена да го измъкнем от онзи живот и да го доведем тук, защото иначе той ще пропилее всичко.

— И ще погази всичко — допълни злокобно Шеснел. Госпожица Арманд беше така объркана, че все още не можеше да схване пълния смисъл на тези думи.

— Как да го спасим от тази жена, от херцогинята, която може би го е тласнала по лошия път? — запита тя.

— За да не се раздели с нея, Виктюрниен би извършил дори и престъпление — каза Шеснел, като се стараеше да изрази жестоката мисъл с колкото се може по-малко жестоки думи.

— Дори и престъпление! — повтори госпожица Арманд. — Ах, Шеснел, само на вас може да ви хрумне подобна мисъл — добави тя и му хвърли един от тези укоризнени погледи, с които жената може да изпепели даже и боговете. — Единственото престъпление, което един благородник бе могъл да извърши, е държавната измяна и затова той плаща с живота си, като подобно на кралете му отсичат главата върху покрит с черно сукно дръвник.

— Сега времената са съвсем различни — отвърна Шеснел, като поклащаше съвсем оплешивялата си от грижи по Виктюрниен глава. — Нашият крал-мъченик и Чарлс Английски умряха по съвсем различен начин.

Тази забележка укроти гордия гняв на благородничката и тя потрепери, макар че все още не можеше напълно да повярва в думите на Шеснел.

— Утре ще решим какво да правим — каза тя. — Нещата трябва добре да се обмислят. Ние все още притежаваме известни имоти и това ще ни помогне в случай на нещастие.

— Добре — съгласи се Шеснел, въпреки че земите ви с маркиза са общи, вие притежавате по-голямата част и можете да я заложите, като не сте длъжна да го уведомявате.

Вечерта, когато играеха на вист, реверси, бостон и табла, обичайните гости забелязаха известно вълнение в обикновено спокойните и нежни черти на госпожица Арманд.

— Бедничката — каза старата маркиза Дьо Катеран, — тя сигурно все още страда. Една жена никога не подозира на какво се обрича, като извършва саможертви, подобни на тези, които тя направи заради семейството си.

На другия ден Шеснел и госпожица Арманд решиха, че за да спаси племенника си от гибел, лелята трябва да замине за Париж. Кой друг би могъл да избави Виктюрниен, ако не жената, която го обичаше не по-малко от родна майка? Госпожица Арманд беше решила да намери херцогиня Дьо Мофриньоз и да ѝ разкаже всичко. Но за да се оправдае това пътуване пред очите на маркиза и на градчето, бе необходим някакъв предлог. Госпожица Арманд преодоля целия си свян на добродетелна девица и си измисли някаква болест, която изисквала консултация с опитни и известни лекари. Какви ли не слухове плъзнаха по този повод! Но госпожица Арманд имаше

предвид съвсем друга чест, когато залагаше на карта своята! Тя замина. Шеснел ѝ донесе последната си кесия с луидори и тя ги взе така равнодушно, като че ли взимаше шапчицата си или плетените си ръкавици.

„Самоотвержена девойка! Какво благородство!“ — си мислеше Шеснел, докато настаняваше в колата нея и камериерката ѝ, която много приличаше на сива монахиня^[9].

Дю Кроазие беше пресметнал отмъщението си с точността, с която провинциалистите пресмятат всичко. В целия свят само диваците, селяните и провинциалистите обмислят обстойно и всестранно постъпките си; затова, когато пристъпят от мисълта към делото, те действуват съвсем уверено. Дипломатите са просто деца в сравнение с тези три класа „бозайници“, които имат пред себе си в изобилие време, докато то обикновено липсва у хората, принудени да мислят за няколко неща едновременно, да ръководят и подготвят всичко в решителните за човека събития. Дали Дю Кроазие беше изучил така добре душата на нещастния Виктюрниен, че успя да предвиди колко лесно ще попадне той под ударите на отмъщението, или просто се беше възползувал от изчаквания в продължение на години случай? Но, така или иначе, една подробност ни подсказва, че ударът бе нанесен много умело. Не се знае кой помагаше на Дю Кроазие. Може би братята Келер, а може би синът на председателя на съда Дю Ронсьоре, който завършваше право в Париж?... По-важното е, че когато Дю Кроазие изпрати на Виктюрниен писмото, с което го известяваше, че вече е забранил на Келер да му отпускат кредити, той знаеше със сигурност, че херцогиня Дьо Мофриньоз е изпаднала в крайна нужда, а граф Д'Егриньон беше разкъсван от една колкото жестока, толкова и добре прикрита липса на пари. Нещастният младеж полагаше всички усилия, за да изглежда, че живее в разкош. В писмото, с което жертвата се уведомяваше, че братята Келер няма повече да му отпускат пари без покритие, между престорените благопожелания и подписа имаше широко празно място. Ако тази част от писмото се отрежеше, тя лесно би могла да се превърне в чек за доста значителна сума. Това дяволско писмо свършваше на трета страница, така че гърбът на втория лист беше чист.

Когато получи писмото, Виктюрниен беше изпаднал до дъното на отчаянието. След двегодишен най-щастлив, най-сладостен, най-

безгрижен и разкошен живот той се видя изправен лице в лице срещу неумолимата мизерия и пълната невъзможност да намери средства. Пътешествието беше завършило с различни парични затруднения. Графът изтегли много трудно, и то с помощта на херцогинята, малко пари от парижките банкери. Сега тези суми, представени чрез полиците, щяха да се обърнат срещу него с цялата строгост на безпощадния банков дълг и на търговския съд. По време на последните забавления на нещастния младеж му се струваше, че командорът го докосва с върха на шпагата си. Посред пиршествата подобно на Дон Жуан му се счуваха тежките стъпки на статуята, качваща се по стълбите. Виктюрниен изпитваше тези неизразими тръпки, които причинява ужасният суховеи на неплатените дългове. Надяваше се на някаква щастлива случайност. Досега винаги бе печелил от лотарията на живота и от пет години насам кесията му неизменно беше пълна. След Шеснел изникна Дю Кроазие, след него щеше да се появи някоя друга златна мина. Освен това Виктюрниен печелеше големи суми и на карти. Те вече на няколко пъти го спасяваха от необмислени постъпки. Но много по-често, подтикван от напразни надежди, той губеше в „Салона на чужденците“ всичко, което беше спечелил на вист в Клуба или на светските приеми. От два месеца животът му приличаше на безсмъртния финал на Моцартовия „Дон Жуан“! Тази музика трябва да предизвиква тръпки у онези младежи, които са изпаднали в безизходното положение на Виктюрниен. Нищо не може да разкрие по-добре великата сила на музиката от това неповторимо пресъздаване на несигурността и тревогите, породени от един изключително порочен живот, от тази ужасяваща картина на душата, която се е впуснала във вихъра на удоволствията, за да забрави дълговете, дуелите, измамите и нещастията си. С това свое произведение Моцарт е щастливият съперник на Молиер. Този страшен финал, изгарящ, мощен, изпълнен с отчаяние и радост, с отвратителни призрци и дяволити жени, белязан от яростна съпротива и от последните желаниа, които разпалва виното, тази адска поема сега звучеше в душата на Виктюрниен. Той се виждаше сам, изоставен и без приятели пред една скала, на която като върху последната страница на някоя вълшебна книга беше изписана думата КРАЙ. Да, за него вече всичко беше загубено. Виктюрниен ясно си представяше студения подигравателен поглед и усмивчицата, с която неговите приятели щяха

да посрещнат вестта за нещастieto му. Той вече знаеше, че от хората, разиграващи големи суми върху покритите със зелено сукно маси, пръснати из целия Париж: и в Борсата, и в салоните, и в клубовете, никой не би подписал дори и една полица, за да спаси приятеля си, Шеснел навярно вече беше разорен. Виктюрниен прахоса цялото му богатство. Сърцето на графа беше разкъсвано от фурии, които не го напущаха дори и когато се усмихваше на херцогинята в ложата ѝ в Италианската опера и цялата зала завиждаше на щастieto им. За да обясним до какво състояние го бяха докарали съмнението, отчаянието и безверието, достатъчно е да кажем, че този развратен и недостоеен за името си младеж, който обичаше живота и беше готов дори на подлост, за да го запази, докато неговият „ангел“ му го подслаждаше, сега се заглеждаше в pistolетите и мислеше за самоубийство. Той, който не би търпял дори и най-дребното оскърбление, сега се отрупваше с такива ужасни упреци, каквито човек може да чуе само от себе си.

Виктюрниен остави разпечатаното писмо от Дю Кроазие върху леглото си; Жозефен му го беше донесъл в девет часа, когато той още спеше след завръщането си от Операта, въпреки че мебелите му бяха вече описани. На връщане графът беше минал през онова кътче на сладострастието, в което се приютяваха за по няколко часа с херцогинята след дворцовите празненства, бляскавите балове и пищните приеми. Влюбените се придържаха изключително ловко към законите на благоприличието. Този кът на пръв поглед беше съвсем обикновена мансарда, но вътрешността ѝ сякаш беше подредена от индийските феи и когато влизаше вътре, госпожа Дьо Мофриньоз трябваше да навежда украсената си с цветя и пера глава. В навечерието на своята гибел Виктюрниен пожела да се сбогува с това разкошно гнездо, сътворено от него и обкръжило възлюбената му с достойна за нея поезия, в което от вълшебните яйца, разбити от сполетялото го нещастие, никога повече нямаше да се появят на този свят белите гълъби, бляскавите колибри, розовите фламинго и хилядите необикновени птици, които летят над нас дори в последните дни от живота ни. Уви, след три дни той трябваше да избяга, защото и последният възможен срок за изплащането на полиците при лихварите вече изтичаше. В главата му се породила следната безумна мисъл: да избягат с херцогинята и да заживеят в някоя далечна страна, нейде из

Северна или Южна Америка, но да избягат с голямо богатство и да оставят на кредиторите си единствено нищо неструващите им вече хартийки.

За да изпълни това намерение, на Виктюрниен беше достатъчно да отреже края на писмото, подписано от Дю Кроазие, да попълни съответната сума и да го отнесе на братята Келер. В душата му се разгоря ужасна борба; бяха пролети много сълзи и накрая, макар и не окончателно, победи благородническата чест. Виктюрниен искаше да е напълно сигурен в любовта на красивата Диан и затова реши да осъществи своя замисъл само ако тя се съгласи да избягат заедно.

Той отиде в дома на херцогинята на улица Фобур Сент-Оноре и я намери облечена с тази прелестна небрежност, която ѝ струваше толкова грижи, колкото и пари, но ѝ позволяваше да влезе в ролята си на ангел още от единадесет часа сутринта.

Госпожа Дьо Мофриньоз беше замислена: измъчваха я същите тревоги, но тя храбро ги понасяше. Сред различните женски типове, определени и описани от физиолозите, съществува един, в който се таи нещо ужасяващо, защото на него са присъщи душевна твърдост и трезвост при преценките, бързина във вземането на решения и безгрижие или по-точно равнодушие пред такива ситуации, при които би се изплашил дори и мъж. Обикновено тези качества са прикрити под воала на нежната и крехка външност. Характерът единствено на тези жени е изграден от съчетанието или по-право от борбата на две начала, които според Бюфон^[10] съществуват само при мъжете. Останалите жени са си истински жени — те са изключително нежни, изключително майки, изключително предани и изключително безлични и досадни. Нервната им система е в съответствие с нрава им, а нравът им — в съответствие с техните мисли, докато жените от типа на херцогинята са способни да достигнат до най-възвишените проявления на чувствата, но и до проявите на най-егоистичната безчувственост. Едно от най-големите достижения на Молиер е превъзходното обрисуване, макар и едностранчиво, на този тип жени, въплътен в най-сполучливия му, изсечен като от цял мрамор образ на Селимен^[11]! Селимен, която олицетворява аристократката, така както двойникът на Понюрж^[12] — Фигаро, олицетворява народа. Смазвана от непосилната тежест на огромните си дългове, херцогинята подобно на Наполеон, който можеше по свое желание да забрави неприятните

си мисли и после отново да се върне на тях, си беше разрешила да помисли върху тази лавина от нещастия само няколко минути, и то за да вземе окончателно решение по този въпрос. Тя притежаваше способността да се откъсва от себе си и да наблюдава отстрани катастрофата, вместо да се остави да бъде погребана под нейните отломки. Но когато е проявена от жена, тази наистина възхитителна способност ни плаши. Между часа на събуждането си, когато отново я обзеха неприятните мисли, и часа, в който се зае с тоалета си, госпожа Дьо Мофриньоз успя да осъзнае изцяло грозящата я опасност и да обмисли възможностите за спасение от ужасното падение. Можеше да избяга в чужбина, да отиде при краля и да признае дълговете си или да съблазни някой Дю Тийе или Нюсенжан и да се разплати, като залага на борсата с неговото злато; bankerът-буржоа трябваше да е достатъчно умен, за да носи само облаги и никога да не говори за загубите; тази негова деликатност би изкупила всичко. Различните начини за спасение, както и самата катастрофа бяха премислени спокойно, хладнокръвно и без излишна нервност. Също като естествоизпитател, който взима най-прекрасния екземпляр от люспокрили^[13] и го забожда с карфица върху памучен плат, така и госпожа Дьо Мофриньоз, за да може да се съсредоточи върху възникналите затруднения, беше махнала любовта от сърцето си, готова, веднага след като спаси херцогската си корона, отново да вземе силната си страст от чисто белия памук. Далече от колебанията, които Ришельо споделяше с отец Жозеф, а Наполеон в началото прикриваше от всички, тя си каза: „Или едното, или другото.“ Когато Виктюрниен влезе, херцогинята беше пред камината и се разпореждаше за тоалета, с който щеше да отиде в Булонския лес, ако времето позволеше.

Въпреки големите си, макар и позагаснали способности и живия си ум графът се чувствуваше така, както би се очаквало да се чувствуваше тази жена — имаше сърцебиене, потеше се в дрехите си на денди и все още не смееше да докосне триъгълния камък, който, ако бъдеше изтръгнат, щеше да срути пирамидата на техните два живота. Липсата на увереност се заплащаше по този начин! И най-смелите мъже предпочитат да се самозалъгват в тези случаи, в които узнатата истина би ги унизила и оскърбила дори и само в собствените им очи. За да преодолее собственото си малодушие и да подхване неизбежния разговор, Виктюрниен измърмори някакво признание.

— Какво се е случило? — бяха първите думи на Диан дьо Мофриньоз при вида на скъпия ѝ Виктюрниен.

— Скъпа Диан, изпаднах в толкова голямо затруднение, че дори и да щещият се, който поема последната си глътка въздух, преди да потъне на дъното, е по-щастлив от мен.

— Какви са тези глупости? Но вие се държите съвсем като дете! Хайде, кажете какво има!

— Затънах в дългове и сега съм притиснат до стената.

— Само това ли? — усмихна се тя. — Всички парични въпроси се оправят по един или друг начин, непоправими са само опустошенията, нанесени на сърцето.

Успокоен от обстоятелството, че херцогинята веднага разбра положението му, Виктюрниен разви пред нея блестящия килим на своя живот през последните тридесет месеца; наистина разви го от обратната му страна, но като извърши това с много талант и най-вече — с остроумие. Той успя да вплете в разказа си онова поетично вдъхновение, което внезапно обзема хората в критични минути, и съумя да му придаде блясък с едно изящно презрение към вещите и хората. Това беше вече съвсем аристократично. Херцогинята слушаше така, както само тя умееше да слуша — с лакът, подпрян на високо повдигнатото ѝ коляно. Кракът ѝ беше стъпил на табуретка, а пръстите на ръката ѝ нежно обхващаха красивата ѝ брадичка. Очите ѝ бяха приковани в очите на графа, но в тяхната синева, подобно на светкавици между два облака, проблясваха многобройни чувства. Челото ѝ беше спокойно, устата напрегната от внимание и любов, а устните ѝ като че ли беззвучно повтаряха всяко движение на устните на Виктюрниен. Когато ви слушат по такъв начин, и вие лесно бихте повярвали, че сърцето на вашата събеседница излъчва божествена любов. Затова, когато графът предложи на красавицата, свързала душата си с неговата, да избягат, той не можа да се въздържи и извика:

— Вие сте ангел! — тъй като отговорът на Мофриньоз се разбираше още преди да е произнесен.

— Добре, добре — отвърна херцогинята, отдадена в момента не на любовта, която излъчваше, а на задълбоченото обсъждане на сложни, известни само на нея планове. — Да не говорим за това, приятелю... (А всъщност „ангелът“ само това чакаше.) Да помислим за вас. Разбира се, ще заминем, колкото по-скоро, толкова по-добре.

Подгответе всичко и аз ще ви последвам. Хубаво ще е да се откъснем от Париж и от света. Аз така ще извърша приготовленията си, че никой нищо няма да заподозре.

Думите „ще ви последвам“ бяха казани по този начин, по който би ги произнесла госпожица Марс^[14], ако трябваше да накара две хиляди зрители да потръпнат. Когато една херцогиня Дьо Мофриньоз поднася с подобна фраза жертвоготовността си в името на любовта, тя вече е изплатила всичките си дългове. Нима е възможно да бъде занимавана след това с недостойни подробности? Виктюрниен лесно успя да прикрие начините, които щеше да използва, за да се сдобие с пари, просто защото Диан умишлено не го запита нищо по този въпрос; тя продължаваше да бъде според израза на Дьо Марсе „гостенка на обсипания с рози пир“, който всеки мъж беше длъжен да ѝ предложи.

Виктюрниен си отиде едва след като обещанието бе подпечатано с ласки: той чувствуваше необходимост да черпи сили от щастието си, за да се реши на една постъпка, която навярно щеше да бъде зле изтълкувана; но най-голямата надежда на графа бяха леля му и баща му; надяваше се, че те ще успеят да потулят историята; разчиташе още, че и Шеснел ще открие някакъв изход. Освен това „тази история“ беше единственият начин да заеме триста хиляди франка срещу семейните владения.

С тези пари графът и херцогинята щяха да заживеят щастливо, скрити в някой венециански замък, където биха забравили целия свят. И те започнаха предварително да си описват очаквания ги романтичен живот.

На следващия ден Виктюрниен написа чек за триста хиляди франка и го занесе на братята Келер. Те го осребриха, тъй като все още имаха парично покритие на името на Дю Кроазие, но същевременно го предупредиха с писмо за в бъдеще да не тегли суми с чекове, без предварително да ги е известил. Крайно изненаданият Дю Кроазие поиска сметката си и те му я изпратиха. Тази сметка му обясни всичко — часът на отмъщението беше настъпил.

Когато Виктюрниен получи „своите“ пари, той ги занесе у госпожа Дьо Мофриньоз; тя скри банкнотите в писалището си и пожела да се прости със светския живот, като посети за последен път Операта. Но Виктюрниен беше станал умислен, разсеян и неспокоен.

Той вече си даваше сметка какво е сторил. Мястото в ложата на херцогинята можеше да му коства много; дали не беше по-добре, след като е скрил на сигурно място тези триста хиляди франка, да вземе пощенската кола и като падне в краката на Шеснел, да му признае всичките си затруднения. Но преди да излязат от театъра, херцогинята не издържа и хвърли на Виктюрниен един очарователен поглед, в който искреше желанието ѝ да си вземат за последен път сбогом с разкошното гнездо, което тя толкова много обичаше! Графът беше твърде млад и затова загуби още една нощ.

На следващия ден в три часа следобед той пристигна в двореца на Дьо Мофриньоз, за да получи от херцогинята последните заповеди, преди да потеглят заедно в полунощ.

— Защо да заминаваме? — каза тя. — Много мислих по този въпрос. Виконтеса Дьо Босеан и херцогиня Дьо Ланже вече го направиха. След тях моето бягство ще изглежда доста банално. Хайде да посрещнем бурята! Така ще бъде много по-хубаво! Уверена съм, че ще победим.

Виктюрниен едва не загуби съзнание; имаше чувството, че кожата му се разкъсва и кръвта му бликва на всички страни.

— Какво ви става? — извика красивата Диан, когато забеляза неговото колебание — едно състояние, което жените никога не прощават.

Умните мъже винаги посрещат с „да“ всички прищевки на жените, а после незабелязано им внушават мотиви за обратно поведение и ги оставят да приложат своето право на безкрайни промени в мислите, мненията и чувствата си. Виктюрниен за първи път изпитваше пристъп на ярост; това беше яростта на слабите и поетични натури, която прилича на буря, примесена с дъжд и светкавици, но без гръмотевици. Той твърде грубо се отнесе с ангела, на когото вярваше и заради когото беше заложил нещо много по-скъпо дори и от живота си — честта на своя род.

— Ето какво дочаках след осемнадесетмесечна нежност — каза херцогинята. — Причинихте ми болка, силна болка. Вървете си. Повече ни искам да ви виждам. Мислех, че ме обичате, но съм се лъгала.

— Аз не ви обичам!? — попита графът, сразен от този упрек.

— Не, господине.

— И още как! — извика той. — Ах, само ако знаете какво извърших заради вас!

— И какво толкова сте извършили заради мен, господине — отвърна тя, — нима не е ваш дълг да правите всичко за жената, която е направила толкова много за вас?

— Вие не сте достойна дори да го узнаете! — изкрещя в яда си Виктюрниен.

— Ах!

След това покъртително възклицание Диан наведе глава, отпусна я в ръцете си и остана хладна, неподвижна и неумолима, подобна на ангелите, които са чужди на всяко човешко чувство. Щом видя любимата си в тази ужасяваща поза, Виктюрниен бързо забрави за грозящата го опасност. Та той си беше позволил да оскърби най-чистото и неземно създание в света. Графът искаше прошка, хвърли се в краката на Диан дьо Мофриньоз и ги обсипа с целувки, умоляваше, плачеше... Цели два часа нещастникът се опитваше да я умилостиви с най-различни средства, но неизменно виждаше каменното ѝ лице и очите ѝ, понякога налети със сълзи — големи, мълчаливи сълзи, които веднага биваха избърсвани, за да се попречи на недостойния любовник да ги изсуши. Херцогинята се преструваше, че е обзета от тази скръб, която придава на жените ореола на величие и святост. Още два часа минаха в напразни увещания. Най-после Виктюрниен успя да завладее ръката на Диан, но тя беше студена и безчувствена. Тази прелестна ръка, която таеше толкова нежност, сега беше като направена от гъвкаво дърво и не изразяваше нищо; той я беше сграбчил, без тя да му е подадена. Животът като че ли го напусна; мислите му се разбягаха. Графът не би забелязал дори и слънчевата светлина. Какво да прави? Как да постъпи? Какво решение да вземе?

За да запази в подобни случаи спокойствие, един мъж трябва да притежава самообладанието на този каторжник, който, след като не спал цяла нощ, за да открадне златните медали от кралската библиотека, на сутринта отишъл у честния си брат и го помолил да ги претопи; когато брат му го запитал: „Какво да правя?“, той му отвърнал: „Направи ми едно кафе.“ Но Виктюрниен изпадна в състояние на пълно вцепенение и гъст мрак покри съзнанието му. Сред тези сиви мъгли подобно на образи, рисувани от Рафаел върху тъмен

фон, плуваха виденията на насладите, с които той трябваше завинаги да се прости.

Неумолима и презрителна, херцогинята си играеше с края на шала и в същото време хвърляше яростни погледи към Виктюрниен; дразнеше го със светските си спомени и разказваше на любовника си за съперниците му, като че ли в своя гняв беше решила да замести с кой да е от тях човека, оказал се способен да се отрече мигновено от двадесет и осем месечната им любов.

— Ах — говореше тя, — милият и учтив Феликс дьо Вандьонес е напълно предан на госпожа Дьо Морсоф и никога не би й устроил подобна сцена; но той истински я обича! Ами Дьо Марсе, ужасният Дьо Марсе, когото сравняват едва ли не с тигър? Той е една от тези силни личности, които са груби само с мъжете, а цялото си внимание и нежност запазват за жените. Монриво погуби херцогиня Дьо Ланже също като Отело в изблик на ярост, но този изблик най-малкото е доказателство за пламенната му любов и тази ярост не е така унижителна, както една караница. Човек дори би изпитал удоволствие от подобен край! Русите, дребни и слаби мъже обичат да измъчват жените, защото могат да властвуват единствено над тези нещастни и слаби създания; те ги обичат само за да имат поне малко право да се нарекат мъже. За тях тиранията в любовта е единствената им възможност да покажат силата и властта си. И тя сама не разбира как е могла да се подчини на русокос мъж! Та в очите на всички тези красиви и кестеняви младежи — Дьо Марсе, Монриво и Вандьонес — блестят слънчеви лъчи!

Цял порой от свистящи като куршуми подигравки обля Виктюрниен. С всяка една от думите си Диан изпращаше наведнъж по три стрели: тя унижаваше, оскърбяваше и раняваше с уменията на десет диваци, които са пожелали да причинят страдания на привързания за кола неприятел.

Накрая изкараният от търпение граф изкрещя: „Вие сте полудели“, и излезе в неопишуемо състояние. Караше така, сякаш никога дотогава не бе взимал в ръцете си юзда. Блъскаше се в колите, на площад Луи XV се удари в един крайпътен камък; движеше се без посока. Конят му почувствува, че никой не го управлява, и се насочи през кея Д’Орсе към конюшната си. Когато завиваше по улица Юниверсите, кабриолетът беше спрял от Жозефен.

— Господине — каза с изплашен вид старецът, — не се прибирайте вкъщи, дойдоха да ви арестуват.

Виктюрниен помисли, че е търсен заради чека, който обаче не можеше толкова бързо да попадне у кралския прокурор, и изобщо не се досети за истинската причина — непогасените полици, които от няколко дни циркулираха из различни инстанции и накрая им бе даден ход от Търговския съд, придружени от наети от полицията свидетели, шпиони, мирови съдии, полицейски комисари, жандарми и други представители на Обществената безопасност. В тези минути Виктюрниен подобно на всички останали престъпници мислеше само за злодеянието си.

— Загубен съм! — извика той.

— Не, господин графе, препускайте към хотела на Лафонтен на улица Грьонел. Там ще намерите госпожица Арманд; конете вече са впрегнати и тя ви очаква, за да ви отведе.

В объркването си Виктюрниен се улови за тази възможност като удавник, който сграбчва протегнатата му ръка, и бясно подкара към хотела; там той намери и разцелува леля си, която плачеше като каещата се Магдалена: човек би помислил, че е съучастница в престъпното деяние на племенника си. Двата се качиха в колата и няколко минути по-късно напуснаха Париж и поеха по пътя за Брест. Съсипаният Виктюрниен беше потънал в дълбоко мълчание. Когато лелята и племенникът най-после бяха в състояние да заговорят, те станаха жертва на фаталното недоразумение, което подтикна забравилния за всичко останало Виктюрниен да се хвърли в прегръдките на госпожица Арманд; племенникът мислеше за измамата, а лелята — за дълговете и полиците.

— Лельо, вие всичко ли знаете? — попита я той.

— Да, бедното ми дете, но ние сме с теб. Сега няма да ти се карам, успокой се.

— Трябва да се скрия.

— Може би... Но да, тази идея е великолепна!

— Добре ще бъде, ако вляза у Шеснел, без никой да ме види; но трябва да изчислим пътуването си така, че да пристигнем там в полунощ.

— Тъй ще е най-добре. Тъкмо ще можем да скрием всичко от баща ти. Бедното ангелче! Колко ли страдаш? — въздъхна тя и погали

недостойния младеж.

— Ах, едва сега разбирам какво представлява безчестието. То охлади и любовта ми!

— Нещастното дете! Колко щастие и колко мъки!

Госпожица Арманд беше положила горещата глава на своя племенник върху гърдите си и целуваше покритото му с пот въпреки студа чело, така както навярно праведните жени са целували челото на Христос, преди да го покрият със савана.

Пътуването беше така изчислено, че блудният син наистина се завърна в притихналата къща на улица Беркай през нощта, но по волята на случая още с пристигането си той, както е прието да се казва, попадна в устата на вълка. Същата вечер Шеснел продаде кантората си на първия писар на господин Льопресоар, който беше нотариусът на либералите, докато бившият домоуправител минаваше за нотариус на аристокрацията. Младият писар принадлежеше към много богато семейство, което лесно можеше да предплати на Шеснел крупната сума от сто хиляди франка.

— Със сто хиляди франка — си казваше в този момент старият нотариус, като потриваше ръце — могат да се погасят много повече дългове. Младежът сигурно е теглил заем от лихварите, но ние ще го затворим тук и аз сам ще отида в Париж, за да укротя тези кучета. Шеснел, честният, добродетелният, почтеният Шеснел наричаше „кучета“ кредиторите на боготворения от него младеж — граф Виктюрниен.

Тъкмо когато бъдещият нотариус напускаше къщата на Шеснел, каретата на госпожица Арманд спря пред нея. Любопитството, присъщо на всеки млад човек, който в този град и в този час би видял една карета да спира пред вратата на стария нотариус, припламна и накара първия писар да се скрие в сянката на една врата, откъдето видя госпожица Арманд.

„Госпожица Арманд д’Егриньон идва по това време тук?! Какво ли се е случило у тях?“ — помисли си той.

Виждайки госпожица Арманд, Шеснел я посрещна по доста тайнствен начин, като закри фенера, който носеше в ръка. Но след като забеляза Виктюрниен и чу първите думи, които госпожица Арманд му прошепна на ухото, добрият човечец разбра всичко, огледа улицата,

реши, че е тиха и спокойна, и направи знак на графа, който влетя в двора като стрела. Уви. Всичко беше загубено.

Убежището на Виктюрниен стана известно на приемника на Шеснел.

— Ах, господин графе! — възкликна бившият нотариус, след като Виктюрниен се настани в стаята, която беше свързана само с кабинета на Шеснел и следователно в нея можеше да се влезе само през трупа на добрия човечец.

— Да, господине — отвърна младежът, разбирайки ясно причината за възклицанието на стария си другар, — аз не ви послушах и пропаднах в пропаст, където навярно и ще загина.

— Нищо подобно — отвърна нотариусът и погледна победоносно госпожица Арманд и графа. — Аз продадох кантората си. Работя отдавна и вече реших да си почина. Утре по обяд ще имам сто хиляди франка, а с тях могат да се оправят много неща. Госпожице, вие сте уморена, затова качете се на колата и отидете да си легнете. Работата ще отложим за утре.

— А той в безопасност ли е? — попита тя, като посочи Виктюрниен.

— Да — отвърна старецът.

Тя целуна племенника си, отрони няколко сълзи върху челото му и излезе.

— Скъпи Шеснел, изпаднал съм в такова положение, че вашите сто хиляди франка надали ще ми помогнат — каза графът, след като подхванаха разговора по паричните въпроси. — Явно вие не знаете колко голямо е моето нещастие.

И Виктюрниен разказа всичко. Шеснел остана поразен. Ако не беше силата, вдъхната от безграничната му преданост, той сигурно нямаше да понесе този удар. Старецът мислеше, че очите му отдавна са пресъхнали, но сега от тях се спускаха две ручейчета сълзи. За няколко минути той се превърна в дете. Известно време остана като обезумял, приличаше на човек, който гледа горящата си къща и през един прозорец вижда обхванатата от пламък люлка и чува как пращят косите на децата му, преди да се превърнат в пепел. После той стана, „изправи се в цял ръст“, както би казал Амио^[15], и размаха лудо и отчаяно старческите си ръце.

— Млади човече, нека баща ви никога и нищо да не узнае за тези неща! Достатъчно е, че сте измамник, не бъдете и отцеубиец! Да бягате ли? Не бива, защото ще ви осъдят задочно. Нещастно дете, защо не подправихте моя подпис? Аз щях да платя, без да давам чека на прокурора. А сега съм безсилен. Вие сякаш ме натирихте в последния кръг на ада. Дю Кроазие? Какво ли ще се случи? Може ли да се направи нещо? Ако бяхте убили човек, това все някак би могло да ви се прости! Но изготвянето на документ с невярно съдържание... А и времето лети — каза той, като посочи с отчаян жест стария си стенен часовник. — Сега ни е необходим фалшив паспорт; едно престъпление влече след себе си друго престъпление. Трябва... — помълча малко той — трябва преди всичко да спасим честта на рода Д'Егриньон.

— Уви — извика Виктюрниен, — парите останаха у госпожа Дьо Мофриньоз.

— Ах! — въздъхна Шеснел. — Може би все още има някаква слаба надежда. Ще успеем ли да умилостивим или да подкупим Дю Кроазие? Ако пожелае, той ще има всички имоти на семейството. Отивам да го събудя и да му предложи всичко. И запомнете добре, че не вие, а аз съм съставил онзи документ. Сигурно ще ме осъдят на каторга, но тъй като съм вече твърде стар, ще ме пратят само в затвора.

— Но той е написан с моя почерк — каза Виктюрниен, без ни най-малко да се учуди от тази безразсъдна преданост.

— Глупак, ох, простете, господин графе! Трябвало е да накарате Жозефен да го напише — извика вбесен нотариусът. — Той е добро момче и би поел вината върху себе си. Сега всичко е загубено, всичко рухва — промълви старецът и безсилно се отпусна в креслото. — Дю Кроазие е жесток като тигър и не бива да го будим. Колко е часът? Къде е чекът? Бихме могли да го откупим в Париж от братята Келер; те сигурно ще се съгласят. В тази история отвсякъде ни заплашва опасност, достатъчна е само една погрешна стъпка и сме загубени. Във всички случаи обаче ни трябва пари. Вижте какво, никой не знае, че сте тук, но ако трябва, ще се криете за известно време дори и в мазето. Аз отивам в Париж. Трябва да бързам, чувам, че пристига пощенската кола от Брест.

Старецът като че за един миг си възвърна пъргавината, енергията и младежките сили; приготви си багажа за из път, взе пари, занесе един хляб от шест ливри в стаичката и заключи вътре своя осиновен син.

— Не вдигайте шум! — каза му той. — Ще останете тук до завръщането ми. — Вечер не палете лампата, в противен случай ви очаква каторга. Чувате ли ме добре, господин графе? Да, очаква ви каторга, ако някой разбере в град като нашия, че сте тук.

После Шеснел излезе от къщи, след като беше заръчал на прислужницата да казва, че е болен, да не приема никого, да връща всички посетители и да отлага делата му с по три дни. Нотариусът дълго увещава началника на пощенската станция, дори му разказа една измислена история (Шеснел притежаваше дарбата на изкусен съчинител) и накрая успя: ако имаше места, щяха да го вземат и без предварително закупен билет; даже успя да си изпроси и обещанието, че ще пазят в тайна неговото внезапно заминаване. За щастие пощенската кола пристигна празна.

---

[1] *Жилбер, Никола* (1751–1780) — френски поет, починал след падане от кон. Автор на сатири и елегични поеми. ↑

[2] *Жеронт* и *Сганарел* — действащи лица от комедията на Молиер „Лекар по неволя“. ↑

[3] *Маскарий* — герой от френските комедии през XVII и XVIII век, синоним на хитър слуга и интригант. ↑

[4] *In petto* (ит.) — тайно в душата си. ↑

[5] *Киавари* — село, близо до Генуа. ↑

[6] *Mea culpa* (лат.) — вината е моя. ↑

[7] *Тривулций, Жан-Жак* (1448–1518) — роден в Милано, един от най-добрите пълководци на Луи XII. ↑

[8] *Дьо Баяр, Пиер* (1473–1524) — френски пълководец, пример за рицарска чест и доблест. ↑

[9] *Сива монахиня* — монахиня от ордена „Сен-Жозеф“ ↑

[10] *Бюфон, Жорж-Луи* (1707–1788) — френски учен, естествовик, автор на „Естествена история“. ↑

[11] *Селимен* — действащо лице от комедията на Молиер „Мизантроп“; синоним на светска кокетка. ↑

[12] *Панюрж* — герой от романа на Франсоа Рабле (1494–1553) „Гаргантюа и Пантагрюел“. ↑

[13] *Люспокрили* — разред насекоми, пеперуди. ↑

[14] *Госпожица Марс, Ан-Франсоаз* (1779–1847) — известна френска трагическа актриса. ↑

[15] *Амио, Жак* (1513–1593) — френски писател-хуманист. ↑

ПЕТА ГЛАВА

ШЕСНЕЛ ПОМАГА НА РОДА Д'ЕГРИНЬОН

Пристигнал в Париж на следващата вечер, нотариусът още в девет часа сутринта отиде в кантората на Келер и там узна, че преди три дни фаталният чек е върнат на Дю Кроазие; докато събираше тези сведения, Шеснел внимаваше да не даде повод дори и за най-малкото подозрение. Преди да си излезе, той попита bankerите дали могат да изискат чека, ако сумата бъде възстановена. Франсоа Келер му отговори, че този документ принадлежи на Дю Кроазие и той единствен може да реши дали да го запази, или да го върне. Тогава изпадналият в отчаяние старец се отправи към дома на херцогинята. В този ранен час госпожа Дю Мофриньоз не приемаше никого, но Шеснел добре разбираше цената на времето и затова седна в преддверието, написа няколко реда на херцогинята и прибъгвайки ту до подкупи или уговорки, ту до молби и заплахи, успя накрая да склони най-наглите и недостъпни слуги в света да отнесат бележката на госпожа Дю Мофриньоз. Въпреки че беше все още в леглото, херцогинята за най-голямо изумление на прислугата прие в стаята си стареца с черните панталони, вълнените чорапи и обувките с катарамии.

— Какво се е случило, господине — запита тя, разположила се сред прелестния си безпорядък, — какво още иска от мен този неблагодарник?

— Госпожо херцогиньо — извика той, — случи се това, че у вас са останали нашите сто хиляди екю.

— Да — отвърна тя. — Но какво означава...

— Тази сума е получена чрез измама, която е направена от любов към вас, но може да отведе нашия Виктюрниен в каторгата — заговори бързо Шеснел. — Та вие сте толкова прозорлива, как не можахте да се досетите? Вместо да упреквате младия човек, е трябвало да го разпитате и навреме да го предпазите от бедата. А сега дано Господ ни помогне да поправим злото! Ще имаме нужда и от цялото ваше влияние пред краля.

Още с първите обяснителни думи на Шеснел херцогинята почувствува едновременно и разкаяние за държането си към този толкова предан любовник, и страх да не бъде заподозряна в съучастничество. В желанието си да покаже, че изобщо не се е докосвала до парите, тя забрави всяко благоприличие (явно не смяташе нотариуса за мъж) и с едно движение отхвърли пухените завивки, стрелна се към чекмеджето, преминавайки пред Шеснел като един от тези ангели, които са изобразени на винетките по стиховете на Ламартин, подаде на стареца стоте хиляди екю и едва тогава се мушна сконфузена в леглото.

— Госпожо, вие сте ангел — промълви той (явно ѝ беше съдено да изглежда на всекиго ангел). — Но това не е всичко — добави нотариусът, — надяваме се, че ще ни помогнете да го спасим.

— Разбира се! Или ще го спася, или сама ще загина. Колко ли силно ме е обичал, щом не се е спрял дори и пред престъплението? За коя жена е извършвано досега подобно нещо? Горкото дете! Вървете, не губете време, скъпи господин Шеснел! Разчитайте на мен като на себе си.

— Ах, госпожо, госпожо! — Старият нотариус беше толкова развълнуван, че можа да произнесе само тези думи. Той плачеше, искаше му се да затанцува, но се уплаши да не загуби разсъдъка си и побърза да обуздае възбудата си.

— Ние двамата ще успеем да го спасим — каза той, като си тръгваше.

Веднага след това Шеснел отиде у Жозефен, който му отключи писалището и чекмеджето на масата, където младият граф съхраняваше книгата си; за щастие там се намериха няколко писма от Дю Кроазие и от братята Келер, които можеха да послужат. После Шеснел си купи билет за тръгващия дилижанс. Той така добре заплати на кочияшите, че тромавата кола се понесе със скоростта на пощенска карета и тъй като другите двама пътници бързаха не по-малко от него, решиха да се хранят направо в купето. Изминаха разстоянието на един дъх. След тридневно отсъствие нотариусът отново се прибра вкъщи. Въпреки че беше само единадесет часът вечерта, той бе пристигнал твърде късно. Пред вратата Шеснел забеляза жандарми, а когато прекрачи прага, видя в двора и арестувания Виктюрниен. Ако имаше власт, нотариусът би избил всички войници и пазители на закона, но

единственото, което можеше да направи в момента, бе да се хвърли на врата на Виктюрниен и да пошушне в ухото му:

— Ако не успея да прекратя делото, вие трябва да се самоубиете, преди да бъде съставен обвинителният акт.

Виктюрниен беше толкова объркан, че гледаше нотариуса, без изобщо да го разбира.

— Да се самоубия? — повтори той.

— Да, скъпо дете! Но ако не ви достигне смелост, може да разчитате на мен — каза Шеснел и му стисна ръката.

Въпреки болката, която му причиняваше тази гледка, той остана като прикован върху разтрепераните си крака и изпрати с поглед любимия си син и наследник на славен род, граф Д'Егриньон, който вървеше между двама жандарми, съпровождан от градския полицейски комисар, мировия съдия и от съдебния пристав. Старецът възвърна решителността и самообладанието си едва след като групата се скри от погледа му и прогонената от шума на стъпките тишина отново се възцари.

— Господине, ще настинете — обади се Брижит.

— Върви по дяволите! — кресна ядосаният нотариус.

Брижит, която в течение на двадесет и девет годишната си служба у Шеснел не бе чула подобно нещо, изпусна свещта, но без да обръща внимание нито на ужаса ѝ, нито на нейните възклицания, господарят ѝ хукна към улица Вал-Нобл.

— Той е полудял — каза си тя — и има защо! Но накъде е тръгнал? А и аз не мога да го стигна. Какво ли ще се случи с него? Дали няма да се удави?

Брижит събуди най-стария писар и го изпрати да обикаля по бреговете на реката, която се беше сдобила с печална слава след самоубийството на един младеж с бляскаво бъдеще^[1] и след скорошната смърт на една съблазнена девойка. В същото време Шеснел бързаше към дома на Дю Кроазие. Последната надежда беше там. Обвиненията в измама се разглеждаха от съда само след жалба от страна на потърпевшия. Стига Дю Кроазие да дадеше съгласието си, жалбата можеше да се представи и като недоразумение; Шеснел още се надяваше, че ще успее да купи този човек.

Същата вечер у господин и госпожа Дю Кроазие бяха дошли много повече гости от обикновено. Въпреки че тази история се пазеше

в тайна от председателя на съда господин Дю Ронсьоре, от господин Соваже — първия помощник на кралския прокурор, и господин Дю Кудре — бивш пазител на ипотеките, отстранен от длъжност, защото не бе гласувал за този, за когото е трябвало, госпожите Дю Ронсьоре и Дю Кудре вече бяха споделили вестта под секрет с една-две близки приятелки. Новината веднага обходи цялото полублагородническо-полубуржоазно общество, което обикновено се събираше в дома на Дю Кроазие. Всеки разбираше сериозността на това дело и затова никой не се решаваше да говори открито за него. Привързаността на госпожа Дю Кроазие към бившата аристокрация беше добре известна, така че хората, които живо се интересуваха от подробности по нещастиято, сполетяло рода Д'Егриньон, само от време на време се осмеляваха да разменят по някоя и друга дума шепнешком. За да разговарят свободно по този въпрос, главните заговорници очакваха часа, в който добрата госпожа Дю Кроазие се оттегляше в спалнята си и се отдаваше на религиозните си obligations далече от погледа на своя съпруг. Когато домакинята напусна салона, привържениците на Дю Кроазие, посветени в тайните планове на едрия индустриалец, се спогледаха, но тъй като бяха останали още няколко личности, чиито убеждения и интереси им се струваха подозрителни, те продължиха да играят на карти. Към единадесет и половина часа останаха само най-близките приятели на Дю Кроазие — господин Соваже, съдебният следовател господин Камюзо с жена си, господин и госпожа Дю Ронсьоре, синът им Фабиен, господин и госпожа Дю Кудре и Жозеф Блонде, първородният син на престарелия съдия — общо десет човека.

Говори се, че Талейран, играейки на карти у херцогиня Дьо Люин, в една фатална нощ към три часа сутринта прекъснал играта, поставил часовника си на масата и попитал присъстващите дали принц Дьо Конде има други деца освен херцог Д'Ангиен^[2]. „Защо питате за неща, които вие самият добре знаете?“ — каза госпожа Дю Люин. „Защото, ако принцът няма други деца, родът му вече е прекъснат.“ След минутно мълчание играта продължила.

Същият жест беше повторен и от председателя на съда Дю Ронсьоре, било защото той знаеше този факт от най-новата история, било защото в политическия живот малките хора неволно подражават на великите личности. Той погледна часовника си, прекъсна играта на бостон и каза:

— В момента арестуват господин граф Д'Егриньон и тези толкова горди благородници вече завинаги са опозорени.

— Нима успяхте да пипнете тоя хлапак? — радостно извика Дю Кудре.

Всички присъстващи с изключение на председателя на съда, помощник-прокурора и Дю Кроазие изразиха силно удивление.

— Току-що е арестуван в къщата на Шеснел, където се криеше — каза помощник-прокурорът и зае позата на способен, но недооценен човек, който досега би трябвало да стане и министър на полицията.

Първият помощник-прокурор, господин Соваже, беше двадесет и пет годишен мъж, слаб и висок, с издължено овално лице и черни, къдриви коси; хлътналите му очи отдолу бяха опасани с широки кафяви кръгове, а отгоре — с черни набръчкани клепачи. Имаше нос на граблива птица, тънки устни и бузи, повехнали от учене и отънели от амбиция. Соваже беше от този тип посредствени хора, които дебнат сгодния случай и за да се издигнат, са готови на всичко, стига само да не се прекрочват границите на възможното и да не се нарушават благоприличието и законността. Под привидната му строгост ясно прозираше бърбивецът и ласкателят. Заместник-прокурорът беше узнал за тайното убежище на графа от приемника на Шеснел, но приписваше тази находка на собствената си прозорливост.

Новината силно изненада съдебния следовател господин Камюзоз; именно той по обвинението на Соваже бе издал заповедта за арестуване, която бе изпълнена неочаквано бързо. Камюзоз беше около тридесетгодишен, дребен и вече понапълнял, рус и подпухнал; имаше този земнист цвят на лицето, който получават почти всички чиновници, които работят затворени в кабинетите си или в заседателните зали. Малките му светложълти очи бяха пълни с онова недоверие, което често минава за хитрост.

Госпожа Камюзоз погледна мъжа си. „Нямах ли право?“ — като че ли искаше да му каже тя.

— Значи, ще има съдебен процес? — каза съдебният следовател.

— Нима сте се съмнявали? — отвърна Дю Кудре. — Вече заловихме графа и всичко е свършено.

— Не забравяйте съдебните заседатели — отбеляза Камюзоз. — За този процес префектът така ще подбере състава на съда, че като прибавим правото на прокуратурата и на обвиняемия на отвод, ще

останат само лица, които ще се произнесат за оправдателна присъда. Моят съвет е да се помирите — каза той, като се обърна към Дю Кроазие.

— Да се помирят — каза председателят на съда, — но на делото вече е даден ход.

— Не е важно дали ще го оправдаят, или ще го осъдят — обади се помощник-прокурорът, — важното е, че граф Д'Егриньон ще бъде опозорен.

— Аз съм ищецът — каза Дю Кроазие — и моите интереси ще се защитават от Дюпен старши. Ще видим как тези благородници ще се измъкнат от ноктите му.

— Те ще съумеят да се защитят. Дори могат да наемат адвокат от Париж и току-виж, че са ви противопоставили Берие^[3] — каза госпожа Камюзо. — На твърда брада — твърд бръснач.

Дю Кроазие, господин Соваже и председателят на съда Дю Ронсьоре погледнаха съдебния следовател, обхванати и тримата от една и съща мисъл. Тонът и начинът, по който тази млада жена каза пословицата в лицето на осемте заговорници, решили да погубят рода Д'Егриньон, предизвикаха у всеки един от тях безпокойство, което те прикриха така бързо, както умеят да прикриват чувствата си само провинциалистите, приучени от постоянното си съжителство на лукавствата на монашеския живот. Дребничката госпожа Камюзо веднага забеляза колко се промениха лицата им, щом надушиха, че съдът може евентуално да се противопостави на плановете им. И разбрала, че съпругът ѝ е разкрил тайните си мисли, тя реши да провери докъде се простира омразата на Дю Кроазие и да открие по какъв начин той е успял да спечели на своя страна помощник-прокурора, който бе действувал така бързо и в противоречие с намерението на властта.

— Във всеки случай — продължи тя, — ако по това дело дойдат известни парижки съдии, процесът наистина ще стане интересен, но по всяка вероятност делото ще се потули между местния и кралския съд. Правителството сигурно ще направи тайно всичко възможно, за да спаси един младеж от благородническо потекло, на когото госпожа Дьо Мофриньоз е любовница. Затова не ми се вярва, че тук, в Ландерно, ще избухне скандал.

— Колко сте прибързана, госпожо — каза строго председателят, — или вие навярно смятате, че съдът, който ще разгледа делото и ще издаде присъдата, може да се влияе от съображения, чужди на справедливостта?

— Събитията доказват обратното — каза хитро тя и погледна председателя и заместник-прокурора, които ѝ отвърнаха със студени погледи.

— Доизяснете се, госпожо — каза заместник-прокурорът. — Вие говорите така, като че ли ние не сме изпълнявали само дълга си.

— Не обръщайте внимание на думите ѝ — намеси се Камюзо.

— Но затова пък думите на председателя като че ли предрешиха изхода на един въпрос, който зависи от следствието — продължи тя, — а все още нито следствието е започнало, нито съдът се е произнесъл.

— Не се намираме в съдебната зала — отговори язвително заместник-прокурорът, — а и всички тези неща са ни известни.

— Но кралският прокурор все още не знае нищо — отвърна му с насмешка тя. — А той веднага ще се върне от Камарата на депутатите. И тъй като вие му причинихте доста неприятности, явно сам ще се заеме с делото.

Заместник-прокурорът смръщи гъстите си вежди и съзаклятниците видяха как върху челото му се изписва закъсняло разкаяние. Настъпи пълна тишина, в която се чуваше само шумът отхвърлянето и прибирането на картите. Принудени от хладното мълчание, съпрузите Камюзо излязоха и оставиха съучастниците да си поговорят на спокойствие.

— Камюзо — обърна се към него жена му, — ти май каза повече, отколкото трябваше. Защо им даде повод да те подозират, че не желаш да участвуваш в техните планове? Може да ти погодят някой номер.

— Какво могат да направят против мен? Тук аз съм единственият съдебен следовател.

— А нима не могат подло да те оклеветят и да предизвикат уволнението ти?

В този момент те се сблъскаха с Шеснел. Старият нотариус разпозна съдебния следовател и с прозорливостта на човек, врял и кипял в съдебните работи, разбра, че съдбата на семейство Д'Егриньон е в ръцете на този млад мъж.

— Ах, господине — извика Шеснел, — вие сте ни крайно необходим. Искам да ви кажа само две думи. Извинете ме, госпожо — обърна се той към съпругата на следователя и отведе мъжа ѝ настрана.

Госпожа Камюзо като изпечена конспираторка не свалеше поглед от дома на Дю Кроазие, за да прекъсне разговарящите, ако някой излезе оттам; но както тя с право си мислеше, враговете бяха заети с обсъждането на аргументите, които беше противопоставила на техния план.

Шеснел заведе следователя в сянката на стената и зашепна на ухото му:

— Ако вземете страната на семейство Д'Егриньон, вие ще имате подкрепата на херцогиня Дьо Мофриньоз, принц Дьо Кадинян, херцозите Дьо Наварен и Дьо Льононкур, на пазителя на кралския печат, канцлера и дори на краля. Току-що идвам от Париж; знаех всичко и побързах да уведомя двора. Ние разчитаме на вас и ще пазим пълна тайна. Но ако вие се окажете наш враг, аз още утре пак ще отида в Париж и ще подам до негово величество жалба против пристрастните и незаконни действия на местната съдебна власт, тъй като знам със сигурност, че някои нейни представители въпреки законите тази вечер са яли и пили у Дю Кроазие, на когото впрочем са и приятели.

Ако имаше необходимата власт, Шеснел би привлякъл по това дело и самия Господ-Бог; а сега той остави следователя, без да дочака отговора му, и хукна като млад елен към къщата на Дю Кроазие.

Принуден от настойчивостта на жена си, следователят повтори разговора си с Шеснел и беше обсипан от: „Е, нямах ли право?“, думи, които жените казват дори и тогава, когато грешат, макар и с по-малко нежен глас. След като се прибраха вкъщи, Камюзо призна превъзходството на жена си и голямото щастие да бъде неин мъж, признание, което беше предпоставка за една щастлива нощ на двамата съпрузи.

Шеснел видя групата на враговете си, които излизаха от Дю Кроазие и се уплаши да не би той вече да си е легнал; за нотариуса това би било равносилно на нещастие, защото обстоятелствата изискваха бързи действия.

— В името на краля, отворете! — извика той на прислужника, който затваряше външната врата.

Шеснел току-що се беше позовавал на краля пред дребния честолобив следовател и тази дума, все още запазена върху устните му, неволно се отрони от тях; той вече не знаеше какво говори; почти бълнуваше. Отвориха му и нотариусът влетя в преддверието като светкавица.

— Синко — обърна се той към слугата, — ще ти дам сто екю, ако събудиш госпожа Дю Кроазие и веднага ми я изпратиш тук. Кажи й каквото ти дойде на ума.

Но когато вратите на великолепия салон, в който нервно крачеше Дю Кроазие, се отвориха, Шеснел отново възвърна спокойствието и хладнокръвието си. Няколко мига двамата мъже се измерваха с поглед, в който се отразяваше цялата им двадесетгодишна омраза. Единият се готвеше да смачка под краката си рода Д'Егриньон, другият се беше хвърлил като лъв на помощ.

— Моите почитания, господине — обърна се Шеснел. — Подадохте ли вече молбата си?

— Да, господине.

— Кога?

— Вчера.

— Издаван ли е някакъв друг документ освен заповедта за арестуване?

— Предполагам, че не — отвърна Дю Кроазие.

— Дойдох да преговарям с вас.

— На делото е даден ход, следствието ще протече по установения ред и нищо не може да го спре.

— Да не говорим за това. Аз съм на вашите услуги... в краката ви.

И старият Шеснел падна на колене пред Дю Кроазие, протягайки умолително ръце.

— Какво ви трябва? Искате ли земите ни? Или замъка? Вземете всичко и оттеглете жалбата си. Оставете ни само живота и честта. Освен всичко, което ви предложих, ще стана ваш слуга и вие ще можете да разполагате с мен както пожелаете.

Дю Кроазие остави стареца на колене, а сам седна във фотьойла.

— Вие не сте отмъстителен, вие сте добър и не ни мразите толкова, че да не можем да се спогодим — молеше Шеснел. — От вас се иска съвсем малко и още на сутринта младежът ще е свободен.

— Целият град знае за арестуването му — отвърна Дю Кроазие, като се наслаждаваше на отмъщението си.

— Наистина това е голяма неприятност, но докато няма доказателства и съд, нещата все още могат да се оправят.

Дю Кроазие нещо съобразяваше и Шеснел, мислейки, че той вече е обхванат от алчността, се изпълни с вярата, че ще победи врага си чрез този могъщ двигател на човешките интереси. В тази решителна минута влезе госпожа Дю Кроазие.

— Елате, госпожо, помогнете ми да умилюстивя скъпия ви съпруг — каза Шеснел, все още на колене.

Силно изненаданата госпожа Дю Кроазие вдигна стареца. Шеснел ѝ обясни всичко. Когато благородната дъщеря на бившия управител на херцозите Д'Алансон разбра за какво се касае, тя обърна разплаканите си очи към Дю Кроазие.

— Ах, господине, и вие се колебаете? За Д'Егриньон, които са гордостта на нашата област? — простена тя.

— Не става дума за това! — извика Дю Кроазие, като се изправи и отново закричи нервно из стаята.

— А за какво?... — попита изненадано Шеснел.

— Господин Шеснел, става дума за Франция, за нашата страна и за нашия народ, става дума за това, че вече е крайно време вашите благородници да разберат, че има правосъдие и закони, буржоазия и дребни дворяни, които не само че не са по-лоши от тях, но и сега ги държат в ръцете си. Не може заради един заек да опустошаваш десет житни ниви, не може да позориш семействата, като съблазняваш бедните им дъщери, не може да презираш хора, които по нищо не ти отстъпват, и в продължение на десет години безнаказано да им се подиграваш, без тези обиди да се разраснат и да избухнат в лавина, а тази лавина вече пада, мачка и погребва господа благородниците. И вие искате да върнете стария режим и да скъсате обществения договор, хартата, където са написани правата ни...

— Има ли още? — попита Шеснел.

— Нима наш свещен дълг не е да отворим очите на народа? — извика Дю Кроазие. — Той сам ще разбере какви са нравствените устои на вашата партия, когато види, че и благородници седат наравно с кой да е Жак или Пиер на подсъдимата скамейка. Ще стане ясно, че обикновените честни хора струват повече от опозорените

благородници. Съдът е за всички. Аз съм защитник на народа и приятел на законите. Вие сами на два пъти ме приобщихте насилствено към този народ: първия път, когато ми отказахте ръката на госпожица Арманд, а след това, когато ме оставихте извън вашето избрано общество. Сега ще жънете това, което сте посели.

Тази реч изплаши много и Шеснел, и госпожа Дю Кроазие. Тя с ужас прозря истинския нрав на своя съпруг и видя в нова светлина не само миналото, но и бъдещето си. Изглеждаше, че никаква сила не може да сломи този колос, но Шеснел не отстъпи дори и пред невъзможното.

— Ах, господине! Няма ли да простите? Нима не сте християнин? — прошепна госпожа Дю Кроазие.

— Госпожо, аз прощавам така, както прощава и Господ — при определени условия.

— Кои са те? — запита Шеснел, комуто се стори, че отново проблясва лъч надежда.

— Наближават изборите и аз искам да получа всички гласове, с които разполагате.

— Ще ги имате — отвърна Шеснел.

— Искам — продължи Дю Кроазие — всяка вечер аз и жена ми да бъдем посрещани с искрена или с поне привидна любезност от господин маркиз Д'Егриньон и близките му.

— Не знам точно как ще се разбера с тях, но ще ви приемат.

— Искам една полица от четиристотин хиляди франка, базираща се на писмено споразумение по повод настоящото дело, за да мога винаги да ви държа в ръцете си.

— Съгласни сме — каза Шеснел, без да се издава, че носи в себе си стоте хиляди екю, — но тя да бъде дадена на трето лице и да се върне на семейство Д'Егриньон, след като спечелите изборите и след като сумата ви бъде изплатена.

— Не, само след сватбата на племенницата ми, госпожица Дювал, която един ден ще притежава четири милиона. При сключването на брачния договор аз и жена ми ще определим тази девойка за наша наследница; тя трябва да се омъжи за вашия граф.

— Никога! — възкликна Шеснел.

— Никога? — повтори Дю Кроазие, опиянен от собственото си могъщество. — Тогава, лека нощ.

„Колко съм глупав! — помисли си Шеснел. — Нищо не ми костваше да излъжа един такъв човек.“

Дю Кроазие излезе от стаята доволен, че се е отказал от всичко в името на потъпканата си гордост, след като се е подиграл с Шеснел и си е поиграл със съдбата на знатния род, който беше опората на аристокрацията в областта: беше много радостен и от факта, че Д'Егриньон вече не можеше да му се изплъзне. Той се качи в стаята си, оставяйки жена си и Шеснел сами. В опиянението си Дю Кроазие вярваше, че нищо не може да попречи на победата му, защото беше убеден, че стоте хиляди екю вече са прахосани и за да ги набави, семейство Д'Егриньон трябваше или да продаде, или да ипотекира имотите си; струваше му се, че съдебният процес е неизбежен. Делата при подобен род престъпления могат лесно да се уредят, когато присвоената сума бъде възстановена. Обикновено жертва на измамата стават богати хора, които не желаят да бъдат причината за опозоряването на някой непредпазлив човек. Но Дю Кроазие не искаше така лесно да се отказва от правата си. Заспивайки, той с радост си мислеше, че мечтите му ще се осъществят независимо дали чрез съда или чрез брака, и с удоволствие се вслушваше в гласа на Шеснел, който се оплакваше на госпожа Дю Кроазие.

Дълбоко набожна католичка роялистка и силно привързана към благородническите съсловия, госпожа Дю Кроазие напълно споделяше обичта на Шеснел към Д'Егриньон, а тези чисти чувства току-що бяха жестоко потъпкани. Преданата роялистка бе доловила през речта на своя съпруг крясъците на либералите, които, според мнението на духовния ѝ наставник, жадуваха унищожението на католицизма. За нея партията на левите олицетворяваше 1793 година с безредиците и ешафодите ѝ.

— Какво би казал чичо ви? Този свят човек сигурно ни слуша! — възкликна Шеснел.

Госпожа Дю Кроазие не отговори нищо, само две едри сълзи се търкулнаха по бузите ѝ.

— Веднъж вече станахте причина за смъртта на един нещастен младеж и потопахте във вечна скръб майка му — продължи Шеснел и виждайки колко точно попадат ударите му, беше готов, ако трябва, дори да разбие това сърце, но да спаси Виктюрниен. — Нима искате да погубите сега и госпожица Арманд, която и с една седмица няма да

преживее опозоряването на семейството си? Искате ли да погубите и нещастния Шеснел, вашия дългогодишен нотариус, който, още преди да бъде съставен обвинителният акт, ще убие младия граф в затвора и после сам ще сложи край на живота си, за да не попадне в ръцете на правосъдието по обвинение в убийство?

— Спрете, приятелю, спрете! Съгласна съм на всичко, за да се прекрати това дело, но сам видяхте, че аз едва преди няколко минути напълно опознах душата на господин Дю Кроазие... и, струва ми се, мога да ви доверя нещо... Изход няма!

— А ако все пак се открие? — запита Шеснел.

— Бих дала половината си живот, за да намерим изход от това положение — отвърна тя и привърши мисълта си с енергично кимане, с което сякаш подчертаваше колко голямо е желанието ѝ да успеят.

Подобно на първия консул^[4], който в битката при Маренго търпеше неуспехи до пет часа вечерта, а в шест часа изтръгна победата чрез отчаяната атака на Дезе и бясното нападение на Келерман, така и Шеснел откри възможност за краен успех сред униинето и разрухата. Човек трябва да е бил Шеснел, опитен нотариус, бивш домоуправител или писар у адвоката Сорбие-баща, трябва да е изпитал проблясъците на внезапното проникновение, което поражда отчаянието, за да стане велик поне колкото Наполеон или дори да го надмине: това вече не беше битката при Маренго, а при Ватерло и Шеснел, виждайки настъпващите прусаци, реши да ги победи.

— Госпожо, вие, която в течение на двадесет години доверявахте делата си само на мен, вие, която сте гордостта на буржоазията, така както Д'Егриньон са гордостта на аристокрацията в нашия департамент, знайте, че спасението на това семейство зависи единствено от вас. Отговорете ми: нима ще допуснете да бъдат опозорени прахът на вашия чичо, родът Д'Егриньон и нещастният Шеснел? Искате ли да причините смъртта на плачещата от скръб госпожица Арманд? Или искате да изкупите греховете си, да зарадвате дедите си — тези верни домоуправители на херцозите Д'Алансон — и да успокоите душата на прескъпия ни абат, който, ако можеше да излезе от гроба, сам би ви заповядал да сторите това, за което аз сега ви моля на колене.

— Какво е то? — извика госпожа Дю Кроазие.

— Ето въпросните сто хиляди екю — каза той и извади от джоба си банкнотите. — Вземете ги и всичко ще приключи.

— Ако се касае само за това — продължи тя — и ако не докарам някоя неприятност на мъжа си...

— Напротив, ще му направите голямо добро — каза Шеснел. — С цената на едно леко разочарование тук, на земята, вие ще го спасите от вечните мъки на ада.

— А няма ли да бъде злепоставен? — попита съпругата, гледайки Шеснел.

В този поглед Шеснел прочете до дъно мислите, които вълнуваха душата на нещастната жена. Госпожа Дю Кроазие се колебаеше между две религии — между заповедите на църквата за съпружеската вярност и между предаността си към самата църква и към престола; виждаше, че мъжът ѝ заслужава порицание, но не смееше да го порицае; искаше да спаси Д'Егриньон, но и не можеше да престъпи интересите на мъжа си.

— Не — отвърна Шеснел, — вашият дългогодишен нотариус ви се заклева за това в светото евангелие...

Шеснел вече можеше да предложи на семейство Д'Егриньон само вечното спасение на душата си и той пожертвува това спасение, като се обвърза с ужасна измама; друг избор нямаше — трябваше или да излъже госпожа Дю Кроазие, или да загине. И той веднага състави и продиктува на госпожа Дю Кроазие една разписка, върху която сложи с пет дни по-раншна дата от тази, на която бе издаден съдбоносният чек; нотариусът си спомни, че именно през тези дни Дю Кроазие отсъствуваше, тъй като беше заминал да се разпореди за някои неща в имотите на жена си.

— Закълнете ми се — каза Шеснел, след като госпожа Дю Кроазие взе парите, а той — документа — да потвърдите пред следователя, че сте получили тази сума в посочения на разписката ден.

— Но това е лъжа!

— Само на пръв поглед — допълни Шеснел.

— Не мога да го направя, без да съм се посъветвала с духовния си наставник абат Кутюрие.

— Добре — съгласи се Шеснел, — но в това дело се ръководете единствено от неговите напътствия.

— Обещавам ви.

— Ще върнете парите на господин Дю Кроазие едва след като сте дали показанията си пред следователя.

— Добре — каза тя, — нека Господ ме подкрепи, когато се явя в човешкия съд, за да поддържам тази лъжа!

Шеснел целуна ръката на госпожа Дю Кроазие и застина във величествена поза; в този момент той приличаше на един от пророците, рисувани от Рафаел във Ватикана.

— Душата на чичо ви е изпълнена с радост и вие получихте веќе веќе опрощение за греха, който сторихте, като се омъжихте за враг на трона и на олтара.

Тези думи произведеха голямо впечатление върху боязливата душа на госпожа Дю Кроазие. Шеснел реши веднага да се сдобие и с подкрепата на абат Кутюрие — духовния наставник на госпожа Дю Кроазие. Нотариусът, добре знаеше колко упорство влагат набожните люде, за да спечелят борбата, която са повели за възтържествуване на идеите си, и затова, веднъж решил да включи колкото се може по-бързо на своя страна в тази битка и църквата, той отиде в Двореца Д'Егриньон, събуди госпожица Арманд, разказа й случилото се през нощта и я прати веднага в епископството, за да привлече прелата на полесражението.

„Господи, ти трябва да спасиш рода Д'Егриньон — мислеше си Шеснел, докато бавно се прибираше към дома си. — Сега ще се разгори истинска съдебна битка. Ние ще имаме работа с хора, които се ръководят от користни чувства и интереси, и бихме могли да получим всичко от тях. Дю Кроазие се възползува от отсъствието на кралския прокурор, който ни е верен приятел, но който след откриването на заседанията в камарата трябваше да отиде в Париж. Как ли са привлекли заместник-прокурора, който предаде жалбата в съда, без да се допита до началника си? Утре ще трябва да разбуля тази тайна, да проуча почвата и ако евентуално открия нишките на заговора, да замина за Париж и чрез ръката на госпожа Дю Мофриньоз да намеса в това дело и някои всемогъщи личности.“

Такива бяха мислите на закаления в съдебните битки старец и той съвсем трезво оценяваше положението. Тази вечер Шеснел си легна полумъртъв от преживените вълнения и от умората. Преди да заспи обаче, той отново прехвърли под изпитателния си поглед членовете на съда, за да разбере тайните намерения и амбициите им,

да прецени как може да им се въздействува и какви са шансовете му в тази борба. Ако предадем в съкратен вид щателния оглед, който извърши Шеснел върху съвестта на набелязаните от него хора, бихме могли да предложим на читателя едно описание на провинциалните съдилища.

---

[1] Балзак има предвид смъртта на Атаназ Грансон от „Старата мома“. ↑

[2] *Херцог Д’Ангиен* (1772–1804) — член на кралската фамилия на Бурбоните. Осъден от Наполеон I на смърт по обвинение в държавна измама. ↑

[3] Адвокатът Дюпен е бил либерал, а Берие — монархист. ↑

[4] След държавния преврат на 9 ноември 1799 година властта във Франция преминала в ръцете на трима консули, като първи консул е бил Наполеон Бонапарт. ↑

ШЕСТА ГЛАВА

ПРОВИНЦИАЛНИЯТ СЪД

Съдиите и прокурорите, които са принудени да започнат кариерата си в провинцията, където е пълно с техни амбициозни колеги, отначало се стремят към Париж, мечтаят да блеснат върху широката сцена, на която се поставят важни политически процеси и където съдът е свързан с животрептящите интереси на обществото. Но в този правен рай попадат малцина избраници и останалите девет десети от юристите рано или късно се устройват завинаги в провинцията. Затова във всеки провинциален трибунал или съд съществуват два ясно разграничени типа чиновници: едните с убити мечти — те вече чувствуват доволство от прекомерното внимание, с което ги обграждат в провинцията, и се оставят да бъдат приспани от спокойния живот; другите са надарените млади хора, у които желанието да се издигнат все още не е охладено от никакви разочарования, жаждата за успех постоянно ги подтиква и ги довежда до фанатична крайност при изпълнение на задълженията им.

В онези времена роялизмът зовеше младите юристи на борба с враговете на Бурбоните. Дори и най-посредственият помощник-прокурор мечтаеше да произнася обвинителни речи и с цялата си душа копнееше за един от тези политически процеси, които изваждаха на показ способностите, привличаха вниманието на министерството и донасяха повишенията. Кой от прокуратурата не завиждаше на съда, в чиято област се разкриеше бонапартистки заговор? Кой не жадуваше да разобличи някой Карон или Бертон^[1] или да предотврати подготвящ се бунт? Тези хора с жарки амбиции, подклаждани от непрестанната борба между партиите и опиращи се на държавния интерес и на необходимостта да бъде въведен монархизмът във Франция, бяха съобразителни, предвидливи и проницателни; те старателно изпълняваха полицейските си задължения, шпионираха народа и го тласкаха обратно в пътя на покорството, от който той не биваше да се отклонява. Тогавашното правосъдие, доведено до фанатизъм от вярата

си в монархията, поправяше грешките на старите парламенти^[2] и действуваше в един може би прекалено показан съюз с църквата. В ония дни правосъдието беше по-скоро старателно, отколкото умело и грешеше много по-малко от макиавелизъм, отколкото поради искреността на възгледите си, които бяха в разрез с общите интереси на отечеството, защото се опитваха да го предпазят от бъдещи революции. Но в своята цялост правосъдието съдържаше изключително много буржоазни елементи и беше съвсем достъпно за низките сметчици на либералите, така че рано или късно щеше да стане конституционно и щеше да вземе страната на буржоазията, когато удареше часът на борбата. Също като администрацията и този огромен организъм беше дълбоко проникнат от лицемерието или, по-точно казано, от духа на подражанието, който винаги е карал Франция да имитира двора и да го заблуждава по този начин със съвсем невинен вид.

Тези два типа юристи съществуваша и в съда, в който щеше да се решава съдбата на младия Д'Егриньон. Председателят Дю Ронсьоре и един стар съдия на име Блонде представяха примирилите се и заседнали в провинцията служители. В групата на младите и амбициозните влизаха съдебният следовател господин Камюзо и господин Мишю, който благодарение на покровителството на рода Сен-Синь беше назначен за помощник-съдия, но още при първа възможност щеше да влезе в състава на някой парижки съд.

Председателят на съда Дю Ронсьоре беше защитен срещу уволнение от закона за несменяемост на съдиите; той смяташе, че не е приет с полагащото му се уважение от аристокрацията и беше взел страната на буржоазията, като прикриваше своето разочарование под маската на независимостта, без все още да подозира, че възгледите му го осъждаха да си остане председател на съд до края на живота. Тръгнал веднъж по този път, той беше принуден от логиката на нещата да свърже надеждите си за издигане с победата на Дю Кроазие и на левицата. Нито в префектурата, нито в съда обичаха Дю Ронсьоре. Тъй като беше принуден да живее в разбирателство с властта, той изглеждаше подозрителен в очите на „левите“. Така председателят на съда не принадлежеше към никоя партия. Заставен да отстъпи кандидатурата си за изборите в полза на Дю Кроазие, той вече нямаше никакво влияние и играеше само второстепенна роля. Фалшът на

неговото положение се отразяваше и върху характера му — Дю Ронсьоре беше станал злобен и сърдит. Изморен от двойствената си политика, той тайно беше решил да застане начело на либералната партия и по такъв начин да надделее над Дю Кроазие. Позицията му в делото на граф Д'Егриньон беше неговата първа стъпка в това начинание. Дю Ронсьоре вече изцяло олицетворяваше буржоазията, която, изхождайки от дребните си страсти, пречеше на големите национални интереси; тя беше неустойчива в политиката, днеска е за, а утре — против властта; проваляше всичко и не спасяваше нищо; отчайваше се от злините, които правеше, но упорито продължаваше да ги върши; не желаше да признае нищожеството си; едновременно беше и скромна, и надменна; изискваше от народа това покорство, което сама отказваше на кралската власт; всички прояви на превъзходство над нея я тревожеха и се стремеше да принизи талантите до собственото си ниво, като че ли величието можеше да се съпостави с дребнавостта и като че ли властта можеше да съществува без силата.

Председателят на съда беше слаб и висок човек с полегатото чело, редки кестеняви коси, пъстри очи, покрито с червени петна лице и присвити устни. В глухия му глас се долавяше задъхването на астматика. Имаше за жена едно огромно, величествено и вече поотпуснато създание, което се захласваше по най-нелепите приумици на модата и непрекъснато се труфеше. Председателшата си придаваше вид на кралица, носеше дрехи в крещящи цветове и когато отиваше на бал, винаги украсяваше главата си с един от онези толкова скъпи на англичанките тюрбани, които се ползват с огромна популярност в провинцията. Двамата имаха четири-пет хиляди франка рента и със заплатата на председателя получаваха общо дванадесет хиляди франка годишно. Въпреки алчността си съпрузите имаха веднъж седмично приеман ден, с който се опитваха да удовлетворят суетността си. Верни на утвърдените порядки в градчето, в което Дю Кроазие вече въвеждаше съвременния разкош, семейство Дю Ронсьоре не беше извършвало след сватбата си никакви промени в жилището и продължаваше да живее в старата къща, която беше собственост на съпругата. Тази къща, която бе обърнала едната си фасада към двора, а другата — към малка градинка, предлагаше на минувачите от улицата една сива стена с триъгълен завършек под покрива; върху нея от всеки

етаж надничаше по един прозорец. Дворът и градината бяха оградени от висок зид, по дължината на който в градината се простираше алея с кестени, а в двора — различни пристройки. Откъм улицата градината беше обградена с остаряла, вече проядена от ръждата решетка, а голямата врата, която водеше към двора, беше притисната между две стени и един огромен навес. Подобен навес се издигаше и над парадния вход. Там беше мрачно, задушно и миришеше на застоял въздух. В стената, която отделяше двора от съседните, бяха направени няколко отвора с решетки и те приличаха на затворническите прозорци. Цветята като че не желяеха да растат в квадратните лехи на градината, в която през желязната решетка можеше да се види всичко от улицата. В приземния етаж на сградата въвеждаше едно обширно преддверие с изглед към градината; през него се влизаше в салона, който имаше стъклена врата, водеща към градината, и един от прозорците му гледаше към улицата. Трапезарията, която беше равна по големина на салона, се намираще от другата страна на преддверието. Тези три помещения напълно съответствуваха на меланхолията, която цареше тук. Таваните бяха обковани с тежки изрисувани греди, украсени по средата с мършави ромбчета от изрязани розетки и отблъскваха погледа. Създадените в крещящи тонове рисунки вече бяха остарели и опушени. Салонът, украсен с дълги копринени червени пердета, на места прогорени от слънцето, беше обзаведен с бяла мека мебел, покрита с протъркана дамаска. Над камината висеше стенен часовник от времето на Луи XV^[3], заобиколен от причудливи свещници с жълти свещи, които се палеха само в дните, когато председателщата смъкваше зеления калъф от украсения с кристални висулки стар полилей. Три маси за игра на карти с протрито зелено сукно и една масичка за табла бяха напълно достатъчни за развлеченията на гостите, които госпожа Дю Ронсьоре черпеше с ябълкова ракия, кифлички, кестени, подсладена вода и домашно приготвен бадемов сироп. А от известно време беше започнала да им поднася чай с отвратителни сладкиши. Всеки три месеца семейство Дю Ронсьоре даваше голям обяд, състоящ се от три основни ястия, за които разтръбяваха из целия град, и винаги го поднасяха в отвратителни съдове, но самата храна беше приготвена с това майсторство, което е присъщо само на провинциалната кухня. Достойното дори и за Гаргантюа^[4] пиршество продължаваше шест

часа. Чрез разточителното изобилие, на което са способни само скъперниците, председателят на съда се опитваше да се пребори с изискаността на Дю Кроазие.

И така, животът, който водеше Дю Ронсьоре, напълно съответствуваше на характера му и на привидното му благополучие. Той се отегчаваше в дома си, без сам да знае защо, но не смееше да прави разходи, за да промени положението на нещата, тъй като беше щастлив, че може да заделя всяка година по седем-осем хиляди франка, с които се надяваше да обезпечи напълно сина си Фабиен, който не пожела да стане нито съдия, нито адвокат, нито чиновник и чието безделие го отчайваше. В бъдещите планове за сина си Дю Ронсьоре си съперничеше със своя заместник-председател, стария съдия господин Блонде, който отдавна беше сватосал сина си със семейство Бландюро. Тези богати търговци на платове имаха една-единствена дъщеря, за която председателят на съда се надяваше да ожени Фабиен. Тъй като бракът на Жозеф Блонде изцяло зависеше от назначението му за помощник-съдия, една длъжност, която старият съдия се надяваше да запази за сина си, като подаде своята оставка, председателят Дю Ронсьоре тихомълком пречеше на съдията и тайно подработваше семейство Бландюро и ако не беше делото на граф Д'Егриньон, баща и син Блонде сигурно отдавна щяха да бъдат изместени от коварния председател, чието богатство беше много по-голямо от това на съперниците му.

Съдията Блонде — жертвата на този провинциален Макиавели, беше една от онези колоритни личности, които са погребани в провинцията като дребни монети в гробница; по онова време той навлизаше в шестдесет и седмата си година, но се чувствуваше много добре за възрастта си; беше висок на ръст, а здравият му вид навяваше спомена за свещениците от доброто старо време. Характерното му лице, белязано с хилядите дупчици на вариолата, която бе придала на носа му формата на свредел, беше изцяло покрито с руменина и се оживяваше както от двете бързи и винаги иронични очички, така и от подигравателната усмивчица върху виолетовите му устни. Адвокат още от преди Революцията, той беше избран за обществен обвинител, но се оказа, че е най-мекосърдечният сред хората, които изпълняваха тази страшна длъжност. Добрякът Блонде, така го наричаше целият град, смекчи революционните закони, като се съгласяваше с всичко и

не предприемаше нищо. Принуден да арестува няколко благородници, той така бавно водеше следствието им, че те дочакаха девети термидор^[5]; в това начинание той вложи много ловкост и тя му донесе всеобщо възхищение. Разбира се, добрякът Блонде вече отдавна трябваше да е станал председател на някой съд, но по време на съдебните реорганизации той беше отстранен от Наполеон, чието предубеждение към републиканците пролича дори и в най-дребните факти от управлението му. Забележката, че е бивш обществен обвинител, написана в полето срещу името на Блонде, накара императора да попита Камбасерес^[6] няма ли някоя подходяща издънка от старо парламентарно семейство, която би могла да заеме това място. Тогава бе назван Дю Ронсьоре, чийто баща е бил съветник в парламента. Въпреки нежеланието на императора главният канцлер, изхождайки от нуждите на правосъдието, остави Блонде съдия, като обясни, че бившият адвокат е един от най-добрите юристи във Франция.

Талантът на съдия, както и великолепното познаване на старото, а по-късно и на новото законодателство щяха да го издигнат много високо, но господин Блонде, подобно на доста велики умове, дълбоко презираше правните си познания и почти изцяло се беше отдал на едно друго занимание, съвсем отдалечено от професията му, за което пазеше опита, времето и силите си. Добрякът страстно обичаше градинарството; поддържаше връзки с най-известните познавачи в тази област; имаше амбицията да открие нови видове; интересуваше се от новостите в ботаниката и, с две думи, живееше изключително в света на цветята. Като всички цветари и той си имаше едно предпочитано пред останалите растение и неговият любимец беше *Pelargonium*^[7]. По тази причина съдът, процесите и ежедневието оставаха на заден план пред чудния и изпълнен с вълнение живот, който водеше старецът, влюбвайки се все по-силно и по-силно в своите невинни ханъми. Грижите към цветята и градинарските навици буквално бяха приковали Блонде към оранжерията му. Ако не беше тази страст, той можеше да стане депутат по време на Империята и щеше да блесне в Законодателното събрание. Женитбата беше втората причина за безличния му живот. На четиридесет години той има неблагоприятното да се ожени за една осемнадесетгодишна девойка, която след първата година от брака им роди син, когото нарекоха

Жозеф. След три години госпожа Блонде, станала вече най-красивата жена в града, вдъхна в сърцето на префекта на департамента страст, която беше прекъсната едва от смъртта ѝ. Тя роди второ момче, Емил, за което целият град, в това число и Блонде, знаеше, че е от префекта. Госпожа Блонде лесно би могла да разпали амбициите на съпруга си и да го откъсне от цветята, но тя поощряваше увлечението на стария съдия към ботаниката, защото не желаше да напусне града, така както и префектът не пожела да смени префектурата си, докато неговата възлюбена беше още жива.

Неспособен на тази възраст да воюва с младата си жена, съдебният служител се утеши с оранжерията си и нае една много красива прислужничка, която се грижеше за постоянно променящите се красавци в харема му. И докато съдията пресаждаше, разсаждаше, поливаше, присаждаше, превиваше, подреждаше и разместваше цветята си, госпожа Блонде харчеше парите му за модни тоалети, с които блестеше в салоните на префектурата; само едно-единствено нещо — обучението на Емил, който естествено също беше част от страстта ѝ, можеше да я изтръгне от грижите по силното ѝ увлечение, за което градчето най-накрая започна да ѝ се възхищава. Това родено от любовта дете беше толкова красиво и умно, колкото беше глупав и грозен Жозеф. Но старият съдия, заслепен от бащината си любов, обичаше Жозеф със същата сила, с която жена му боготвореше Емил. В продължение на цели дванадесет години господин Блонде остана напълно примирен; затваряше си очите пред любовта на жена си и запазваше благороден и достоен вид, подобно на аристократите от осемнадесети век; но както у всички спокойни хора, така и неговата душа таеше дълбока омраза към втория му син. През 1818 година, след смъртта на жена си, той изгони натрапеното му дете и го изпрати да учи право в Париж, като му даваше само сто и двадесет франка годишно; никакви молби не бяха в състояние да го накарат да прибави дори и петак към тази сума. Ако не беше подкрепата на истинския му баща, Емил Блонде щеше да загине.

Къщата на съдията минава за една от най-хубавите в града. Тя е разположена почти срещу префектурата и пред лицевата фасада на жилището, откъм главната улица, се намира чистичък двор, който е отделен от пътя със стара желязна решетка, поддържана от две тухлени колони. Между всяка една от тези колони и съседните къщи са

сложени две други решетки, които се издигат върху тухлена стеничка, висока около половин човешки бой. Дворът, широк двадесет и дълъг четиридесет метра, е разделен на две огромни цветни лехи от една тухлена пътечка, водеща от оградата до вратата на къщата. Тези две лехи, които целогодишно се поддържат с голямо старание, през всички сезони будят възхищението на минувачите с величествените си букети. От тези две цветни грамади се промъкват увивни растения и се сплитат по стените на съседните къщи като великолепни завеси. Колоните са обвити с орлови нокти и са украсени с две саксии, в които вече привикнали с новия климат кактуси показват пред удивените погледи на непосветените чудовищните си настръхнали листа с бодлива защита, които изглеждат като че ли са причинени от някоя ботаническа болест. Тухлената къща, чиито прозорци са украсени с дъговидни, също тухлени сводове, има съвсем обикновена фасада, която се освежава единствено от боядисаните в яркозелено щори. През стъклената входна врата и дългия коридор, който завършва с друга стъклена врата, може да се види централната алея на голямата близо два арпана градина. Алеите в тази градина могат да се зърнат понякога и през прозорците на салона и трапезарията, които са разположени също като прозорците на коридора — един срещу друг. За два века тухлите на стената откъм улицата бяха придобили цвета на ръжда и на мъх, примесен със зеленикави тонове, които хармонично се съчетават със свежестта на буйните лехи и на храстите. Нямаше случай пътник да е минал през града и да не е харесал тази къща, изящно обвита с цветя, мъх и зеленина чак до покрива, който беше украсен с два глинени гълъба.

Освен старата къща, запазена в непроменен вид от един век насам, съдията притежаваше и земи, които му носеха около четири хиляди ливри годишна рента. Отмъщението му, впрочем на съвсем законна основа, се състоеше в това да остави къщата, земите и положението си на своя син Жозеф; целият град знаеше за тези негови намерения. Според завещанието, което бе съставил в полза на този си син, Жозеф получаваше всичко, което законът позволява да бъде унаследено от единия син в ущърб на другия. Освен това добрякът вече петнадесет години събираше парите, с които слабоумният трябваше да заплати на брат си Емил дела, който не можеха да му отнемат.

Изпъден от бащиния си дом, Емил Блонде успя да си извоюва в Париж доста високо положение; но по-скоро в престижно, отколкото в практическо отношение. Мързелът, инертността и нехайството му бяха обезсърчили неговия истински баща, който бе уволнен при една от честите за Реставрацията правителствени смени и умря почти разорен и вече съвсем разколебан в бъдещето на инак надареното от природата с блестящи способности момче. Поддържаше го единствено дружбата му с една от госпожиците Дьо Тревил, която се омъжи за граф Монкорне; Емил Блонде я познаваше още от преди женитбата ѝ. Семейство Дьо Тревил се беше завърнало от емиграция, докато майка му беше още жива. Госпожа Блонде се родеше с тях по силата на някакви съвсем далечни връзки, но те бяха напълно достатъчни, за да им представи Емил. Бедната жена предчувствуваше бъдещата сирашка участ на сина си, от тези мисли смъртта ѝ се струваше двойно пострашна и затова му търсеше покровители. Тя успя да свърже Емил с най-голямата от госпожиците Дьо Тревил, която го обикна много, но не можеше да се омъжи за него. Тяхната връзка много напомняше тази на Павел и Виржиния. Госпожа Блонде се опита да заздравя взаимната им привързаност, която можеше да отmine, както обикновено става с това напълно детско по същността си преживяване, което е само предвкусване на истинската любов, и посочи на сина си подкрепата, която той можеше да намери у Дьо Тревил. Когато в предсмъртните си часове госпожа Блонде научи за женитбата на госпожица Дьо Тревил с генерал Монкорне, тя отиде при нея с горещата молба да не изоставя Емил и да го покровителства в парижкото общество, в което щеше да блести благодарение богатството на генерала. За свое щастие Емил успя да се издигне сам. Едва двадесетгодишен, той навлезе в литературния живот вече като признат майстор. Успехът му не бе помалък и в отбраното общество, където го беше въвел баща му, докато все още можеше в началото да издържа разточителния живот на младежа. Тази именно бърза слава и прекрасната външност на Емил укрепиха дружбата му с графинята. Навярно госпожа Монкорне, в чиито вени течеше руска кръв, тъй като майка ѝ беше дъщеря на княгиня Шербелова, щеше да презре приятеля си от детинство, ако той беше беден и трябваше да се бори с цялата си сила срещу трудностите в парижкия и литературния свят, но когато бурният живот на Емил вдигна шум, тяхната привързаност стана нерушима и от двете страни.

Понастоящем Блонде, когото младият Д'Егриньон беше срещнал на първата си вечеря в Париж, минаваше за едно от светилата на журналистиката. Превъзходството му беше признато и в политическите среди, от което репутацията му се повдигна. Старият Блонде беше в пълно неведение относно правата, на които се радваше пресата при парламентарното правителство, и тъй като никой не се осмеляваше да му говори за Емил, за когото той впрочем не искаше и да чуе, съдията все още не знаеше нищо нито за прокълнатия си син, нито за влиятелността му.

Праволинейността на съдията можеше да се сравни само със страстта му към цветята; неговите божества бяха Правото и Ботаниката. Блонде посрещаше вкъщи тъжителите, изслушваше ги, разговаряше с тях, показваше им цветята; приемаше от посетителите редки семена; но на съдийския стол се превръщаше в най-безпристрастния съдия на света. Принципите му бяха толкова добре известни, че тъжителите идваха при него само да представят документи, които биха хвърлили светлина върху делото им, и никога не се опитваха да го мамят. С вещината, познанията и нехайството си към своите безспорни дарби той беше така необходим на Дю Ронсьоре, че ако не бяха брачните интереси, председателят на съда щеше да попречи тайно и с всички възможни средства на молбата на стария съдия в полза на Жозеф; ако опитният старец напуснеше съда, Дю Ронсьоре нямаше да е в състояние да формулира и да произнесе сам нито една присъда. Добрякът Блонде изобщо не подозираше, че Емил може да изпълни желанието му само за няколко часа. Простотата на неговия живот беше достойна за герой на Плутарх. Вечер преглеждаше делата, сутрин се грижеше за цветята си, а през деня съдеше. Някогашната хубава прислужница, вече презряла и набръчкана като великденска ябълка, поддържаше къщата, като се ръководеше от принципите на строгата пестеливост. Госпожица Кадо нито за миг не се разделяше с ключовете от долапите и килера; тя беше неуморима, ходеше лично на пазар, почистваше къщата, готвеше и никога не пропускаше сутрешната литургия. За да се добие представа за живота в това домакинство, достатъчно е да споменем, че бащата и синът ядяха само полуизгнили плодове, тъй като госпожица Кадо обикновено поднасяше за десерт най-омекналите, че вкусът на пресния хляб им беше непознат и че в този дом се спазваха всички пости, които

изискваше църквата. Градинарят получаваше храната си на дажби като войник и винаги беше зорко следен от тази стара Валиде^[8], която толкова много почитаха, че си беше извоювала място и на господарската трапеза; така по време на ядене тя сновеше непрекъснато между столовата и кухнята.

Родителите на госпожица Бландюро бяха решили, че сватбата на наследницата им с Жозеф Блонде ще стане едва след назначението на злочестия адвокат за помощник-съдия. В желанието си да направи своя син годен за тази длъжност старият Блонде се потеше над неговото учение и неуморно му тъпчеше главата с уроци, от които Жозеф трябваше да усвои някои основни положения. Обикновено синът прекарваше вечерите си в дома на своята бъдеща съпруга, където скоро след завръщането си от Париж беше приет и Фабиен дю Ронсьоре, без това ни най-малко да събуди подозренията нито на младия, нито на стария Блонде.

Принципите на пестеливостта, които царуваха в тяхното домакинство, измерено с точност, достойна за картината „Човекът, който претегля златото“ на Герард Доу^[9], бяха така утвърдени, че не се купуваше нито грам сол в повече от необходимото и не се изпускате нито една изгода; все пак тези принципи бяха нарушавани за нуждите по оранжерията и на цветарството. „Господинът ще се побърка с тази градина“ — казваше госпожица Кадо, без обаче да окачествява и сляпата му любов към Жозеф като лудост; тя също споделяше предпочитанията на бащата към това дете; глезеше го, кърпиеше му чорапите и много ѝ се искаше разходите по цветарството да бъдат отделяни само за него. Един-единствен градинар поддържаше във великолепно състояние градината, чиито алеи, разположени сред пищни лехи с най-редки растения, бяха посипани с речен пясък, който постоянно се изравняваше. Тук всички ухания и цветове, гущерите по стените, хилядите оставени под слънцето саксийки, най-различните градинарски принадлежности, мотичките и копачките, с две думи, всички тези невинни сечива и техните красиви рожби свидетелствуваха за прелестната страст на Блонде. В края на цветарника съдията бе разположил върху стъпала пет-шест хиляди саксии с мушкато в широк, амфитеатрален цветен блок, който беше така известно великолепието си, че хората от града и околностите идваха да му се любуват по време на цъфтеж. Дори императрица

Мари-Луиз при едно свое минаване през града беше удостоила с посещението си чудната оранжерия; гледката така я впечатли, че тя сподели това с Наполеон и императорът присъди орден на стария съдия. Тъй като ученият цветар не посещаваше никого освен семейство Бландюро, той изобщо не знаеше за скритите ходове на председателя на съда. Тези, които бяха прозрели намеренията на Дю Ронсьоре, прекалено много се бояха от него, за да предупредят простодушните Блонде.

Що се отнася до Мишю, младежът със силните протекции отдаваше много по-голямо значение на успеха си сред жените от възможно най-отбраното общество, в което бе приет благодарение препоръките на семейство Дьо Сен-Синь, отколкото на крайно простите както във всеки провинциален съд дела. Получаваше около дванадесет хиляди ливри годишна рента; майките му се умилкваха и той се беше впуснал в света на удоволствията. Заседаваше по задължение; така както се учат и уроците в колежа; винаги се съгласяваше и на всичко отвърщаше с „да, уважаеми господин председателю на съда“. Но под това привидно безразличие се криеше превъзхождащият ум на човек, учил в Париж и вече отличил се като заместник-прокурор. Свикнал да подхожда към всички проблеми от широтата на знанията си, той бързо се справяше с това, което отнемаше много време на опитния Блонде и на председателя на съда, като често им помагаше да разрешат някои заплетени въпроси. Когато имаха по-особени случаи, председателят и заместникът му обикновено се допитваха до помощник-съдията; възлагаха му най-трудните решения и винаги се удивляваха от бързината, с която той изпълняваше задълженията си, в които дори и старият Блонде не можеше да открие никакви пропуски. Млад и богат, покровителствуван от представители на най-злостичната аристокрация, помощник-съдията живееше извън провинциалните сплетни и дребнавости. Участвуваше във всички веселби и разходки, лудуваше с девойките, ухажваше майките, танцуваше по баловете и когато играеше на карти, залагаше на едро. С две думи, той блестящо играеше ролята си на елегантен и винаги в крак с модата съдебен служител, без това обаче да е в разрез със заеманата от него длъжност, за която умееше да напомни, когато и комуто бе нужно. Всички го харесваха заради непринудеността, с която възприе провинциалните

нрави, без да си позволи да ги критикува. И затова хората се стараеха да направят по-поносимо времетраенето на неговото заточение.

Кралският прокурор — един изключително талантлив юрист, но отдал се на висшата политика, всявате уважение и страх у председателя на съда. Ако не беше неговото отсъствие от града, делото на Виктюрниен нямаше да се състои. Познанията и опитът му в съдебната практика щяха да предотвратят процеса. Председателят на съда и Дю Кроазие се възползуваха от участието му в Камарата на депутатите, където той беше един от най-способните правителствени оратори, за да приведат в изпълнение зловещите си планове; те с известно основание се надяваха, че след като веднъж делото е започнало и новината е разгласена, вече трудно могат да се вземат някакви спасителни мерки. И наистина, по това време в нито един съд прокурорът не би приел без обстойно запознаване с фактите, а може би и без доклад до главния прокурор една жалба за измама, подадена срещу първородния син на някой от най-знатните родове в кралството. В подобни случаи правосъдието в съюз с властта би намерило хиляди начини за спогодба, само и само да не бъде даден ход на жалбата, която спокойно би пратила един непредпазлив младеж в каторгата. Навярно по същия начин би се процедираше и когато се касае за едно почтено либерално семейство, стига то да не е било отявлен враг на престола и на олтара. Поради тези причини Дю Кроазие щеше да е принуден да положи големи усилия, за да бъде приета жалбата му и да бъде арестуван младият граф. Ето какво направиха председателят на съда и Дю Кроазие, за да постигнат бързо целта си.

Господин Соваже, млад адвокат и роялист по убеждение, достигнал в правната йерархия до длъжността първи заместник-прокурор главно поради лакейското си държание пред повисшестоящите, властвуваше в прокуратурата поради отсъствието на своя началник. Сега само от него зависеше да се даде ход на жалбата на Дю Кроазие и да започне следствието по нея. Соваже — личност съвсем незабележима и без всякакво богатство, преживяваше единствено от заплатата си. Властта напълно разчиташе на него, защото той изцяло зависеше от службата си. Но председателят на съда се възползува именно от това обстоятелство. Едва-що фалшивият чек беше попаднал в ръцете на Дю Кроазие и още същата вечер председателшата Дю Ронсьоре, подготвена от мъжа си, проведе с

господин Соваже дълъг разговор, обяснявайки му колко несигурна е службата в прокуратурата — една правителствена прищявка или само една грешка можеха да погубят бъдещето на човека.

— Ако сте съвестен служител и вземете решение, което е в разрез с намеренията на властта дори и когато тя греша, вие сте загубен. Но бихте могли — продължи тя — да се възползвате от положението си и да сключите изгоден брак, който ще ви предпази от лошата съдба, като ви донесе голямо богатство, чрез което ще можете да заемете съдийска длъжност. Моментът е подходящ. Господин Дю Кроазие никога няма да има деца, всички знаят защо; а богатството, неговото и на жена му, ще бъде унаследено от племенницата му госпожица Дювал. Господин Дювал е много богат и притежава железарска фабрика, а все още живият му баща е състоятелен човек. Баща и син имат общо един милион и те ще го удвоят с помощта на Дю Кроазие, който вече се свърза с крупните парижки банкери и индустриалци. Естествено, господин и госпожа Дювал младши, имайки предвид сливането на двете богатства, ще се съгласят да дадат дъщеря си за съпруга на човека, избран от чичо й Дю Кроазие, още повече че при подписването на брачния договор тази девойка ще наследи и леля си, която няма никакви роднини. Вие добре познавате омразата на Дю Кроазие към рода Д'Егриньон; направете му една услуга: застанете на негова страна, приемете жалбата за измама, която той ще подаде срещу младия Д'Егриньон и веднага, без да се допитвате до кралския прокурор, започнете следствието срещу графа. После молете Бога да бъдете уволнен от министъра за безпристрастно изпълнение на задълженията си въпреки намеренията на властта и вашето щастие е подсигурано! Ще притежавате очарователна жена и тридесет хиляди ливри годишна рента като зестра, без да смятаме четирите милиона, които ще ви се съберат след десетина години.

Заместник-прокурорът беше спечелен само за две вечери.

Председателят на съда и господин Соваже държаха това дело в тайна от стария Блонде, от помощник-съдията и от втория заместник-прокурор. Уверен, че при наличието на достатъчно улики старият съдия ще остане безпристрастен, председателят на съда вярваше, че си е осигурил мнозинство дори и без да смята Камюзо. Но всичките му планове рухнаха поради неочакваната измяна на съдебния следовател. Председателят се надяваше, че делото ще бъде предадено в съда, преди

кралският прокурор да е узнал за това. Но дали Камюзо или вторият заместник-прокурор нямаше да го предизвестят?

---

[1] *Карон и Бертон* — заговорници карбонари, разстреляни през 1822 година. ↑

[2] До буржоазната революция от 1789–1794 година парламенти са се наричали учрежденията, съставени от представители на трите съсловия; те са изпълнявали съдебни и административни функции. ↑

[3] *Луи XV* е бил крал на Франция от 1715 до 1774 година. ↑

[4] *Гаргантюа* — герой от романа на Франсоа Рабле, изяждащ огромни количества храна. ↑

[5] На този ден е преустановен Терорът — 27 август 1794 година. ↑

[6] *Камбасерес, Жан-Жак Режи* (1753–1824) — втори консул, взел участие в съставянето на гражданския кодекс. ↑

[7] *Pelargonium* (фр.) — мушкато. ↑

[8] *Валиде* — така наричат в Османската империя майката на царувания султан. ↑

[9] *Доу, Герард* (1613–1675) — холандски живописец. ↑

СЕДНА ГЛАВА

СЪДЕБНИЯТ СЛЕДОВАТЕЛ

След като обясним по-подробно семейния живот на съдебния следовател Камюзо, читателят сигурно ще разбере причините, които позволиха на Шеснел да смята, че този млад служител е на тяхна страна и му дадоха смелостта да го подкупи направо на улицата.

Камюзо, син от първия брак на заможен търговец на коприна, живеещ на улица Бурдоне, стана предмет на честолюбивите намерения на баща си, който му беше предопределил попрището на съдия. Сключвайки брак, освен жена си той получи и покровителството на един от вратарите на кралския кабинет — скромно, но ползотворно покровителство, благодарение на което беше назначен за съдия, а по-късно и за съдебен следовател. Когато го ожени, неговият баща му даде само шест хиляди франка рента — зестрата на покойната му майка, от която бяха приспаднати всички полагащи се на съпруга суми; а тъй като и госпожица Тирион му донесе едва двадесет хиляди франка, семейството им изпитваше мъките на прикритата бедност, защото заплатата на един провинциален съдия не надвишава хиляда и петстотин франка годишно. Трябва да прибавим, че съдебните следователи получават допълнителен доход в размер на хиляда франка в зависимост от разходите и специфичните дейности, свързани с изпълнението на службата. Въпреки голямата претрупаност тези длъжности винаги са били обект на завист и домогвания, а тъй като са и сменяеми, лесно ще разберем защо госпожа Камюзо се скара на мъжа си, че е разкрил своите мисли пред господин Дю Ронсьоре.

След тригодишен брачен живот Мари-Сесил-Амели Тирион вече се беше убедила в Божията благодат, защото, както си му е редът, роди без усложнения едно след друго момче и момиче; но тя горещо молеше Бога за в бъдеще да не я благославя толкова щедро. Още няколко подобни проявления на Божията благодат и недоимъкът щеше да се превърне в мизерия. За наследството на господин Камюзо-баща трябваше да се чака още дълго. А и при всички случаи то нямаше да

надвишава сумата от девет-десет хиляди франка годишна рента за всяко едно от децата му, които бяха четири на брой от два различни брака. Но нали когато най-после се сбъднеше това, което всички сватовници наричат „надежди“, съдията вече щеше да трябва сам да се грижи за обезпечаването на порасналите си деца? Всеки ще разбере положението, в което се намираше госпожа Камюзо, тази изпълнена с разум и решителност женица, която си позволяваше да се бърка в съдебните работи на мъжа си, защото ясно съзнаваше какви последици може да има за кариерата му една погрешна стъпка.

Тя беше единствената дъщеря на един стар прислужник на Луи XVIII, който вярно беше следвал своя господар в Италия, Курландия^[1] и Англия и когото кралят възнагради, като го назначи за вратар на своя кабинет, защото това беше единствената длъжност, която старецът можеше да изпълнява; така още от малка Амели като че виждаше в дома си отблясъка на кралския двор. Тирион ѝ описваше благородниците, министрите и всички онези личности, за които е докладвал и въвеждал при краля и които са минавали и заминавали покрай него. Възпитана едва ли не пред прага на Тюйлери, девойката беше усвоила някои от господстващите там правила и беше възприела задължението безпрекословно да се подчинява на властта. Тя съвсем правилно беше преценила, че ако вземе страната на Д'Егриньон, съпругът ѝ ще бъде полезен на госпожа херцогиня Дьо Мофриньоз и ще спечели благоразположението на тези два могъщи рода, на чието влияние баща ѝ би могъл да се опре в подходящ момент пред краля. При първата възможност Камюзо можеше да бъде назначен за съдия, отначало в околностите на Париж, а после и в самия Париж. Това мечтано и постоянно жадувано повишение щеше да им донесе шест хиляди франка годишна заплата, удобствата на бащиното ѝ жилище или на жилището на стария Камюзо и всички облаги от двете родителски богатства. Ако поговорката „Очи, които не се виждат, бързо се забравят“ е вярна за по-голямата част от жените, тя е още по-вярна, когато става дума за семейните чувства и за министерската и кралската благосклонност. През всички времена хората, които лично са служели на кралете, са уреждали много добре работите си; човек се интересува от някого, пък бил той и последният му слуга, само когато го вижда ежедневно.

Госпожа Камюзо смяташе, че пребиваването в провинцията е временно и затова беше наела една малка къщичка на улица Синь. Тъй като в градчето идваха малко приходящи, в него все още не се даваха под наем мебелирани жилища. От друга страна, семейството не беше чак толкова богато, за да живее като Мишю в хотел. Така че парижанката беше принудена да се задоволи и с тукашните мебели. Скромните им доходи я бяха принудили да наеме една забележително грозна къща, която впрочем не беше лишена и от известна приятна простота в детайлите. Сградата се допираше до съседната къща по такъв начин, че фасадата ѝ беше обърната към двора, а от всеки етаж към улицата гледаше само по един прозорец. Дворът беше обграден по дължината си от две стени, украсени с розови и разни други храсти, а в дъното му, точно срещу дома, имаше навес, издигнат върху две тухлени арки. В тази мрачна къща, затъмнявана допълнително и от големия орех, посаден в средата на двора, се влизаше през една сравнително малка врата. В приземния етаж, до който водеха няколко стъпала и една площадка с перила и с изкусно изработени, но вече ръждясали железни решетки, се намираше трапезарията, която имаше изглед към улицата, а срещу нея се помещаваше кухнята. Дъното на коридора, който разделяше двете стаи, се заемаше от едно дървено стълбище. Първият етаж се състоеше само от две помещения — кабинета на следователя и спалнята. На втория, мансардния етаж, също имаше само две стаи — едната за готвачката, а другата за камериерката, която живееше заедно с децата. Таваните на всички помещения бяха само от белосани с вар греди, като разстоянията помежду им бяха измазани с чоп и хоросан. Столовата и двете стаи от първия етаж бяха украсени с тези предвзети резбовани ламперии, върху които дърводелците от миналия век са проверявали търпението си. Боядисаната в мръсносиво дървена облицовка придаваше на помещението съвсем тъжен вид. Кабинетът на следователя приличаше на кабинета на всеки провинциален адвокат — голямо бюро, кресло от махагоново дърво, библиотека с правни книги, останали от студентството, и бедна мебелировка, докарана от Париж. Стаята на госпожата беше подредена по местен образец — бели покривки със сини орнаменти, килим и една от тези своеобразни мебелировки, които на пръв поглед изглеждат дори модерни, но всъщност са само такива мебели, които не са били възприети в Париж. Що се отнася до

помещението в приземния етаж, то си беше най-обикновена провинциална стая — гола, студена, с влажни стени и избелели тапети.

В тази неприветлива стая, която гледаше само към ореха, полуприкрытата от черния листак ограда и пустата улица, прекарваше дните си една енергична и умна жена, навикнала на по-весел живот в многолюдния Париж; почти през цялото време тя беше или сама, или с досадни и глупави гостенки, които я караха да предпочита самотата пред безсмисленото дърдорене, сред което дори и най-слабият проблясък на хумор от нейна страна щеше да предизвика безконечни коментари и да влоши още повече положението ѝ. Тя се занимаваше с децата си не толкова от любов към тях, колкото за да придаде някакъв смисъл на почти самотния си живот и единствената храна за мисълта ѝ бяха само интригите, които се заплитаха край нея, хитрините на провинциалистите и посредствените им амбиции. Затова тя бързо проникваше в тайните, за които мъжът ѝ даже и не подозираше. Когато седеше в стаята до прозореца, изпуснала ръкоделието, госпожа Камюзо изобщо не забелязваше изпречилия се пред погледа ѝ навес, който беше пълен с дърва и където обикновено переше камериерката ѝ, а съзерцаваше пълния с наслади бурен живот в Париж, мечтаеше за празненствата му и плачеше от мъка, че се намира в този студен провинциален затвор. Терзаеше я мисълта, че живеят в този тих край, където никога нямаше да бъде разкрит заговор, нито пък щеше да се гледа важно дело. И тя предполагаше, че още дълги години ще си остане под сянката на ореха.

Госпожа Камюзо беше дребна, пълничка жена, свежа и руса, със силно издадено чело, присвити устни и вирната брадичка — черти, които младостта ѝ правеше все още поносими, но които скоро щяха да я състарят. Живите ѝ и умни очи, в които прекалено ясно се четеше простодушното ѝ желание за преуспяване и недоволството от сегашното ѝ положение, проблясваха като две лампички върху нейното обикновено лице и го одухотворяваха с онова силно чувство, което по-късно успехът щеше да угаси. За да разнообрази тоалетите си, госпожа Камюзо прибегваше до всевъзможни хитрини — измисляше си гарнитури за рокли и сама ги бродираше; обсъждаше труфилата си заедно с камериерката, която беше довела със себе си от Париж, и по такъв начин поддържаше в провинцията репутацията си на парижанка. В града се бояха от острия ѝ език и много не я обичаха. Със своя

проницателен и остър ум, който обикновено е присъщ на свободните жени, които все някак трябва да запълнят деня си, тя беше успяла да проникне в тайните замисли на председателя на съда и от известно време съветваше Камюзю да му обяви война. Делото срещу младия граф беше една великолепна възможност. И преди да отидат вечерта у господин Дю Кроазие, тя лесно успя да убеди мъжа си, че в това дело първият заместник-прокурор действа против намерението на началника си. Задачата на Камюзю беше да ползува този процес за стъпало към успеха си, като действа в защита на рода Д'Егриньон, който беше много по-влиятелен от приближените на Дю Кроазие.

— Соваже никога няма да се ожени за госпожица Дювал, защото тя служи само за примамка; макиавелиевците от улица Вал-Нобл ще го изиграят и той ще изгуби заради тях службата си. Камюзю — каза му тя, докато се прибираха, — ще видиш, че това неприятно за Д'Егриньон дело, което толкова коварно е започнато от председателя на съда в полза на Дю Кроазие, ще донесе изгода само на теб.

Хитрата парижанка лесно се беше досетила както за тайните машинации на председателя пред Бландюро, така и за причините, поради които той се опитваше да осуети плановете на стария Блонде; но тъй като не виждаше никаква изгода за себе си, не смяташе за необходимо да предупреждава бащата и сина за дебнещата ги опасност; тя се наслаждаваше на започналата комедия, без да съзнава значението на разкритата от нея тайна — предложението, което беше направил приемникът на Шеснел на семейство Бландюро от името на Фабиен дю Ронсьоре. В случай че председателят на съда заплашеше положението на мъжа ѝ, госпожа Камюзю щеше на свой ред да заплаши председателя, като насочи вниманието на градинаря към замисленото отвличане на цветето, което той се надяваше да присади в дома си.

Шеснел не успя да разкрие така подробно като госпожа Камюзю средствата, с които Дю Кроазие и председателят на съда бяха успели да подкупят първия заместник-прокурор, но след като мисли дълго и задълбочено върху личностите и интересите, които се преплитаха около лилията^[2] на съда, реши, че ще може да разчита на кралския прокурор, на Камюзю и на господин Мишю. Двама съдии в подкрепа на Д'Егриньон бяха достатъчни, за да се прекрати процесът. Освен това нотариусът знаеше много добре за какво мечтае старият Блонде и

разбираше, че той би престъпил съвестта си единствено в името на целта, която осмисляше живота му — да назначи сина си за помощник-съдия. Изпълненият с надежди Шеснел заспа, обещавайки си, че на следващия ден ще се срещне с господин Блонде и ще му помогне да постигне тъй дълго таената мечта, като му разкрие подлостите на председателя Дю Ронсьоре. След спечелването на стария съдия той щеше да преговаря и със съдебния следовател, като се надяваше да го убеди ако не в невинността, то поне в лекомислието на Виктюрниен и да сведе обвинението до една обикновена младежка лудория.

---

[1] *Курландия* — област в Латвия, на запад от Рига. ↑

[2] *Лилията* е символ на кралската власт. ↑

ОСМА ГЛАВА

СЪДЕБНАТА БИТКА

Шеснел не можа да спи нито дълго, нито спокойно, защото още преди зазоряване прислужницата го събуди и му доложи за идването на най-очарователната личност в това повествование, превърнала се в най-прелестния младеж на света — госпожа херцогиня Дьо Мофриньоз, която беше дошла с каляска сама и преоблечена като мъж.

— Дойдох тук, за да го спася или да загина заедно с него — обясни тя на нотариуса, който мислеше, че все още сънува. — Нося сто хиляди франка, които кралят ми даде от личната си каса, за да откупя невинността на Виктюрниен, ако противникът му е продажен. Ако се провалим в това начинание, имам отрова, която ще избави графа от всичко, дори и от обвинението. Но ние ще успеем. Кралският прокурор, когото предупредих за това, което се е случило тук, ме следва; той не успя да дойде заедно с мен, защото трябваше да получи заповеди от министъра на правосъдието.

Шеснел отвърна на херцогинята с не по-малко вълнуващо представление: уви се в халата си, падна в краката ѝ и целувайки ги, молеше прошка за направения поради обзелата го радост пропуск.

— Спасени сме! — викаше той, докато даваше нарежданията си на Брижит да приготви всичко, от което можеше да се нуждае херцогинята след прекараната в пощенската карета нощ.

Като призова красивата Диан да запази самообладание, той ѝ обясни колко е необходимо да отидат още сега, на разсъмване, у съдебния следовател, за да не разбере никой тайната и за да не подозре някой, че херцогиня Дьо Мофриньоз е пристигнала.

— Нима документите ми не са в ред? — попита тя и му подаде паспорта си, който беше издаден на името на господин виконт Феликс дьо Вандьонес, докладчик в Държавния съвет и личен секретар на краля. — Толкова ли лошо играя ролята на мъж? — продължи херцогинята, като повдигна къдриците на перуката си а ла Тит^[1] и завъртя нагайката си.

— Ах, госпожо, вие сте ангел! — извика Шеснел със сълзи на очи. (На нея ѝ беше съдено винаги да изглежда ангел, дори и в мъжки дрехи.) — Закопчайте редингота, загърнете се добре в палтото си, хванете ме под ръка и да притичае до Камюзо, докато улиците са още пусти.

— Нима ще видя човек, който се нарича Камюзо^[2]? — попита тя.

— Да, и този човек напълно оправдава името си — отвърна Шеснел. Въпреки голямата си тревога старият нотариус сметна, че трябва да се подчини на капризите на херцогинята: да се смее, когато тя се смееше, и да плаче, когато тя плачеше; но въпреки всичко той вътрешно се измъчваше от лекомислието на тази жена, която, дори и занимавайки се с такива важни дела, намираще в тях повод за смях. Докато Шеснел се обличаше, госпожа Дьо Мофриньоз изпи една чаша кафе с каймак, което ѝ беше приготвено от Брижит, и откри, че провинциалните готвачки превъзхождат парижките майстори, които често пропускат някои тънкости, а именно тези тънкости са най-важното нещо за познавачите. Благодарение на предвидливостта, на която я беше приучила службата ѝ у нейния господар, който обичаше обилната и вкусна храна, Брижит успя да предложи на херцогинята великолепна закуска. После Шеснел и прелестният му спътник се отправиха към господин и госпожа Камюзо.

— Е, щом има и госпожа Камюзо — забеляза херцогинята, — работата лесно ще се уреди.

— Още повече — отвърна Шеснел, — че госпожата е парижанка и сигурно много се отегчава в провинциалното ни общество.

— Тогава трябва да ѝ обясним съвсем открито всичко.

— Вие сама преценете какво да премълчим и какво да кажем — отвърна скромно Шеснел. — Струва ми се, че тя ще остане поласкана от възможността да приеме в дома си херцогиня Дьо Мофриньоз. За да не объркаме нещо, ще се наложи да останете там до вечерта, разбира се, ако решите, че ще се чувствувате удобно при нея.

— А бива ли си я тази госпожа Камюзо? — запита закачливо херцогинята.

— В своя дом тя се държи като кралица — отговори нотариусът.

— Но тогава тя сигурно се меси в работите на съда — продължи херцогинята. — Скъпи господин Шеснел, единствено във Франция жените се бракосъчетават не само с мъжете си, но и с техните

служебни, търговски и други задължения. В Италия, Англия и Испания за жените е въпрос на чест да оставят мъжете си сами да се оправят с работата си; жените не искат и да чуят за нея и се борят за това свое право с упоритостта, която влагат нашите буржоазни женички, за да узнаят всичко по въпросите на имуществените отношения между съпрузите. Нали правистите използват това определение? Французойките са надарени с изумителна ревност и желаят да разберат всичко за семейната политика. По този начин дори и при най-дребните житейски спънки французинът винаги чувствава зад себе си ръката на жена си, която го съветва, ръководи и насочва. И повечето съпрузи се чувствуват много добре така. Докато в Англия, ако един семеен мъж случайно попадне за двадесет и четири часа в затвора поради дългове, когато се върне вкъщи, жена му ще направи сцена на ревност.

— Пристигнахме, без никой да ни види — каза Шеснел. — Госпожо херцогиньо, тук вие ще бъдете на голяма почит и уважение, защото бащата на госпожа Камюзоз, тъй нареченият Тирион, е вратар в кабинета на краля.

— А кралят не се сети за това. Той явно за нищо не мисли! — извика тя. — Та нали Тирион ме въведе заедно с принц Дьо Кадинян и господин Дьо Вандьонес при него! В този дом сега ние сме господарите! Разберете се добре със съпруга, а през това време аз ще поговоря с жената.

Камериерката, която миеше и обличаше двете деца, въведе гостите в малката незатоплена стая.

— Отнесете тази визитна картичка на господарката си — прошепна херцогинята на камериерката, — но нека да я прочете само тя! Ако сте послушна, ще съумеем да ви се отблагодарим, девойко.

Чувайки женски глас и виждайки това прелестно юношеско лице, камериерката остана като ударена от гръм.

— Събудете господин Камюзоз — каза Шеснел — и му предайте, че го чакам тук по много важна работа.

Камериерката се качи. Само след няколко секунди госпожа Камюзоз, загърната в пенъоар, прелетя по стълбите и отведе непознатия красавец, след като предварително бе натикала все още облечения по нощница Камюзоз заедно с всичките му дрехи в кабинета му и му беше заповядала да се облече и да я чака там. Тази внезапна реакция беше

предизвикана от картичката, на която пишеше: „Госпожа херцогиня Дьо Мофриньоз“. Дъщерята на кралския вратар беше разбрала всичко.

— Ама че работа, господин Шеснел, човек би казал, че в къщата е паднал гръм — промълви камериерката. — Господарят се облича в кабинета си, може да се качите.

— И никому нито дума — предупреди я нотариусът.

Шеснел чувствуваше подкрепата на знатната дама, която бе получила устно разрешение от краля да се вземат всички мерки за спасението на граф Д'Егриньон, и затова прие високомерен вид, който му помогна пред Камюзо много повече, отколкото би му помогнала смиреността, с която трябваше да се представи, ако беше сам и безпомощен.

— Господине — каза му той, — може би вчерашните ми думи са ви учудили, но те бяха напълно сериозни. Семейство Д'Егриньон разчита на вашето умение да проведете следствието по такъв начин, че името на славния род да остане неопетнено.

— Господине — отговори съдебният следовател, — не бих обърнал внимание на думите ви, които оскърбяват не само мен лично, но и правосъдието в мое лице, защото вашето приближено положение към семейство Д'Егриньон в известен смисъл ги оправдава. Но...

— Господине, извинете, че ви прекъсвам — каза Шеснел. — Ще ви обясня някои неща, които вашите началници мислят, но не могат да кажат гласно и които умните хора са длъжни да отгатнат, а вие не сте глупав човек, нали? Ако допуснем, че младежът е действувал необмислено, смятате ли, че кралят, дворът и министерството могат да останат доволни от факта, че едно име като Д'Егриньон ще бъде влачено по съдилищата? Нима кралството и страната ни имат интерес от рухването на старите знатни родове? Та нали *равенството*, тази любима дума на опозицията, намира своята подкрепа именно в съществуването на осветената от времето аристокрация? Още повече трябва да се има предвид, че не е допуснато никакво недомислие и че ние съвсем невинни сме попаднали в клопка.

— Любопитен съм да узная как точно е станало това? — отвърна съдията.

— Господине — продължи Шеснел, — от две години известният ви Дю Кроазие е предоставил на граф Д'Егриньон възможността да тегли крупни суми от банковата му сметка. Ние можем да ви покажем

разписки за повече от сто хиляди екю; те акуратно са изплатени от граф Д'Егриньон, знам това, защото аз самият внасях сумите, забележете добре тази подробност — било преди, било след изтичането на платежния срок. Господин граф Д'Егриньон може да представи разписка, от която ще разберете, че сумата, която той е изтеглил с уж подправен документ, е внесена много време преди деня, в който е попълнен въпросният чек; нима не се досещате, че тази жалба е плод на лична омраза и на партийни ежби? Това обвинение е една гнусна клевета, отправена от най-опасните противници на трона и олтара срещу наследника на стария род. В това дело от наша страна се използва толкова мошеничество, колкото и в работата в моята кантора. Призовете госпожа Дю Кроазие, която все още не знае нищо за тази жалба, и тя ще потвърди, че съм ѝ изплатил парите, за да ги предаде на отсъстващия си тогава съпруг, който навярно още не си ги е поискал. Но разпитайте по този въпрос самия Дю Кроазие и той сигурно ще ви каже, че не знае нищо за парите, които аз лично предадох на жена му.

— Господине — отвърна съдебният следовател, — вие можете да разказвате тези твърдения само в салона на господин Д'Егриньон или само пред хора, които не разбират нищо от правосъдие; твърде е възможно и да ви повярват; но един съдебен следовател, стига да не е пълен глупак, трудно може да бъде убеден, че една толкова покорна на мъжа си съпруга като госпожа Дю Кроазие все още държи в скрина си сто хиляди екю, без да каже нищо за тях на мъжа си, или че един толкова опитен нотариус като вас не е известил Дю Кроазие след завръщането му за изплатения дълг.

— Господине, по това време опитният нотариус беше в Париж, за да прекрати прахосническият живот на младия граф.

— Аз все още не съм разпитал граф Д'Егриньон — отвърна съдебният следовател, — а неговите показания ще внесат яснота в делото.

— Той в отделна килия ли е затворен? — запита нотариусът.

— Да — отвърна съдебният следовател.

— Господине — извика Шеснел, забелязвайки надвисналата опасност, — следствието може да се проведе или в наша полза, или против нас. Вие трябва да избирате дали да установите според показанията на госпожа Дю Кроазие, че сумата ѝ е изплатена още

преди издаването на чека, или да разпитате един нещастен младеж, обвинен в измама, който в объркването си може да не си спомни нищо и да се погуби. Сам преценете кое е по-правдоподобно — разсеяността на една жена, която нищо не разбира от парични въпроси, или извършването на измама от един Д'Егриньон.

— Не става дума за това — отвърна съдебният следовател. — В случая е по-важно да установим дали граф Д'Егриньон е превърнал в чек края на едно писмо, изпратено му от Дю Кроазие.

— Той е имал пълното право — извика госпожа Камюзо, като връхлетя внезапно в стаята, следвана от красивия непознат, — та нали господин Шеснел вече е бил отнесъл парите... — И тя прошепна на мъжа си: — При първа възможност ще бъдеш назначен за помощник-съдия в Париж; по това дело ти вършиш услуга лично на краля и аз съм сигурна, че няма да те забравят. Този младеж е всъщност преоблечената херцогиня Дьо Мофриньоз, но внимавай да не издрънкаш някъде за това и действуй смело в полза на графа.

— Господа — започна съдебният следовател, — дори и да проведа следствието в насока, доказваща невинността на графа, аз не мога да гарантирам за присъдата, която ще издаде съдът. Господин Шеснел, а и ти, скъпа, знаете много добре какви са намеренията на председателя на съда.

— Дрън, дрън — отвърна госпожа Камюзо, — отивай още сега да се срещнеш лично с Мишю, разкажи му за арестуването на младия граф и вие ще станете двама на двама, сигурна съм в това. Мишю е парижанин и добре знаеш колко е предан на благородническото съсловие. Крушата не пада по-далеч от корена си.

В това време откъм вратата се чу гласът на госпожица Кадо, която обясняваше, че носи някакво бързо писмо. Съдебният следовател отиде да го вземе и като се върна, прочете следното:

„Заместник-председателят на съда умолява господин Камюзо да участва днес и през следващите дни на съдебните заседания, за да бъде съдът в пълен състав поради отсъствието на господин председателя.

С уважение...“

— Следствието по делото Д'Егриньон приключи! — извика госпожа Камюзо. — Е, нямах ли право, като казах, че те ще ти изиграят някой номер? Дю Ронсьоре е отишъл в Париж, за да те наклевети пред главния прокурор и председателя на кралския съд. И ти ще бъдеш сменен, преди да успееш да приключиш следствието. Ясно ли ти е?

— Не се бойте, господине — обади се херцогинята, — вие ще запазите мястото си. Надявам се, че кралският прокурор ще пристигне навреме.

— Когато той бъде тук — възкликна с жар дребничката госпожа Камюзо, — всичко вече трябва да е приключило. Да, да, скъпи — продължи тя, гледайки объркания си съпруг. — Този стар подлец, председателят, се опитва да ни изиграе, но дълго ще си спомня за това. Той иска да изпием горчивата му чаша, но неговата покорна прислужница Сесил-Амели-Тирион ще му поднесе две със собствените си ръце. Бедният Блонде! Има голям късмет, че председателят е отишъл да ни злепоставя; в това време той ще ожени онзи глупак сина си за госпожица Бландуро! Ще трябва да се заема с обработването на този добряк. Ние с херцогинята отиваме у Блонде, а ти, Камюзо, заминавай да се срещнеш с господин Мишю и се готви да чуеш из целия град слухове, че тази сутрин съм се разхождала с любовник.

Госпожа Камюзо хвана под ръка херцогинята и за да избягнат нежелателните срещи, я поведе към къщата на стария съдия по най-пустите улички. В същото време Шеснел беше въведен от Камюзо тайно в затвора, за да се срещне с младия граф. Когато готвачите, слугините и всички останали хора, които стават рано в провинцията, видяха госпожа Камюзо и херцогинята по крайните улички, решиха, че младежът е любовникът ѝ, пристигнал от Париж. И както беше предвидила Сесил-Амели, вечерта новината за нейното неприлично поведение се носеше из града и предизвикваше доста злословия.

Госпожа Камюзо и предрешеният ѝ любовник намериха стария Блонде в оранжерията му; той поздрави жената на колегата си и нейния спътник, като обгърна красивия младеж с разтревожен и изпитателен поглед.

— Имам честта да ви представя един братовчед на мъжа ми — каза тя на господин Блонде, посочвайки херцогинята, — той е сред

най-известните парижки цветари и сега пристига от Бретан, но за съжаление ще остане в града ни само един ден. Господинът е слушал за вашите цветя и храсти и затова си позволих да го доведа тук в този ранен час.

— А, вие сте цветар? — възкликна старият съдия. Херцогинята мълчаливо се поклони.

— Вижте — започна съдията, — това е кафееното ми дръвче, а това е чаеният храст.

— Защо все пак замина господин председателят на съда? — запита госпожа Камюзо. — Обзалагам се, че отпътуването му е свързано с мъжа ми.

— Точно така. А това е най-рядко срещаният кактус — посочи Блонде една саксия, в която имаше растение, приличащо на покрити с проказа индийска тръстика, — донесоха ми го от Нова Холандия. Господине, струва ми се, че сте прекалено млад за цветар.

— Оставете цветята, господин Блонде — каза госпожа Камюзо, — сега става дума за вас, за вашите надежди и за брака на сина ви с госпожица Бландюро. Вие сте жертва на хитрините на председателя Дю Ронсьоре.

— Какво? — попита съдията с недоверчив вид.

— Да — продължи тя. — Ако обръщайте на хората по-голямо внимание, отколкото на цветята, вие щяхте да знаете, че зестрата ѝ надеждите, които садихте, поливахте, прекопахте и плевихте, всеки момент могат да бъдат откъснати от коварна ръка.

— Госпожо!...

— В този град никой не смее да ви каже открито истината, защото ще си навлече омразата на председателя. Но аз не съм отгук и тъй като благодарение на този славен младеж скоро ще отида в Париж, ще ви доверя, че приемникът на Шеснел вече официално е поискал ръката на госпожица Клер Бландюро от името на младия Дю Ронсьоре, който ще получи от родителите си петдесет хиляди екю. А самият Фабиен е обещал да стане адвокат, за да бъде назначен по-късно като съдия.

Старецът изпусна саксията, която искаше да покаже на херцогинята.

— Ах, кактусът... Синът ми!... Госпожица Бландюро... Господи, но цветът на кактуса се е откършил...

— Нещата все още могат да се оправят — каза през смях госпожа Камюзо. — Ако искате до един месец да видите сина си съдия, ние ще ви научим какво трябва да направите.

— Господине, елате да видите саксиите ми с мушкато. Когато цъфтят, те представляват великолепна гледка. — После се обърна към госпожа Камюзо: — А вие защо ми приказвате всички тези неща в присъствието на братовчед си?

— Защото всичко зависи от него — отвърна тя. — Но ако кажете дори и една дума за този младеж, синът ви никога няма да бъде назначен.

— Господи!

— Този млад човек е всъщност едно прекрасно цвете!

— Ах!?

— Това е херцогиня Дьо Мофриньоз, която е изпратена от краля, за да спаси младия Д'Егриньон. Вчера той беше арестуван по обвинение в измама. Жалбата е подадена от Дю Кроазие. Министърът на правосъдието е дал дума на госпожа херцогинята, че ще изпълни всичко, което тя ни обещае...

— Кактусът ми е оцелял — каза съдията, като разглеждаше безценното си цвете. — Говорете, слушам ви.

— Разберете се с Камюзо и Мишю как най-бързо може да се прекрати делото и вашият син ще бъде назначен. След това вие ще имате предостатъчно време, за да се справите с домогванията на Дю Ронсьоре пред семейство Бландюро. А синът ви ще отиде и по-далече от помощник-съдия — след една година той ще заеме мястото на господин Камюзо. Кралският прокурор се завръща днес и господин Соваже ще бъде принуден да си подаде оставката заради своите неразумни действия по това дело. Моят мъж ще ви покаже в съда документи, от които ще се убедите в невинността на графа. Всъщност те доказват, че историята с измамата е клопка, поставена от Дю Кроазие.

Старият съдия влезе в олимпийския си амфитеатър, който беше украсен с шест хиляди саксии мушкато, и се поклони на херцогинята.

— Господине — каза той, — ако това, което желаете, е напълно законно, то ще бъде направено.

— Господине — отвърна херцогинята, — занесете, утре на господин Шеснел оставката си и аз ви обещавам че до една седмица

синът ви ще бъде назначен, но за да се убедите във верността на думите ми, не я подавайте, преди да сте поговорили с кралския прокурор. С него като колеги ще се разберете по-добре. Не забравяйте да му кажете, че това ви е обещано от херцогиня Дьо Мофриньоз, и нито дума за идването ми тук.

Старият съдия ѝ целуна ръка, откъсна безжалостно най-красивите цветя и ѝ ги поднесе.

— Но моля ви се — каза му херцогинята, — дайте ги на госпожата; не е много редно един мъж, който върви под ръка с хубава жена, да носи цветя.

— Преди да отидете в съда — обади се и госпожа Камюзо, — срещнете се с приемника на Шеснел и го поразпитайте за предложението, което е направил от името на господин и госпожа Дю Ронсьоре.

Старият съдия, слисан от подлостта на председателя, остана неподвижно до оградата, загледан в двете жени, които бързаха по безлюдните обиколни улички. Зданието, което той в продължение на десет години беше градил с толкова мъки, изведнъж рухваше пред очите му. Дали наистина беше така? И тъй като се опасяваше от някоя клопка, той веднага се отправи към приемника на Шеснел.

Точно в девет и половина часа, преди да започне заседанието, заместник-председателят Блонде, съдебният следовател Камюзо и Мишю се събраха с удивителна точност в заседателната зала; веднага след като Камюзо и Мишю, които дойдоха заедно, влязоха вътре, старият съдия внимателно затвори вратата.

— Какво става тук, господин заместник-председател — започна Мишю, — господин Соваже, без да се допита до кралския прокурор, е издал заповед за арестуването на граф Д'Егриньон само за да удовлетвори омразата на врага на кралската власт Дю Кроазие. Това е истинско безобразие. От своя страна председателят на съда заминава и по този начин прекратява следствието. А ние все още дори и не подозираме, че се води такъв процес! Дали по този начин не се опитват да ни вържат ръцете?

— Вие сте първият, от когото чувам нещо за това дело — отвърна старият съдия, все още ядосан от разкритите попълзновения на председателя пред семейство Бландюро.

— Скъпи колега, имате късмет, че ви съобщаваме тези неща — забеляза Камюзо, — иначе вашият син дълго щеше да чака назначението си и сватбата си с госпожица Бландюро.

— Не става дума нито за сина ми, нито за неговия брак — отвърна съдията, — а за това дали граф Д'Егриньон е виновен, или не!

— Изглежда, че парите са били изпратени на госпожа Дю Кроазие от Шеснел — каза Мишю — и дребното нарушение на някои формалности е превърнато едва ли не в престъпление. Според жалбата младежът е отрязал края на едно писмо с подписа на Дю Кроазие и го е преправил на чек за банката на братята Келер.

— Просто недомислие! — вметна Камюзо.

— Добре, но щом Дю Кроазие си е получил парите, защо тогава е било необходимо да подава жалбата?

— Провинциална отмъстителност — отвърна Мишю.

— И все пак това ми прилича на измама — каза Блонде, на когото никакво вълнение не можеше да замъгли яснотата на съдийската съвест.

— Смятате ли? — попита Камюзо. — Дори и да допуснем, че младият граф не е имал право да тегли пари от вноската на Дю Кроазие, в нашия случай пак няма подправяне на подписа. Д'Егриньон просто е решил, че има това право, защото Шеснел го е уведомил, че лично е внесъл сумата.

— Добре, но тогава къде е фалшификацията? — запита старият съдия. — Според гражданското законодателство фалшификация има само тогава, когато са накърнени интересите на ищеца.

— Дори и да приемем версията на Дю Кроазие за вярна, то пак е ясно, че подписът е използван, за да се получат внесените пари въпреки забраната на Дю Кроазие до bankerите му — каза Камюзо.

— Но, господа, това е направо дреболия! — заяви Блонде. — Да предположим, че сумата ви е предадена и аз трябва да получа от вас чек, но аз, в смисъл граф Д'Егриньон, се нуждая незабавно от пари и... Всичко е ясно! Вашата жалба е подтикната от омраза и жажда за отмъщение! Според законите измама съществува само тогава, когато е налице намерението да се присвои определена сума или да се възползуваш от дадени облаги, на които нямаш право. Колкото и да се ровим из членовете и параграфите на римското и съвременното гражданско законодателство, ние не можем да открием основание за

обвинение в измама, тъй като в случая не се касае за подправянето на официален документ или на подпис. Що се отнася до частното право, то измамните обикновено се вършат с цел кражба, а къде е кражбата тук? Какви времена настъпиха, господа! Председателят на съда напуска града, за да забави едно следствие, което вече трябваше да е приключило! Аз едва днес опознах истински господин Дю Ронсьоре, но ще му платя с лихвите за тази своя грешка; отсега нататък нека сам си пише присъдите. Господин Камюзо, смятам, че вие сте длъжен да действувате по най-бързия начин.

— Да — каза Мишю, — и моето мнение е, че вместо да освобождаваме под гаранция младежа, по-добре ще бъде да го отървем незабавно от всякакви обвинения. Всичко зависи от разпита на Дю Кроазие и жена му. Господин Камюзо, вие бихте могли да ги призовете в съда по време на заседанието, да получите показанията им до четири часа, да изготвите през нощта доклада и утре преди заседанието да вземем решение по делото.

— Докато адвокатите пледират, ние трябва да обсъдим пътя на действие — каза Блонде на Камюзо.

Тримата съдии облякоха тогите си и заседанието започна.

Около обяд епископът и госпожица Арманд пристигнаха в двореца Д'Егриньон, където вече бяха дошли Шеснел и господин Кутюрие. След кратък разговор между духовния наставник на госпожа Дю Кроазие и прелата свещеникът забърза към къщата на довереницата си.

В единадесет часа преди обяд Дю Кроазие получи призовка, с която го канеха да се яви между един и два часа в кабинета на съдебния следовател. Той дойде, обхванат от съвсем основателни опасения. Председателят на съда не можеше да предвиди нито пристигането на херцогиня Дьо Мофриньоз и на кралския прокурор, нито изненадващия съюз между тримата съдии и затова беше забравил да начертае на Дю Кроазие план на поведение, в случай че следствието започне. Нито единият, нито другият очакваше, че събитията ще се развият с такава бързина. Дю Кроазие побърза да се яви в съда, за да разбере какви са намеренията на господин Камюзо, и беше принуден да дава показания.

Следователят му зададе следните шест въпроса.

— Има ли истински подпис върху документа, за който се твърди, че е фалшив?

— Имал ли е той преди този случай други делови отношения с граф Д'Егриньон?

— Теглил ли е граф Д'Егриньон от банковата му сметка суми със и без известие?

— Писал ли е на Д'Егриньон писмо, с което му е разрешил да се ползува неограничено от кредитите му?

— Изплащал ли е Шеснел неколкратно дългове на графа?

— Отсъствувал ли е от къщи на тази и тази дата?

Дю Кроазие отговори на всички въпроси утвърдително. Въпреки опитите за обстойни обяснения следователят принуди банкера да отговаря конкретно само с „да“ или „не“. След като въпросите и отговорите бяха вписани в протокола, съдията приключи разпита със следното зашеметяващо запитване:

— Знаел ли е той, Дю Кроазие, че сумата, попълнена в чека, който той е обявил за фалшив, му е била предадена, според показанията на Шеснел и според известието на гореспоменатия Шеснел до граф Д'Егриньон, пет дни преди датата, обозначена в чека?

Последният въпрос изплаши много Дю Кроазие и той попита какво точно означава този разпит? Като че ли той самият е обвиняемият, а граф Д'Егриньон — тъжителят. Нека да обърнат внимание, че ако парите са били у него, той не би подавал жалба до съда.

— Съдът трябва да изясни всички обстоятелства — отвърна съдията, като го отпращаше, явно подготвен за последното възражение на Дю Кроазие.

— Но, господине, парите...

— Парите са у вас — приключи съдията.

Шеснел също беше призован като свидетел по делото. Истинността на неговите уверения беше потвърдена и от показанията на госпожа Дю Кроазие. Преди това следователят беше разпитал граф Д'Егриньон, който, посъветван от Шеснел, показа първото писмо, в което Дю Кроазие му пишеше, че може спокойно да тегли от банковата му сметка, без да го обижда, като внася предварително парите. После извади и едно писмо от Шеснел, с което нотариусът го известяваше, че е изплатил сто хиляди екю на господин Дю Кроазие.

След като тези показания бяха взети предвид, невинността на младия граф възтържествува пред съда. Когато Дю Кроазие се върна вкъщи, лицето му беше побеляло от гняв, а на устата му беше избила пяна, предизвикана от едва сдържана ярост. Той намери жена си в салона седнала до камината да кърпи пантофите му; когато срещна неговия поглед, тя се разтрепери, но вече се бе непримирила с участта си.

— Госпожо — изкрещя Дю Кроазие, пелтечейки, — какви бяха тези ваши показания пред следователя? Вие ме опозорихте, погубихте, предадохте!

— Аз ви спасих, господине — отвърна тя. — Ако някой ден имате честта да се сродите с Д'Егриньон чрез брака на племенницата ви с младия граф, вие ще я дължите на днешното ми поведение.

— Чудо! — извика Дю Кроазие. — Витлеемската ослица проговори! Вече нищо не може да ме изненада! А къде се намират тези сто хиляди екю, които според думите на господин Камюзозо трябва да са у мен?

— Ето ги — отвърна тя и измъкна пакета с банкнотите изпод възглавничката на креслото си. — Явно не съм извършила смъртен грях, като заявих, че господин Шеснел ми ги е предал.

— В мое отсъствие?

— Нямаше ви.

— Ще се закълнете ли във вечното спасение на душата си?

— Заклевам се — каза тя със спокоен глас.

— А защо не ми казахте нищо?

— Наистина това е грешката ми, но тя ще се обърне във ваша полза. Племенницата ви може да стане един ден маркиза Д'Егриньон, а вие — депутат само ако успеете да се държите добре в това злополучно дело. Отидохте твърде далече, сега съумейте да се върнете.

Дю Кроазие се разхождаше из салона, обхванат от ужасно вълнение, а жена му, не по-малко развълнувана, очакваше резултата от тази разходка. Най-после Дю Кроазие позвъни.

— Затворете входната врата — заповяда той на камериера си, — тази вечер няма да посрещам никого. На тези, които дойдат, казвайте, че аз и жена ми сме на село. Ще тръгнем веднага след обедата, който трябва да е готов половин час по-рано от обикновено.

Тази вечер всички салони и съсловия — магазинерите, бедняците и просяците, благородниците и търговците, с една дума, целият град говореше за голямата новина: арестуването на граф Д'Егриньон по подозрение в измама. Граф Д'Егриньон щеше да бъде изправен пред углавния съд, щеше да бъде съден и жигосан. По-голямата част от хората, на които беше скъпа семейната чест на Д'Егриньон, опровергаваха тези твърдения.

Когато настъпи нощта, Шеснел взе от госпожа Камюзю непознатия младеж и го отведе в двореца Д'Егриньон, където ги очакваше госпожица Арманд. Нещастната девица отведе красивата Мофриньоз със себе си и ѝ отстъпи стаята си. Епископът беше настанен в стаята на Виктюрниен.

Когато двете жени останаха сами, благородната Арманд погледна херцогинята с преливащи от мъка очи.

— Госпожо, вие наистина бяхте длъжна да помогнете на бедното дете, защото то се погуби заради вас — каза тя. — В този дом всички винаги са се жертвували заради него.

Херцогинята вече беше огледала с женския си поглед стаята на госпожица Д'Егриньон и разбра какъв е животът на тази предана девойка: голата, студена и без всякакъв разкош стая напомняше по-скоро килията на послушница. Госпожа Дьо Мофриньоз, развълнувана от картината на миналото, настоящето и бъдещето на Арманд и съзнавайки огромния контраст, предизвикан от собственото ѝ присъствие тук, не успя да сдържи сълзите си и те потекоха по бузите ѝ; това беше нейният отговор.

— Ах, госпожо херцогиньо, простете ми, сбърках каза старата мома, у която християнката надделя над лелята на Виктюрниен. — Вие не знаехте нищо за бедността ни, моят племенник никога не би си позволил да ви говори за нея. Впрочем, като ви гледа, човек може да си обясни всичко, дори и престъплението!

В очите на сухата, слаба и бледа, но все още красива госпожица Арманд, чието лице приличаше на онези нежни строги ликове, които умееха да изписват само немските художници, също се появиха сълзи.

— Успокойте се, ангел мой — прошепна накрая херцогинята, — той е спасен.

— Да, но какво ще стане с честта и бъдещето му? Шеснел ми каза, че кралят знае истината.

— Ще се постараем да поправим злото — отвърна херцогинята.

Госпожица Арманд слезе в салона и завари Музея за антики в пълен състав. Всички, които посещаваха този дом, бяха дошли, за да приветствуват епископа и за да окажат вниманието си на маркиз Д'Егриньон. Шеснел беше застанал на пост в преддверието и умоляваше всеки новопристигнал да пази в пълна тайна ужасните събития, за които почитеният маркиз не биваше да узнае никога нищо. Гордият франк беше способен да убие сина си или Дю Кроазие, зависи кой от двамата щеше да сметне за престъпник. Като че ли нарочно маркизът, доволен от завръщането на сина си в Париж, говори повече от обикновено за Виктюрниен. Виктюрниен щял да получи хубава служба от краля, който най-сетне се погрижил за рода Д'Егриньон, и гостите със смут в душите си се възхищаваха от безупречното поведение на графа. Госпожица Арманд, която искаше да подготви брат си за неочакваното пристигане на сина му, каза, че Виктюрниен без съмнение ще дойде да ги види и че навярно вече е на път за вкъщи.

— Ами! — отвърна маркизът, застанал прав до камината. — Ако нещата му се подреждат добре, той е длъжен да остане там, където е, а не да мисли за щастиято, което би доставило на баща му неговото завръщане. Службата към краля — над всичко!

По-голямата част от присъстващите потръпнаха, като чуха тези слова. Та нали процесът можеше да подложи рамото на младия Д'Егриньон под нажеженото желязо на палача. За миг настъпи ужасна тишина. Старата маркиза Дьо Катеран не можа да се сдържи и като извърна глава, отрони една сълза върху червилото си.

---

[1] Къса перука, въведена от актьора Талма, Франсоа-Жозеф (1763–1826), който я използвал за ролята си на Тит в пиесата „Брут“ от Волтер. ↑

[2] На френски език името на съдебния следовател Камюзо означава чипоносско. ↑

ДЕВЕТА ГЛАВА

НЕРАВНИЯТ БРАК

Поради хубавото време на следващия ден по обяд цялото градско население се изсипа на главната улица и разделено на групи говореше само за изумителната новина. Спореше се дали младият граф е, или не е в затвора.

В този момент хората забелязаха известния на всички кабриолет на граф Д'Егриньон, който зави покрай префектурата и се спусна по улица Сен-Блез. Колата се караше от самия граф Д'Егриньон, който беше в компанията на непознат младеж; двамата разговаряха весело, смееха се, а в петлиците им имаше чудно хубави бенгалски рози. Ефектът беше неописуем.

В десет часа едно великолепно обосновано заключение за прекратяване на делото поради липса на престъпление възвърна свободата на младия граф. А Дю Кроазие остана като поразен от гръм от решението на съдиите, че граф Д'Егриньон има пълното право да го съди за клевета.

Старият Шеснел, който по това време уж случайно минаваше по улицата, разказваше наляво и надясно, че Дю Кроазие се опитал да окаля честта на семейство Д'Егриньон по най-долен начин и че не е подведен под съдебна отговорност само поради благородството на гордия род.

А вечерта на този удивителен ден, след като маркиз Д'Егриньон си легна, графът, госпожица Арманд и красивият младеж, който вече се канеше да си тръгва, останаха насаме с кавалера, от когото не убягна истинският пол на младия паж и всъщност беше единственият човек в града освен тримата съдии и госпожа Камюзо, който узна за пребиваването на херцогинята тук.

— Родът Д'Егриньон е спасен — каза Шеснел, — но той няма да се оправи от този удар дори и след сто години. Сега трябва да се плащат дълговете и на вас, господин графе, не ви остава нищо друго, освен да се ожените за някоя богата наследница.

— И то без да бъдете много придирчив — каза херцогинята.

— Втори неравен брак? — възкликна госпожица Арманд.

Херцогинята избухна в смях.

— По-добре да се ожени, отколкото да умре — каза тя и извади от джоба на жилетката си едно флаконче, което ѝ беше дал аптекарят от Тюйлери.

Госпожица Арманд се отдръпна уплашено, а старият Шеснел взе ръката на красивата Мофриньоз и я целуна, без да поиска разрешение.

— Но вие тук всички сте полудели — продължи херцогинята. — Вашите разбирания подхождат за петнадесети век, а ние вече живеем в деветнадесетото столетие. Мили мои, не бъдете деца, вече няма благородническо съсловие, остана да съществува само аристокрацията. Гражданският кодекс на Наполеон унищожи благородническите титли, така както топовете срутиха феодализма. Ако имате пари, вие ще бъдете по-големи благородници, отколкото сте сега. Оженете се, за която си искате, Виктюрниен, и жена ви също ще стане благородничка, това е единствената оцеляла привилегия на френското дворянство. Нали господин Дьо Талейран се ожени за госпожа Гран, без да се компрометира? Спомнете си за брака на Луи XIV с вдовицата Скарон!

— Но той не се ожени за нея заради парите ѝ — отвърна госпожица. Арманд.

— А вие бихте ли приели графиня Д'Егриньон, ако тя е племенница на някой си Дю Кроазие? — запита Шеснел.

— Може би — отвърна херцогинята, — но бъдете сигурни, че кралят ще я посрещне с голяма радост. Нима не сте разбрали какво става? — каза тя, като видя удивлението, което се изписа по всички лица. — Виктюрниен беше в Париж и знае как стоят нещата там. По времето на Наполеон ние бяхме много по-силни. Виктюрниен, оженете се за госпожица Дювал или за която си пожелаете и вашата жена ще бъде точно толкова маркиза Д'Егриньон, колкото аз съм херцогиня Дьо Мофриньоз.

— Вече всичко е потъпкано, дори и честта — наведе глава кавалерът.

— Сбогом, Виктюрниен — каза херцогинята и го целуна по челото, — ние никога вече няма да се видим. Най-доброто нещо, което можете да направите, е да заживеете в собствените си владения. Парижкият въздух не е за вас.

— Диан! — извика отчаяно графът.

— Господине, вие твърде много си позволявате — отвърна студено херцогинята, изоставяйки ролята си на мъж и на любовница и ставайки отново не само ангел, но и херцогиня, не само херцогиня, но и Молиеровата Селимен.

Херцогиня Дьо Мофриньоз кимна с достойнство на четиримата и изтръгна от кавалера последната сълза на възхищение, пролята от него в чест на слабия пол.

— Колко много прилича на принцеса Горица — промълви той с приглушен глас.

Диан излезе. Файтонджийският камшик изплющя и извести на Виктюрниен, че очарователният роман на първата му страст вече е приключил. Докато графът се намираше в опасност, Диан все още виждаше в него любовника си, но сега, след като беше спасен, тя вече презираше слабия и малодушен мъж, какъвто беше в действителност Виктюрниен.

След шест месеца Камюзо беше назначен за помощник-съдия в Париж, а малко по-късно и за съдебен следовател. Мишо стана кралски прокурор. Добрякът Блонде беше избран за съветник в кралския съд; той остана там толкова време, колкото беше нужно, за да излезе в оставка, и отново се прибра в красивата си къщичка. Жозеф Блонде получи мястото на баща си и навярно ще го пази до края на живота си без никаква надежда за повишение; той се ожени за госпожица Бландуро, която сега скучае в тухлената си, потънала в цветя къща, като шаран в мраморен басейн. По-късно Мишо и Камюзо получиха „Почетния легион“, а старият Блонде — офицерския кръст. Първият заместник-прокурор господин Соваже беше изпратен в Корсика за голяма радост на Дю Кроазие, който естествено изобщо и не мислеше да му даде племенницата си.

Дю Кроазие, подтикван от председателя Дю Ронсьоре, обжалва решението за несъстоятелност на обвинението пред кралския съд и загуби. Всички либерали в департамента поддържаха мнението, че младият граф е извършил измама. От своя страна роялистите разказваха за ужасните сплетни, които е разпространявал жадният за мъст подлец Дю Кроазие. Между Дю Кроазие и Виктюрниен се състоя дуел. По волята на случая спечели бившият доставчик, който рани тежко графа и с това като че потвърди думите си. Тази случка, за която

либералите постоянно напомняха, изостри още повече борбата между двете партии. Дю Кроазие, който неизменно губеше в изборите, след дуела изгуби и последната надежда да омъжи някога племенницата си за графа.

Един месец след като кралският съд утвърди оправдателната присъда, Шеснел, изтощен от жестоката борба, изчерпала душевните и физическите му сили, умря сред триумфа си като вярно куче, което е пронизано в корема от остриите бивни на глиган. Старецът умря щастлив, доколкото той можеше да бъде щастлив, след като знаеше, че оставя семейство Д'Егриньон полуразорено, а младия граф — безпаричен и погубван от скука, без всякаква надежда за по-щастливи дни. Явно тези тежки мисли, прибавени към обхваналото го изтощение, довършиха нещастния старец. Но заобиколен от последиците на голямото нещастие и смазан от скръбта и мъката, той все пак беше споходен и от една голяма радост — отстъпвайки пред молбите на сестра си, старият маркиз отново възвърна предишното си приятелство към Шеснел. Гордият благородник дойде вкъщичката на улица Беркай и приседна край смъртния одър на бившия си слуга, за чиито саможертви изобщо и не подозираше. Шеснел се надигна от постелята си и прочете Симеоновата молитва^[1], а маркизът му обеща, че ще нареди да го погребат в гробницата на замъка, като тялото му ще бъде поставено напреко в долния край на гроба, в който щеше да бъде положен самият маркиз — този почти последен истински Д'Егриньон.

Така умря един от последните представители на старите предани и жертвоготовни слуги — една дума, която често произнасяме с презрение и чието истинско значение се постаряхме да обясним, като обрисовахме в нашето повествование феодалната привързаност на прислужника към господаря му. Това чувство, което и тогава се беше запазило само в затънтената провинция и у няколко престарели кралски слуги, прави чест както на благородническото съсловие, съумяло да породи подобна привързаност, така и на буржоазията, която е успяла да я съхрани. Тази благородна и възвишена преданост е невъзможна в наши дни. Знатните семейства вече нямат такива слуги; отминаха безвъзвратно и неограничената кралска власт, потомствените перове, наследствените имения на старите родове и всичко онова, което увековечава националното величие.

Шеснел беше не само една от неизвестните велики личности в частния живот, но и едно значително явление. Безконечните му саможертви го надариха с възвишени и благородни черти и нима това постоянство в жертвите не струва много повече от героизма на добродейнието, който винаги се проявява под въздействието на моментния порив? Достойнствата на Шеснел са присъщи на онзи обществен слой, който се намира между тънещия в нищета народ и бляскавото благородническо съсловие и съчетава в себе си скромните буржоазни добродетели с възвишените мисли на аристокрацията, но вече озарени от пламъка на една солидна образованост.

В двора си съставиха неблагоприятно мнение за Виктюрниен и той не можеше повече да си намери там нито богата жена, нито подходяща длъжност. Кралят упорито отказваше да даде на Д'Егриньоновци перство, а това беше единствената милост, която щеше да измъкне Виктюрниен от мизерията. Докато маркизът беше жив, не можеше дори и да се помисли за женитба на младия граф с някоя дъщеря на богат буржоа и младежът водеше в бащиното си владение жалко съществуване, изпълнено единствено със спомените за двегодишния бляскав парижки живот и аристократичната си любов с херцогинята. Тъжен и унил, той прекарваше дните си около отчаяния си баща и маркизът започна да мисли, че състоянието на сина му и на съсипаната му от мъка сестра е причинено от някаква болест. Шеснел вече отдавна си беше отишъл. Маркизът почина през 1830 година, след като успя да види Шарл X при минаването му през Нонанкур; гордият Д'Егриньон, следван от сплотената около Музея за антики аристокрация, отиде там, за да му поднесе почитта си и да се присъедини към малобройната свита на победената монархия. В наши дни тази проява на смелост изглежда съвсем обикновена, но тогавашното революционно въодушевление^[2] ѝ придава величието на подвиг!

Последните думи на маркиза бяха: „Галите победиха!“

Едва тогава Дю Кроазие удържа своята пълна победа, защото осем дни след смъртта на баща си новият маркиз Д'Егриньон се ожени за госпожица Дювал, която вече имаше три милиона зестра, към които при сключването на брачния договор бяха прибавени и богатствата на Дю Кроазие и жена му. По време на брачната церемония Дю Кроазие заяви, че родът Д'Егриньон е най-почтеният от всички

благороднически родове във Франция. Един ден маркиз Д'Егриньон ще притежава повече от сто хиляди екю годишна рента, а сега може да се види всяка зима в Париж, където води весел ергенски живот, и от някогашните горди благородници Виктюрниен е съхранил само едноединствено нещо — безразличието към жена си, от която той изобщо не се интересува.

„Що се отнася до госпожица Д'Егриньон — казваше Емил Блонде, на когото сме задължени за подробностите в тази история, — ако тя сега не прилича на небесния образ, който се е запазил от детството ми, то е, защото шестдесет и седем годишната вече благонравна девица е всъщност най-нещастната и забележителна личност от Музея за антики, в който тя все още царува. За последен път я видях, когато ходих в града, за да си набавя някои документи, които ми бяха необходими, за да склуча брак. Когато баща ми разбра, че ще се женя, той изгуби дар слово и го придоби отново чак когато му съобщих, че вече съм префект.

— Ти си префект по рождение — ми отвърна с усмивка той.

Когато се разхождах из града, срещнах госпожица Арманд и тя ми се стори по-величествена от всякога. Имах чувството, че виждам Марий^[3] сред развалините на Картаген. Та госпожица Арманд надживя рухването на цялата си вяра и на всичките си надежди; сега тя вярва само в Бога. Винаги тъжната и вгълбена в себе си госпожица Д'Егриньон е запазила от своята предишна красота само удивителния блясък на прекрасните си очи. Когато я видях как отива на черква с молитвеник в ръка, аз си помислих, че тя навярно моли Бога само за едно — да я спаси от този свят.“

Жарди, юли 1837 г.

---

[1] *Симеоновата молитва* — „Сега освобождаваш слугата си, господи“ — думи на стареца Симеон, след като видял Христос, защото му било предсказано, че няма да умре, преди да види Христа. ↑

[2] Става дума за Юлската революция от 1830 година. ↑

[3] *Марий, Гай* (156–86 година пр.н.е.) — римски пълководец. Влязъл в съперничество със Сула и бил хвърлен в затвора, но успял да избяга. Започнал живот на изгнаник. По-късно Марий се озовал в Африка; когато слязъл на брега до мястото на разрушения от римляните Картаген, преторът Секстилий му заповядал да напусне

тази римска провинция. Марий отвърнал: „Кажете на претора, че си видял беглеца Марий, седнал върху развалините на Картаген.“ ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.